28. OKTOOBER
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV Kultuurikomitee ja loominguliste liitude häälekandja

44 · 1988 SIRP ja VASAR

ARNO SAARE FOTO

EESTI KEEL JA EESTI MEEL

Olen alati heldimusest võpatanud, lugedes Kristian Jaagu kõigile tuntud nelikut: «Kas siis selle maa keel/ Laulo tules ei voi/ Taevani toustes ülles/ Iggavust omale otsida?» Olen mõelnud, et see luuletus on olnud üks tark äratabamine saja seitsmekümne aasta tagant, on olnud prohvetlik ettekuulutus, ja olen imestanud, et mitut masti obskurandid, kelle eluülesanne on olnud eestikeelse kultuuri hävitamine, pole neid ridu keelanud. (Siiski, siiski: algust tehti — Kristian Jaagu ausamba jalamile ei lubanud tollane ülemtsensor raiuda projektis ettenähtud «Kas siis selle maa keel't», kuna «poliitiline situatsioon vabariigis on muutunud». Hiljem muutus «situatsioon» «vabariigis» veel kord, ja nüüd on luuletus seal olemas.)

Milles siis seisneb kuulsa neliku võlu!

Meie, eestlaste, rahvustunne on keelekeskne.

Jah, rahvustunne saab olla ka mittekeelekeskne, rahvust võivad tervikuks liita: usk (konfessioon, mis on määranud kultuuritüübi ja mis vastandub kas või samakeelsete naabrite omale); territooriumi geograafiline eripära (mägilased, kõrbeelanikud, randlased/saarlased ei assimileeru omavahel, ka siis mitte, kui nad üht keelt räägivad); iseäralik psühholoogia (temperament); kombed; jõulised rassilised tunnused; üksnes kindlat inimrühma iseloomustav (ja teisi välistav) müüdistunud ajalookontseptsioon. Rahvust ei pruugi identifitseerida ainult keel (ehkki valdavalt identifitseerib) — ingliskeelsed iirlased pole inglastega kokku sulanud, venekeelsed baškiirid, burjaadid jne. on jäänud baškiirideks, burjaatideks jne., mõelgem sellegi peale, kui palju rahvusi kõneleb oma kolonisaatorite keelt (inglise, prantsuse, araabia, vene), ning selle peale, et mustlastel pole kodumaad ja juutidel emakeelt, aga et ikkagi peame me neid kõiki rahvusteks.

Ent ükski neist variantidest meile ei kõlba. Meid ei lahuta naabreist muu kui keel (tõsi, ka nimed, aga seegi tõik tuleneb keelest). Piirneksime me muhameedlastega, poleks me ohus, aga meie ümber on kristlased, põhjas ja lõunas koguni meiesarnased luterlased. Elaksime me meredega eraldatud üksikul saarel või kõrgete mägede vahel, oleks kõik korras, kuid meie paikneme — nagu me naabridki, keda nii kokku kui ükshaaval on meist rohkem — Ida-Euroopa lauskmaal, ei Peipsi järv ega Munamägi paku meile turva. Oleme kõik atlandibalti rassi, temperamendi, traditsioonide ja kombestiku poolest naabritest liiga tühise eripäraga, pole meil ka põlvest põlve kandunud saagastunud versiooni meie esivanemate kangelaslikust võitlusest.

Meile jääb meie keel, see seob meid omavahel, see lahutab meid teistest. (Meenutagem, et meie ümberrahvastajad mõõdunud sajandil püüdsid meid alul panna vahetama usku, ja alles seejärel leidsid efektiivsema taktika — hakkasid ahistama meie keelt.)

Nõnda on iga üritus meie keele «taevani tõstmiseks» üllas, on oma olemuselt meid säilitav, on kristianjaagulik. Eesti Muinsuskaitse Seltsi korraldatud keelenädal «Eesti maa ja eesti keel», mis lisaks Eestimaale haaras endasse ka tükikese Torontot ja Stockholmi, millel osa ettekandeid peeti vene keeleski ning kust ei puudunud filmiprogramm, näitetrupp ja isamaalised laulud, oli väärt ettevõtmine, rahvusliku perestroika musternäidis. Tänu selle tegijatele.

OLEV REMSU

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

NÄDALAKIRI

TEISEST TEEST

Kumb tee siis õige? Ikka mõte rumal!
Kaht käia korraga? Kui võiksin seda,
siis poleks enam vaja vireleda
ja mõelda, milleks loodus, milleks Jumal.
Ning kolmas veel. Kui saaksin kätte rajad
kõik käia koos, et näha äärde äärest
ja vallandades kinnitusist väärest
ma taipaksin, kus on kõik ruumid, ajad.

UKU MASING,

«Joon on vaen inimese vastu» kogust «Kirsipuu varjus» (Kirjastus «Maarjamaa», 1985).

Mäletan kummalisi inimesi — võitlevaid ateiste —, kes Tartu linnas tragilt ja tõemeeli mööda koole ringi jooksid, aulasse kokkukäsutatud õpilasi hirmutasid, kes sisimal õhinal Jumala-salgamise tööd tegid. Mäletan, et hoolimata nende libedast žongleerimisest fraseoloogiaga «teaduslik», «järjekindlalt materialistlik» jne., hoolimata osavast tsitaatidega vehklemisest ja imede kummutamisest, jäi nende hasartsete mehikeste Jumala-kontseptsioon segaseks, nad ei suutnudki formuleerida objekti, mida nad kui Saatanat paatosliku raevuga ründasid. Nad polnud ise tunnetanud, neile piisas tõigast, et keegi on kusagil ja kunagi oletanud, et «pole olemas». Neidki, veidraid fanaatikuid, juhtis usk, ainult et pealiskaudne ja pahupidine, ainult et maiste privileegidega hüvitatud; nemadki kummardasid kõrgemat jõudu, neil oli see kummardamine isegi organiseeritud ja ritualiseeritud. Teised, ehk veelgi kõrgemapalgalisemad, veelgi rohkem vihast, kadedusest ja salakavalusest sõgedad, ehk veelgi omakasupüüdlikumad, tahtsid meie kultuurilugu puhtaks rookida kirikust ja pastoreist, asetada tekitatud tühimikku vähetähtsaid organisatsioone ja endasuguseid; määrasid unustusse religioossusest kantud taiesed, sokutasid nende asemel kooliprogrammidesse ja rambivalgusesse säärased, mis vaenu külvavad. Leivaisade meeleheaks mõeldi välja koguni kontseptsioon: eesti rahvas on alati olnud usus loid, vaata et instinktiivselt ateistlik.

Mäletan õpetajatest kontrollgruppe, kes jõululaupäeviti materialistlikku misjonitööd vihtudes nuhkisid Narvamäel Peetri kiriku ees ja sees, fikseerisid õpilasi, kes kirikusse põikasid, et hiljem neid «individuaalse vestluse» klassi ees korralekutsumise ja ühiskonnaõpetuse- või käitumishinde alandamisega «ainuõigesse teaduslikku maailmavaatesse» pöörata. Nad ei taibanud, et ainus efektiivne moodus ateismi propageerimiseks õpilaste hulgas on kohustuslik usuõpetustundide sisseseadmine.

End Jumala-positsioonile upitav Juht oli kiivas, ta ei sallinud, et armastati kedagi peale tema ja tema levitatava õpetuse, müüdavate teadurite ja lektorite armee abiga ihkas ta konkurenti likvideerida.

Nüüd küsime: missugune on selle mitukümmend aastat väldanud sõjaka hiigelettevõtmise tulemus?

Ja vastame: harimatus, eetikapuudus, muserdatud südamed ning üle pea loksuvad ebausu ja odava müstika sogased lained. Tööstuse, põllumajanduse, elatustaseme ja õnne vallas pole saavutusi (mida tõotasid Jumala-põlgamise vastutasuks innukad lektorid), küll on neid aga riikides, mille vaimuelus ei domineeri palgaline propagandaaparaat.

Predestinatsiooni- ja transtsendentsuseproblemaatika eiramine on ahendanud mõtlemisvõimet, on kahanenud huvi filosoofia vastu, on elimineerinud meid õhtumaisest klassikalisest kultuurist. Sõltumusteadmuse ignoreerimine on lagastanud meie vaimu, toonud kaasa ka ökoloogilise katastroofi.

Inimesed ei tea elementaarsemaidki tõdesid kristlikust õpetusest, ei tunta altarimaale ega sakraalarhitektuuri, ei tajuta piiblimotiive kirjanduses ega kujutavas kunstis. Mõni aasta tagasi muutus ülipopulaarseks Deliila-laul, ent üksnes vähestel oli aimu, kes see Deliila niisugune on (õnneks ei taibanud seda ka tsensorid). Hüljatud on meie elu sajandeid juhtinud käsud, uuteks on kujunenud risti vastupidised: sa ei pea oma isa ja ema austama; sa pead tapma; sa pead abielu rikkuma; sa pead varastama; sa pead tunnistama valetunnistajana oma ligimese vastu; sa pead himustama oma ligimese koda; sa pead himustama oma ligimese naist, sulast, härga ja eeslit!

On selge, et religioossel Venemaal poleks massilised tapatalgud olnud võimalikud.

Kui palju on murest murtud üksikuid õnnetuses vaevlejaid, kellele kogudus ja ühised rituaalid võiksid hingetuge pakkuda, kellele iidne valgus teed näidata.

Ometi on religioosne meel ja religioosne tarvidus, identiiteedi- ja osadusjanu säilinud, püüavad praegu ennast realiseerida lihtsakoelises ebausus (must kass, korstnapühkija jne.), hiromantias, horoskoobinduses ja algelises kabalistikas, selmet pühenduda klassikalistele vormidele.

Ei, ma ei taha öelda, et varem polnud halba. Usu, eriti ortodoksse usu nimel on tehtud lausa metoodiliselt kurja, ka meie esivanematele. Ja eks pakub iga konfessioon ja sektki võimaluse vihata inimest, kes jääb «oma» piiridest väljapoole.

Ent kaalugem: ühel pool olgu Eestimaa viimane aastatuhat kristlusega ja teise pool seesama aastatuhat hüpoteetiliselt kristluseta. Kaalugem uuesti: ühel pool kogu maailm oma religioonidega ja teisel pool hingetu ja kalk, eetikata ja kultuurita maailm ilma religioonideta — just see, mille poole tegelikult püüdlesid minu koolipõlve usinad lektorid.

Ei ole vist kahtlust, kumba me mõlemal juhul eelistame.

Vahepealsed obskurantlikud aastakümned on meie vaimu ja teadmisi laostanud; mida teha, et pimedusjüngrite mõjust vabaneda?

Minu meelest peaks mõni suuretiraažiline ajaleht («Edasi», «Noorte Hääl», «Maaleht») avama püsirubriigi, milles käsitletaks kristluse aabitsatõdesid. Meil on õpetatud teoloogе, tõenäoliselt aitaksid nad toimetust, kes nii vajaliku asja ette võtab.

OLEV REMSU

11. okt. 1988

Midagi helendab, helgib
ja tuikab
kaugete kinkude takka

V. Ridala

IVAR TRIKKEL MIDAGI...

Elu, see on ootused ja lootused ning äng nende vahel. Elus on kõrge taeva päevi ja nüüd praegu sügisöid, millal Suur Vanker seisab kodukatuse kohal kui hea haldjas ja näitab teed Põhjanaela poole, mis on su sünnimärk. Siin Põhjatähe all on elanud meie esivanemad viis tuhat aastat või kauemgi ja teist kodu meil ei ole olnud ega saa ka olema.

Elus on aga ka madala taeva päevad, kui pilvede hall niiskus puudutab maad, kui ei näe sammugi astuda ja süda tunneb, et nüüd kohe on kõigel lõpp. Lõpp Eestil ja eestlastel.

Mis annab jõudu edasi olla ja iseendaks jääda nendel kriitilistel hetkedel?

Ajalooteadvus, kultuurimälu, arukas mõtlemine ja südamega tundmine. Kõik see, mis on kuulunud kokku meie rahvaga ajaarvamise-eelsetest aegadest, kui kultuurikandjana ja etnost liitvana sündis elamiskogemuse kõrvale omakeelne rahvalaul. Nii oleme tulnud läbi ristimise oma vaimuilmas esivanemate uskumusi ja pruuke alles hoides; toibusime Liivi- ja Põhjasõjast, katkust ja mõisakarist, elasime üle esimese venestamise, jõudsime omakeelse kõrgkultuuri, kirjanduse ja teaduseni. Teostasime ennast omariikluse kaudu. Vaatasime vaikides Nõukogude Venemaa tanke sõitmas üle Vabaduse väljaku ja neelasime pisara naabrit Siberi teele saates.

Kõigele läbielatule vaatamata ei ole me piinadest hulluks läinud (küllap on neidki olnud), vaid oleme rahvusena säilitanud vaimse tervise ja lapsemeelsuse uskuda parematesse päevadesse. Kuigi teame, missugused vaevad ootavad meid sellel teel.

Saatus ehk minevik, kust me tuleme, ei ole meile andnud teist arusaamist elamisväärsest elust kui et see peab olema vaba inimese elu. Seepärast võtame ka täna enda kanda pinged, mida meie kriisiolukorras ühiskond sünnitab, et rahvuse eetilisest tundmusest juhituna läbi poliitilise võitluse keerdkäikude mõistusest valgustatuna võita endale tagasi suverääni koht maailma kultuurrahvaste hulgas.

Selleks peame enda jaoks selgeks mõtlema ajahetke kogu värvispektri.

MEDITATSIOONI TASAND

Ilus oli 17. juunil, Eneseleidmise Päeva õhtul, Lauluväljaku nõlvalt üle inimeste peade merd ja Toompead silmata. Meil oli seal kand maas ammu enne taanlaste tulekut. Kas suudame ehk nüüd jälle Toompeale saada oma, rahva valitsuse? Ei arvanud juunikommunistidegi helgemad pead, et Liitu astumisega kohe ka oma sõltumatuse kaotame. Kommunistide hulgas, nii 1918. aastal ja hiljem ongi rohkem olnud neid, kes iseseisvust väärtuseks ei ole pidanud. Alles nüüd, millal suure liidu eri rahvuste kultuuritraditsioonide erinevuste taga on õpitud nägema ka sotsiaalmajanduslikke erinevusi ning mõistetud keskjuhtimise mõistusevastasust, on iseolemine, isemõtlemine, isetegemine uueks eesmärgiks saamas. Pärast aastakümneid kestnud rahvaste töötraditsioonide lagastamist on nende taasloomine nüüd aga ränk ponnistus. Ja ei oska täna ka etnopsühholoog arvata, kui sügavale vene rahva hinge on sööbinud ikoonikultus ja maadligi massimeeleolud, mis murelikuks teinud nii Dostojevski kui ka Jevtušenko.

Seepärast peamegi ennekõike lootma iseendale. Pärast NLKP XIX konverentsi on see mõte eriti kirgastunud. Eesti platvorm oli oma poliitilises tähenduses küll silmapaistev ajadokument, sellest arusaamine foorumil aga pigem meisse mitteuskuv kui toetav. Ja kuigi praegu Moskvale isemajandamise asjas projekti ette valmistame, ei ole vaja olla majandusteadlane, et arvata, kuivõrd erinevaks võib kujuneda IME-st arusaamine.

Pikkamööda, mõistagi, midagi muutub. Elamistaseme allakäigu paratamatus sunnib varem või hiljem omaks võtma ainuõige tee. Kuid miks peaksime meie nii kaua ootama?

Kaugelt või kõrgelt ametikohalt vaadates võib muidugi tunduda naeruväärne, et kolm Lauluväljaku täit rahvast tahavad jonnaka järjekindlusega oma jalga käia. Vaevalt on see eneseupituslik lihtsameelsus, pigem elukogemus.

Septembrikuu ühtelaulmisel mõistsin, et see rahvahulk seal ei olnud mass, vaid suveräänid, oma vaarisade järglased, kes üle mõistuse käiva tööga (aga mitte arutu tööga, ka oskusega kaubelda) talud päriseks ostsid, kehvad asunikumaadki, mida kodanlik valitsus jagas, viljakandvateks raadasid, ja kui nad pärast laupäevaõhtust saunas käimist luikvalge ihukatte selga tõmbasid, siis olid nad peremehed.

Nüüd tahame meiegi Eestis jälle peremeheks saada. Ei midagi rohkemat ega keelatumat. Lisaks majanduslikule tarkusele nõuab see kõrget poliitilist kultuuri. Ka Eesti Vabariigis olid poliitilised erakonnad, kes riigipiruka ümber jagelesid, kuid nii eluohtlikku poliitilist situatsiooni, milles kaardil on allajäämine, aga ka võimalus võitjana mängust välja tulla, ei ole meil pikki aegu olnud. Ehk Eesti Vabariigi väljakuulutamise ajal viimati. Kõik hilisemad probleemid lahendati ühepoolselt kas tankide toetusel või küüditamisrongidega.

Piisab meil poliitilist tarkust?

Ajaloole tagasi vaadates võiksime kõnelda eestlaste sajandipikkusest poliitilise kultuuri traditsioonist. Selles on olnud oma koht nii Jannseni kohanemisstrateegial kui ka Jakobsoni võitlejameelel, Hurda programmilisel tegutsemisel emakeelse kooli ja rahvuskultuuri arendamiseks.

Nüüd on Rahvarinne ja Roheliste Liikumine. On noorsooliikumised. On EKP.

On aga ka Moskva keskvalitsus, «mustad baretid» ei ole väljamõeldis, ja on tulnukad oma arusaamadega Eesti asjadest.

Tulnukatega tuleb eriti arvestada. Nende häälestamine Eesti perestroikale on kõige vastutusrikkam töö. Kannatlikult peame seda tegema. Kuid mitte ühelgi juhul taganemise hinnaga riigikeele ja kodakondsuse asjus. Siis ei oleks kodurahu mitte võit, vaid kaotus.

Septembrikogunemise oraatoreid kuulates tekkis muremõte, kas meil ikka on nii palju puhtaid liidreid, kui seda vajab Nüüdis-Eesti poliitiline juhtimine? Kirjanikud-kunstiinimesed on rahva äratanud, varem-hiljem peavad nad tagasi pöörduma oma põhitöö juurde. Teadlaskond on veel küllaltki ootel. Komsomol on ette valmistanud vähemasti kaks põlvkonda stagnatsiooniaja parteitööks sobilikku kaadrit. Südametunnistuselt ergem osa neist, kes proovis ennast teostada 1960. aastail, on ka praeguse uuenemise olulistel positsioonidel. Aga uus põlvkond?

Rahvuse tulevikule on elu või surma küsimuseks intelligentsi uue laine kvaliteet, tema eetika, tahe sekkuda ühiskonnaellu, tema vaimsus. Paraku õpetavad kõrgkoolid täna veel endiste õppeplaanide järgi, ei ole vähe seisakuaja mõtteviisiga õppejõude.

Kultuuri probleem kujuneb nii või teisiti meie rahvuslikus eneseteostuses nurgakivilikuks. Ei ole IME-gi midagi muud kui mõistuse ilmsikstulek läbi sotsiaal-kultuurilise ja majandusliku mõtlemise.

REAALIDE TASAND

E. Tinni «Eestlane olen ja eestlaseks ... saan» (SV nr. 31, 32) sisendab autori vitaalsusega kaasnevat optimismi, teeb aga samas ka murelikuks, sest kuidas me ka ei kiinduks oma kultuuritraditsioonisse (omakeelne trükisõna ikkagi juba enne Prantsuse revolutsiooni, mis sellest, et võõramaalaste kirjutatud!), on päris selge, et suurte rahvaste ja nende kultuuritraditsioonidega võrreldes astume õrna varasügist jääd pidi. Regilaul on regilaul, riikliku asjaajamise demokraatlikud printsiibid aga hoopis midagi muud. Juba praeguses ärkavas rahvuslikus poliitikas on tunda vastandumisi ja vastandamisi, äärmuslikke suundumusi ja radikaalsust, mida mõnelt mättalt vaadatuna ei ole hoopiski raske kokkulepluseks nimetada. See pluralism, mis on tervitatav Nõukogude Liidu kui terviku arengukontseptsioonis, muutub korralt deemonlikuks ennasthävitavaks jõuks, kui me ei suuda (ei taha) jõuda arukale koostööle Eesti asja edendamises. Küllap on Pearu-sündroom meile etnopsühholoogiliselt üksjagu omane, sest oleme läbi aegade pidanud ikka ise enda eest seisma. Tänapäeva maailmal on aga diplomaatia suured kogemused. Nii peame ka meie

---

Kirjandus- ja kunstitegelased! Rikastage vaimset maailma, kujundage inimese aktiivne kodanikuhoiak, kujutage tõepäraselt ja eredalt uutmise käekäiku!

(NLKP Keskkomitee hüüdlauseist Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 71. aastapäevaks.)

oma suveräänsuse saavutamise nimel töötama välja eri liikumiste ja rühmituste ühise strateegia ja taktika. Me ei saa ühkelt mööda astuda EKP-st, kuigi partei reetis rahva rahvusele kriitilistel hetkedel (K. Vaino salajane kiri Eestimaa venestamiseks), et nautida kindlustatuse mõnusid üleliidulisel juhtimisreel. Kui EKP on rahva esindajaks, nii nagu ta oli seda XIX parteikonverentsil, siis on ta ka meie esindajaks-vahendajaks asjaajamistes Moskvaga. Mis puutub aga tulevikusse, siis ei välista mõtlemine võimalust, et kunagi on ka meil mitme partei süsteem. Lausekonstruktsioon «meil on ajalooliselt välja kujunenud ühe partei süsteem» on ju absurdne, kui peaks selguma, et üks partei siiski ei suuda riigis vajalikku demokraatiat kindlustada.

Juhtimise ja juhtide küsimus ongi reaalide tasandi keskseid. Juhtimisest või selle nuripidisusest on saanud alguse kõik nõukogude ühiskonna (siis ka Eesti) krahhid, mis on meid tänaseks toonud ühiskondliku teadvuse, poliitilise mõtte, kogu kultuuri ja majanduse kriisini. Ja juhtidest ning juhtimisest johtub väljapääsu leidmine.

Teades R. Üksväravat ja tema juhtimisspetsialistide koolkonda, võiks arvata, et juhtimise kompetentsus Eestis üldse probleemiks ei kujune. Teooria ja praktika ühitamine on aga teatavasti alati keerukas, eriti siis, kui juhtimine seatakse sõltuvusse poliitilistest imperatiividest, mitte aga kuulekast käsutäitmisest.

Vabariigi juhtimine on hetkel raskesti analüüsitavas seisus. Vaatamata sellele, et on saanud heaks tooniks rääkida rahvaga nõupidamisest, on sündinud mitmed mammutkomiteed (kultuurikomitee, hariduskomitee, tööstuskomitee jne.), millesse rahval veel usku ei ole. ATK on ennast juba kompromiteerinud.

Pidades Eesti arengule oluliseks tema vaimuelu kujunemist, mõtteõhustikku ja suundumusi, on selge ka mure, et süsteemid toimima saaks. Meil on suisa traagiliseks kaasandeks läinud aastakümnetest eesmärgistamata koolisüsteem, koolide ja kultuurimajade kasin materiaalne baas, kaadri murenev eetika, vananemine ja vahetuspõlvkonna seni veel madal vääristatus missioonitundeliseks tööks.

Tartu on kaotanud oma akadeemilise vaimsuse ja muudetud tööstuslinnaks, sajandi alguse vilka seltsielu mälestust veel vanades palkides hoidvad rahvamajad on kokkuvarisemisohus, raamatukogudesse ei mahu seegi kirjandus, mida trükitakse. Kohvikud on kultuursetest mediteerimispaikadest muudetud söögi-joogi konveieriteks. Ja siis me veel ehmatame (või solvume?), kui väliseestlane kirjutab siiralt, et prügikastide ümbruse võiksite ju ise puhtana hoida!

Igapäevase elu kultuuriprotsesside (kunstiloome on suhteliselt sõltumatum), samuti haridussüsteemi tänapäevastele radadele saamine on meil kõigil südame peal. Ministrite ja nende ametkondade peale lootma jäämine oleks andestamatu viga. Iseotsustamise ja isetegemise tahtest kantuna sündis Eesti Muinsuskaitse Selts, tekivad haridusseltsid, juristide, arstide seltsid. Heast soovist üksinda aga ei piisa. Nii altpoolt tulev tahtmine tegutseda kui ka riikliku juhtimistasandi katsetused olukorda parandada nõuavad mõlemad paradigmat, eesmärgiseadmisi, lahendusvariantide otsimisi. Käibesõnaks on saanud kontseptsioon nii heas kui halvas, mis ta kaasa tuua võib.

(Järgneb)

KUS ON JUURED?

Interliikumise esindajate osavõtt telesaatest «Mõtleme veel» 12. oktoobril andis vastuse mitmele küsimusele, sealhulgas ka peaküsimusele: miks nad nii sallimatult ja vaenusünnitavalt käituvad?

Inimese ja inimese eellaste pikas, mitme miljoni aastases reas jäid alles ainult need inimkooslused (grupid), kellel oli rohkem mõistust, suurem abstraktse mõtlemise ja sellest lähtuva tegutsemise võime, jäid alles ainult need, kellede koosluses kujunes välja suurem grupisolidaarsus ja vajalikul määral agressiivsust välismaailma vastu. Nii tekkiski inimkäitumise stereotüüp, ilmus geneetilises koodis fikseeritud käitumise strateegia. Nii saigi inimesest inimese parim vaenlane. Ühelt poolt teiste asjadesse sekkumine ja teiselt poolt teistega enda jagamine on inimkoosluse algelemendid. Me kõik kuulumé õige mitmesse gruppi (perekond, sõpruskond, töökollektiiv, rahvus, riik) ja nendes gruppides tekibki inimesele nii tarvilik võimalus ennast samastada: tunnetada, et tema (nemad) on nii nagu mina ja mina nii nagu tema (nemad). Grupikuuluvuse ja ühiskäitumise uurimisel jõuti juba XIX sajandil järelduseni, et inimgruppide käitumine erineb oluliselt üksikisiku käitumisest ja teiste seast väljatõugatuse seisund tekitab üldjuhul käitumishäireid ning võib viia koguni enesetapuni. Järelikult vajab iga inimene enese identifitseerimise võimalust ka mingi rahvusgrupiga. Sellise võimaluse puudumine tekitab stressi ja sageli ennastunustavaid otsinguid grupi leidmiseks. Rahuloolu saabub alles siis, kui grupp on sind oma liikmena aktsepteerinud.

Stalinlik-brežnevliku jõhkrutsemise käigus kadus Nõukogude Liidust üle 50 rahvuse (inimkoosluse) ja praegu on veel nn. nõukogude rahva «kujundamise» järellainetusena ohus kümned väikesed rahvad. Inimgruppide mehaanilise segamise tuhinas loodi administratiivsete vahenditega identiteedi kaotanud mitmemiljoniline (või suuremgi?) juurteta rändrahvas, kellel on ületamatuid raskusi enese identifitseerimisega, kellelt on võetud seisund, mis on inimesele üks olulisemaid. Telesaates esinenud Interliikumise kuuest juhtivtegelasest (J. Kogan, K. Kiknadze, J. Rudjak, A. Sai, J. Popov ja V. Balatševtsev) oli viiel raskusi enese identifitseerimisega. Nad ei teadnud täpselt, kes nad on, ja taandusid sellepärast nn. nõukogude rahva ebamäärastele positsioonidele. Ainult üks Interliikumise tegelane (J. Popov) oli rahvuslikult identifitseeritav. Nn. nõukogude rahva kuuluvusega inimestel ei ole raskusi mitte ainult eesti keele õppimisega, vaid koguni korrektse vene keele valdamisega. Soov leida oma grupp paneb neid aga instinktiivselt tegutsema. Mõnes paikse püsielanikkonnaga Vene Föderatsiooni oblastis tunneksid nad endid peaaegu niisama ebamugavalt nagu Eestiski, sest ka seal neid ei aktsepteeritaks: nad ei ole ju venelased. Järelikult saab ihaldatud grupikuuluvuse omandada mõne väikese rahvusvabriigi kaudu. Selleks tuleb aga seal etendada suuremat venelast kui ükski tõeline venelane on kunagi olnud. Niisiis on suurvene šovinism see ratsu, mis peab viima ihaldatud suurgrupi — vene rahva — rüppe.

Siin kätkevadki argumente mittearvestava, vaidluses väitluskultuuri ja mõistuslikke tõestusi vältiva agressiivse demagoogia juured, agressiivsuses väljapääsu otsiv frustratsioon.

Rahvuslikus mittetäisväärtuslikkuses peitub alati suur oht. Meenutame kolme ajaloolist isikut — Napoleoni, Hitlerit ja Stalinit. Napoleon oli pärit Korsikalt, kaugelt saarelt, rohkem itaallane kui prantslane ja selleks et tõestada end prantslasena, tegi ta Euroopas seda, mida ajalooraamatutest lugeda võime. Hitler oli samuti pärit ääremaalt — Austriast. Arvatakse, et tema soontes võis olla slaavi verd ja võib-olla isegi juudi verd. Kahtlase päritoluga austerlane hakkas tõestama: ta on suurem sakslane kui ükski teine seda Saksamaal on. See tõestus läks maailmale kalliks maksma. Stalin oli osseet ja selleks, et valitseda vene rahvast, pidi ta tõestama, et ta ei lähtu mitte gruusia, vaid vene ja ainult vene rahva huvidest. Ta rajas moodsale šovinismile raudbetoonist aluse ning hävitas kümneid rahvaid. Järelikult on identiteedi kaotanud, teise gruppi pürgiv või juba üle läinud inimene alati ohtlik: instinktiivne kõike jalge alla tallav pugemine ihaldusgrupi suunas.

Ühe Interliikumise juhtivtegelase (A. Sai) suust kõlas väide, et suur riik on parem kui väike. Tuleb A. Said kurvastada. Pealiskaudnegi maailma riikide poliitilise, sotsiaalse ja majandusolukorra analüüs kinnitab hoopis vastupidist. Just nimelt väiksemad riigid on igas mõttes efektiivsemad, jõukamad, inimlikumad, konfliktivabamad, paremini juhitavamad, ratsionaalsemad (Andorra, Malta, Liechtenstein, Luksemburg, Soome, Rootsi, Norra, Taani ja kümned teised). Suurtel näib olevat ainult üks eelis: nad võivad iga hetk osutada vennalikku, vältimatut, vajalikku, internatsionaalset, ajalooliselt õigustatud, väikerahva poolt palavalt soovitud jne. abi. Väiksuse tõttu ei saa aga ükski pisike riik mitte kunagi sedasama teha suurele riigile, kuigi nii mõnigi nendest vajaks vahetevahel vennalikku, vajalikku, ajalooliselt õigustatud jne. abi. Igal organisatsioonil on optimaalne suurus, ja nii nagu kunagised saurusedki on õige mitu suurriiki optimaalse piiri ületanud. Suurus ei ole voorus.

Vaidluse ajal kasutasid Interliikumise juhtivtegelased taas M. Gorbatšovi poolt parteikongressil öeldud mõtet, mis päris värskena jooksis uuesti läbi 15. okt. NLKP Keskkomitee Poliitbüroo infos: «...saavutada see, et iga inimene, olenemata rahvusest, tunneks end meie isamaa igas paigas nagu kodus.» Tsiteerijad võiksid Poliitbüroost ja Gorbatšovilt järele küsida: kas selle ütlusega taheti tõesti öelda, et võib vabalt ilma südametunnistuse piinata teisele ristiks kaela minna, temalt ära võtta kõik see, mis meeldib, tõrjuda ta välja tema kodust, mitte lubada tal ennast kaitsta, eirata tema keelt ja kultuuri?

On demagoogia omistada Poliitbüroole ja Gorbatšovile sellist primitivismi.

Paar sõna mainitud TV-saates nähtud argumenteerimise tasemest. Kui niisuguste mõistete nagu suveräänsus, enesemääramine jt, aluseks on vaid võõrsõnastikust saadud teadmised, siis jääb üle ainult pead vangutada. Jättes kõrvale võõrsõnastiku, küsime: mida arvab rahvusvaheline õigus?

«Rahvusvaheline pakt majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste kohta» artikkel 1, punkt 1: «Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu.»

«Rahvusvaheline pakt kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta» artikkel 1, punkt 1: «Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu.» Sama põhimõte kordub ka «Koloniaalmaadele ja -rahvastele iseseisvuse andmise deklaratsioonis».

Kas uusasukad võivad osa võtta antud territooriumi enesemääramisõiguse ja sellest tulenevate õiguste üle otsustamisest (näit, keele, kodakondsuse jt. küsimused)? Ja mis saab siis, kui uusasukad on antud territooriumil saavutanud koguni arvulise ülekaalu?

ÜRO Peaassamblee XV istungjärgu resolutsioon nr. 1514 kinnitab: «Koloonia elanikkonna arvulist koosseisu muutev uusasukate saabumine alaliseks elamiseks (antud territooriumile — V. P.) ei muuda vähimalgi määral koloniaalrahvale kuuluvat vastavat (enesemääramise — V. P.) õigust.»

Niisiis ei ole uusasukatel ehk migrantidel nendes küsimustes otsustamisõigust. Rahvusvaheline õigus on selles probleemis kategooriline.

Kõrgetest kõnepultidest lasti ammugi ringlusse mõiste «rahvaste ühtesulamine». See mõiste on siiani käibel ja sellega opereerib ka Interliikumine. Missugune on selle mõiste sisu? «Ühtesulamine» saab olla mitme või koguni mitmekümne rahvuse kadumine ja nende baasil uue rahvuse kujunemine. Mõiste kasutamist saadab alati lembeatmosfääri serveerimine: ühtesulamine leiab aset vabatahtlikult ja suures sõpruses. Kahjuks ei tunne ei inimkonna ega Nõukogude Liidu ajalugu sellist protsessi. Paraku on alati olnud tegemist väiksema allaneelamisega suurema poolt. Niisiis on «ühtesulamise» tagajärg ühe või mitme või mitmekümne rahvuse kadumine.

9. detsembril 1948. a. kirjutati Londonis alla rahvusvahelisele konventsioonile, mis käsitlebki sedasama resultaati — rahvuse, etnose, rassi kadumist. See on genotsiidikonventsioon ja sellel on ka Nõukogude Liidu allkiri. Londoni konventsioon kvalifitseerib igasugust tegevust, mis on suunatud rassi, rahvus-, etnilise või usulise grupi hävitamisele genotsiidiks. Kõrvuti nelja vägivaldse genotsiidi meetodiga fikseerib Londoni konventsioon veel viienda: ettekavatsetult selliste elamistingimuste loomine, mis võivad eelmärgitud grupid kas täielikult või osaliselt hävitada.

Internatsionalism saab eksisteerida ainult rahvuste, paljude rahvuste, kõikide rahvuste olemasolul. Nii kõneleb juba sõna enda tähendus. Inimkonna üks suuremaid rikkusi on rahvaste olemasolu ja seda rikkust tuleb kaitsta ning hoida. Pealegi tahame me õigusriigiks saada.

VAMBOLA PÕDER

NÜÜD KA LEEDUS

Nädalavahetusel jõudis Sajūdis asutava kongressiga Vilniuses lõpule rahvarinnete iseorganiseerimisprotsess Baltimaades. Kõrvale jättes muljed, paralleelid, üldistused ja prognoosid, nimetaksime seekord mõningaid sõnavõtte.

Avasõnad ütles luuletaja Justinas Marcinkevičius.

Kongressi tervitas arhitekt Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Leedu vabadussõja esimesi vabatahtlikke.

Eestimaa Rahvarinde poolt pidas tervituskõne Edgar Savisaar.

Nii-öelda inauguratsioonikõne pidas kaks päeva varem Leedumaa KP I sekretäriks saanud Algirdas Brazauskas, kes võeti vastu ja saadeti ära ovatsiooniga. Ta andis üle ka Mihhail Gorbatšovi tervitused.

Programmilise sõnavõtuga «Leedu — armastus ja õiglus» esines filosoof Arvydas Juozaitis, Leedu rahvaliikumise üks liidreid. Sõnavõtjaid oli palju: initsiatiivgrupi liikmed, linnade ja rajoonide esindajad, poliitika- ja kultuuritegelased, sõna sai ka ekstremistlikuks nimetatav Leedu Vabaduse Liiga. Pärast katoliku kiriku teadet, et kongressile pühendatud missa ei toimu mitte Vilniuse katedraalis, vaid väljakul suletud uste ees, sest vaimulikud ei lähe võõrandatud pühakotta, reageeris kohal olnud Leedu NSV valitsuse esindaja teatega, et katedraal on nüüdsest kirikule tagastatud. Viietuhandelises saalis kõlas päeva pikim aplaus. Missa toimus pühapäeva hommikul siiski väljakul, sest inimesed ei oleks lihtsalt katedraali mahtunud.

Teisel päeval, lisaks kõnede kuulamisele, võeti vastu liikumise programm ja põhikiri, valiti 220-liikmeline *Seimas*, kes omakorda valib 25-liikmelise *Taryba*. Võeti vastu üle 30 resolutsiooni: Leedu ühiskonna ühtsusest, rahvuslipust, Leedu NSV suvereniteedist, majanduslikust iseseisvusest, leedu keele staatusest, südametunnistuse vabadusest ja kiriku kohast, pühadest, Leedu Rahvusliku Olümpiakomitee taasloomisest, Leedu NSV territoriaalsetest relvastatud jõududest, stalinismi kuritegudest ja üldisest rehabiliteerimisest, konstitutsioonikohtu loomisest jne.

MART TARMAK

Toimetus loodab lähemal ajal valgustada Sajūdise liikumist põhjalikumalt.

Mälestuskivi A. Mälgule

Saaremaa pühendab väärilist tähelepanu oma nimekale pojale — kirjanik August Mälgule. Aasta tagasi toimus Lümanda rahvamajas esimene August Mälgu päev, nüüd, laupäeval, 15. oktoobril — seoses kirjaniku 88. sünnipäevaga — avati Saaremaa Muinsuskaitse Seltsi korraldusel kirjaniku kodutalus — Kipi küla Vähiku pere õuel mälestuskivi. Selle tähistuse mõtte algatajaks ning teostajaks oli Saaremaa matkaklubi. Kunstiline viimistlus kuulub «Saare Kaluri» kunstnikule Külliki Järvilale. Kivile on raiutud A. Mälgu temaatikat, aga ka looduse igikestvust sümboliseeriv lause «Õitsvast merest»: «Siis kohises jälle ainult meri». Tõepoolest, kui omal ajal arenes Vähikul vilgas rannatalu elu, siis nüüd valitseb siin vaikus, omaaegsetest rohketest hoonetest on jäänud ainult varemed, kui sedagi.

15. oktoobril kogunes Vähiku õuele jälle hulk rahvast, ei puudunud ka Tallinna ja Tartu esindajad. Katte mälestuskivilt eemaldasid talu viimane perenaine Linda Mälk ja Saaremaa matkaklubi esimees Valter Hommik. Kirjaniku loomingut, selle rahvusvahelist levikut ning sidet kodutaluga käsitles Aarne Vinkel. Kokkupuudetest A. Mälguga nii nooruses kui ka pagulaspõlves rääkis prof. Kuno Kõrge, Sugulaste, eriti kirjaniku Rootsis elava tütre Halliki nimel tervitas Õilme Saksakulm. Lapsepõlvekodu ja pagulaselu koduigatsust käsitlevaid katkendeid A. Mälgu mälestustest lugesid Lümanda 8-klassilise kooli õpetaja H. Part ja E. Õnnis. H. Part teatas, et Lümanda koolile taotletakse A. Mälgu nime. Luulet esitas Lümanda kooli õpetaja A. Rand. Lauldi ühiselt isamaalaule, lehvis sini-must-valge lipp. Oma lõppsõnas tänas V. Hommik mälestuskivi saamiseks annetusi teinud inimesi ja toetas A. Mälgu nime andmist Lümanda koolile: «See on õige mälestuse jäädvustamine». Juba kirjaniku teened kohalikus hariduselus on sellele küllaldaseks põhjenduseks, rääkimata saavutustest sõnakunsti vallas. Samas avaldati mõtet, et Vähiku õued tuleks puhastada ning kujundada väike park, et siia ei rohtuks iial saare ega kogu eesti rahva tee.

ESTICA

■ Varssavi kirjastuse «Państwowy Instytut Wydawniczy» väljaandel ilmus 1988. a. sarjas «Kaasaegne maailma proosa» Jaan Krossi romaan «Keisri hull», mille on vene keele vahendusel tõlkinud Henryk Chłystowski. Trükiarv 20 000.

Sama kirjastuse väljaandel ilmus 1987. a. sarjas «Huvitava raamatu klubi» Aimée Beekmani romaan «Valikuvõimalus», mille on vene keele vahendusel tõlkinud Aleksander Bogdański. Trükiarv 20 300.

Visand LEHTE HAINSALUST

Olen juba mõnda aega tähistanud Lehte Hainsalu juubelisünnipäeva. Teda lugedes. Olgu ta ise pealegi praegu kaugel Idas, kus šampanja asemel vist riisiviina maitstakse, tema looming on siin, minu ees, ja tema looming on väga tema enda nägu.

Iga kirjaniku kohta seda nii kategooriliselt öelda ei saaks. Inimisiksus on keeruline, kirjanikuisiksus veel keerulisem. Nende ühendamine peaks olema üks kirjandusteadlase ülesandeid. On kirjandusteadlasi, kes seda täita ei kavatsegi, sest kergemaid ülesandeid leidub ka. Samuti muidugi raskemaid, mis veel eriti veetlikud võivad olla.

Lehte Hainsalu puhul näib küll tegemist olevat väga kerge ülesandega. Ta on suure siirusega dokumenteerinud oma elulugu, ta on alati olnud Lehte Hainsalu ja Lehte Sööt — aga mitte kunagi mingisugune «lüüriline kangelane». Isegi kandev osa tema sonettidest on biograafilised dokumendid.

Sellel siirusel on suur ühiskondlik väärtus. Seesama Lehte Hainsalu, kes kunagi Mati Undi «Võla» tormilisel arutluskoosolekul päris skandaalselt õiglase avaldusega esines, on eriti oma publitsistikas (sealhulgas televisioonisaateis) söandanud öelda palju sellist, mida mõni isik veel mõni aasta tagasi meeleldi kuulda ei tahtnud. Ümberkorralduste-aja selgeid eelaimusi leiame ka tema värssidest, kuigi näit. Uno Lahe tüüpi publitsistlikku luulet ta viljelnud ei ole. Aga ta on alati inimesi julgustanud. Elama. Ausalt elama. Ja teda on usaldatud.

Keegi ei vaidle mulle vastu? Loomulikult ei vaidle. Aga Lehte Hainsalu väärib huvitavamat sünnipäevatähistust kui lauakõnesse sobivad liigagi endastmõistetavad tähelepanekud. Sest Lehte Hainsalu on luuletaja.

Ei ole sugugi ainult eesti keeles nii, et «luuletaja» ka «luiskajat» võib tähendada. Igatahes ei tee siirus üksi veel kellestki luuletajat. Luule ja tõe vaheline suhe on üks igavesi probleeme. Apollon ja Dionysos hoidku, muidugi ei taha ma väita, et tegemist oleks vastandmõistetega! Aga Dantoni «tõtt, karmi tõtt» ei ole luuletaja loosung küll mitte. Tema pea võidakse ju maha võtta selle eest, et ta seda loosungit kandis kodanikuna, aga juhtub ka seda, et ta läheb tapalavale hoopis teistsuguste loosungite tunnustamise eest.

Võrdlemisi hiljuti oli aeg, kus süüdistusaktis võisid figureerida sõnad nagu «formalism», «estetism», «dekadents» ja teised nendetaolised. Tulemuseks oli, et luuletajad tõelist luulet enam kirjutada ei julgenudki. Üha luulevõõramaks muutus tolleaegses poeesias nii sisu kui vorm. Soovitavad žanrid olid laulutekst ja värssolukirjeldus — tulemuseks teadagi millised laulud ja teadagi mille kirjeldamine.

Ei olnud veel kahekümnesekski saanud see neiu, kes 1957. aastal oma esikkogus «Sõnajala õis» üle pika aja eesti luulesse taas tõi midagi nii «formalistlikku» nagu soneti. Sellest peale on Lehte Hainsalu olnud üks meie kõige viljakamaid sonetiste, ja tema kogu «Liivakellas niriseb aeg» (1973) on üks väheseid sonetiraamatuid meie kirjanduses.

Sonett ei tähenda sugugi ainult teatava riimiskeemiga 14-realist luuletust: kui sellise luuletuse sisu ei ole sonetipärane, siis ei ole see siiski mitte sonett. Mida tähendab aga «sonetipärane»?

Sellest suurest teemast lubatagu mul seekord mööda minna. Lubatagu mul piirduda ainult selle märkusega: kui ma alguses ütlesin, et Lehte Hainsalu looming on väga tema enda nägu, siis on täiesti võimalik leida tema näos ka sonetipäraseid jooni. Tegelikult ongi sellega öeldud kõik, ja kui vaja on veel kommentaare, siis ei ole need enam olemuslikud.

Lehte Hainsalu kui luuletaja on tunginud veel ühele tähtsale poeetilisele territooriumile, mida tema iseloomustamisel unustada ei tohi. See on ballaad. Ja sellest mõeldes leidsin äkki ilmeka võimaluse märkida midagi väga konkreetset. Leidsin näite, ühe ja sama ballaadipärase aine kasutamisest kahe äärmiselt erineva eesti luuletaja poolt. Nende mõlema nägu kerkib kahe ballaadi võrdlemisel meie silmade ette õigegi selgesti. V. Ridala (seekord pole ta kasutanud kaksiknime Grünthal-Ridala) kogus «Sinine kari» (1930) leiame ballaadi «Soo ratsu» ja Lehte Hainsalu kogus «Ainsa ööga läbi maa» (1980) «Näkiratsanikud».

VR ballaad on kirjutatud regivärsis, muide täpses, kvantiteedireegleid arvestavas, ja selle pikkus on 110 rida. Et see lugejaile praktiliselt kättesaadav pole, püüan sellest mingi kujutluse anda, küll väga hästi teades, et luuletuste ümberjutustamine on enam-vähem lubamatu. Ei saa antud puhul näiteks üldse edasi anda seda erakordselt staatilist (mõne teoreetiku meelest just nimelt eepikale omast) süžeearendust, mille autor saavutab parallelismigruppide pikkusega — nii pikad grupid rahvalaulule muide omased ei olegi.

«Käes oli suvine aega...» Karjalapsed lähevad sohu marjule. Nemad kilkavad ja: «Suuri soo heleti vasta, /Raha ääred rõkka'elid,/ Turvasnõmmi nõtkateli,/ Võbisid võrengud, laukad,/ Mülkad lõivad müta mäta,/ Järve ääred järkisivad.» Äkki nähakse liginevat musta hobust, keda autor muidugi eriti paljude parallelismidega iseloomustab. «Hirnus selga istujada,/ Kaelalle karahtajada...» Lapsed kohkuvad, ja üks neist lausub-kogeleb: «Isa, Poega, Vaim Pühame!» Hobune kaob, ka lapsed põgenevad. «Alates ajasta sesta/ ... /kartasivad karjalapsed/ ... /Minna marjule rabaje...» Ratsu aga kummitab soos edasi.

LH kasutab silbilis-rõhulist riimidega neliktrohheust ja tema ballaad on 46 rida pikk, niisiis VR omast kõvasti poole lühem.

«Mis on lapse mängumaa?/ Karjamaa ja marjamaa./ Karjamaa on hoida karja,/ marjamaa on leida marja./ Mis on lapse mängukann?/ Lepavits ja maasikmann,/ kivid, käbid, kaste rohus,/ kullerkupud niidulohus./ Tiik ei ole sõita merd,/ tiigis elab näkk, kes kuri./ Keeldu trotsid, maksab turi.» Lapsed lähevad ometi tiiki sulistama. «Sekka sigis uhke ratsu, /valge, kenus kaelaga,/ kuldse lakapaelaga.» Lapsed ronivad talle selga, väike veli aga ei mahu, suurem hüüab talle: «Istu näkinägarale!» Näkki muidugi ei tohi nimepidi nimetada ja hobune kaob, lapsed saavad märjaks. Ja siis: «Tiik ei ole sõita merd. /Homme jälle sõidetakse,/ näkihirmu võidetakse,/ kilgatakse, kilatakse,/ valget ruuna pilatakse.»

VR raamatu eessõnas on öeldud: «Lood olen loonud lapsilleni,/ .../Esmolle esimeselle,/ Vilmolle vahemiselle,/ Veljolleni viimikulle,/ Virvelle vadistavalle...» LH ei ole adressaati kindlaks määranud. Ometi tundub mulle, et mõlemad autorid on suutnud luua teose, mis vabalt võiks seista lugemikus suurematele lastele; jah, isegi kõrvuti võiksid nad seista, ja see oleks lastele eriti õpetlik, sest miks ei võiks juba nemad aimata üht-teist inim- ja luuletajaisiksuste erinevusest. Ja nii VR kui LH väärivad erilist tunnustust, et nad on suutnud kirjutada luuletuse, mis rõõmustab nii täiskasvanut kui alaealist.

«Soo ratsu» ja «Näkiratsanike» pikemaks võrdlemiseks pole vist küll vaja enam sõnu kulutada.

Aga seda tuleb lõpuks veel rõhutada: Lehte Hainsalu sonetid jäävad kõiges oma sonetipärasuses tema enda nägu, täpselt samuti ka tema ballaadid oma ballaadipärasuses. Ehk õnnestus mul eelnevas selle luuletaja nägu kergelt visandada.

AIN KAALEP

Murdeloomingu-võistlus «RAHVA KEEL JA MEEL»

...rahva meel avaldub keeles sedavõrd, kuivõrd iga keel liigendab ja kaardistab ümbritsevat maailma omamoodi. Juba selle tõttu, et kirjandus luuakse keele abil, on kirjandus sügavalt rahvuslik kunst, arvestamata isegi sisu, mida ta iga kord väljendab.

MART MÄGER

Kui kuulen või loen murdeuurijate ja -kogujate elust ning tööst, valdab mind mõnikord soov neid inimesi kättpidi tänada. Rahva vaimuvilja kogujateks ja päästjateks tuleb nimetada ka emakeele õpetajaid, kes kohustusliku kooliprogrammi kõrval pole unustanud lastele oma emakeelt — kodumurret õpetada. Kaasa elades ja kaasa kannatades nende inimestega, kes pidasid ja peavad võitlust õiguse eest kõnelda ja kirjutada oma emakeeles, sünnib soov anda kas või osakegi sellesse olemise ja allesjäämise püüdest kantud üritusse. Seepärast kuulutab lasteajakiri «Pioneer» ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi toetusel välja murdeloomingu võistluse.

Me ei soovi saada töid, mis kõneleksid kujukalt meie riigi saavutustest, me ei pühenda võistlust mõõdumisele mingist sündmusest ega ka mitte moodustamise sellele või tollele aastapäevale. Palume lihtsalt kirjutada sellest, millest kirjutada tahaks ja millest kirjutamata jätta ei saa ega tohi. Pangem paberile kõik, mis kurgus kipitab või südamel pakitseb. Ajagu lugu nutma või naerma, rääkigu olnud või olevaist asjust — peaasi, et see oleks elust enesest ja murdekeelne (luule) või kasutaks murdekeelt valdavas osas (proosa).

Ka žanripiirid on vabad. Romaani või poeemi vaevalt oodata on; kas aga eelistada pajatust, vestet, laastu, jutustust või panna oma tahtmised-tundmised luuletusena kirja, jäägu igaühe enda otsustada.

Oodatud on tööd nii Tartu, Mulgi, Võru, Setu kui ka saarte murde aladelt, võistlusest võivad osa võtta nii täiskasvanud kui lapsed. Arusaadavalt peetakse auhindamisel eraldi arvestust.

Mingeid piiranguid pole ka mahu osas. Öelgem nii: olgu lugu lühike või pikk, peaasi, et on murdelik. Pealegi on meil lausa harukordne perspektiiv: kui murdevõistluse loomus on küllalt suur ja kaalukas, avaldatakse selle paremik eraldi kogumikuna.

Tahaks väga, et murdekirjanduse võistlus kujuneks rahvuslikuks ürituseks, millest ei jääks kõrvale ükski suur ega väike kool, asugu see linnas või maal. Nooremate kirjameeste kõrval võiksid kaasa lüüa ka vanemad inimesed — eks helise ju nende kõrvus vanaisadelt-vanaemadelt kuulduna veel lausa eelmise sajandi murdekeele lood ja laulud.

Aatelised eesmärgid ei pea päriselt taqaplaanile suruma isiklikku kasu. Nõnda arvas meie julge pealehakkamise toetaja Keele ja Kirjanduse Instituut ja seepärast võime nüüd ka preemiatest rääkida.

TÄISKASVANUTE PROOSA:
I preemia — 200 rbl.,
II preemia — 100 rbl.,
III preemia — 50 rbl.
TÄISKASVANUTE LUULE:
I preemia — 200 rbl.,
II preemia — 100 rbl.,
III preemia — 50 rbl.

Žüriil on õigus preemiaraha üldsumma piires ümber jagada.

Lastele on auhindadeks kingitused.

Nii täiskasvanute kui ka laste parimad tööd avaldatakse «Pioneeris» ja eelmainitud kogumikus. Kui mõni kirjatöö mahu või sisu poolest «Pioneerile» ei sobi, siis on autoril õigus pakkuda seda avaldamiseks teistele väljaannetele.

Tahaks rõhutada: võistlus on mõeldud kõigile rahvuskaaslastele Virust Võruni, Sadrametsast Saaremaani, Kaug-Idast Kanadani.

Täiskasvanute lood ja laulud olgu normaalse reavahega masinakirjas, kolmes eksemplaris, kaasas kinnine märgusõnaga ümbrik, kus on autori andmed. Tingimata tuleb kirja panna ka enda vanus. Laste palad võivad olla ühes eksemplaris ja käsitsi kirjutatud, loo lõppu olgu märgitud nimi, elukoht, kool, klass.

Võistlustööd tuleb saata hiljemalt 1. veebruarii 1989. a. aadressil: 200 016 Tallinn, Pärnu mnt. 67a, «Pioneer». Info tel. 68 13 15.

ANTS SILD,
«Pioneeri» vanemtoimetaja,
murdevõistluse asjaajaja

NAGIB MAHFUZ

Nobeli kirjanduspreemia laureaat

Käesoleva aasta Nobeli kirjanduspreemia sai 77-aastane egiptuse kirjanik Nagib Mahfuz. Mahfuz on kirjutanud 40 romaani, rohkesti näidendeid ja novelle. Ta on tegutsenud ka filmistsenaristina. Kirjaniku loominguline kõrgaeg langeb 1940., 1950. ja 1960. aastatesse, kuid nagu teada, arvestataksegi Nobeli preemia määramisel autori kogu loomingut. Mahfuzi tähendus romaanižanri arengule araabia keeles on erakordselt suur — see žanr hakkas lääne eeskujude toel arenema alles möödunud sajandi lõpul ja enne Teist maailmasõda ilmus araabia keeles vaid mõni üksik oluline romaan. Araabia maailmas väga hinnatud, aga samuti väga palju tõlgitud teos on Mahfuzi 1950. aastatel ilmunud «Suur triloogia», mille Kairokujutust on võrreldud Dickensi Londoni ja Zola Pariisi omaga. Rootsi Akadeemia iseloomustuse kohaselt on värsket nobelisti mõjustanud nii klassikaline araabia kirjandus kui ka lääne mõtlejad — Marx, Darwin, Freud. 1930. aastatel arvustas Mahfuz varjatult kuningavõimu Egiptuses, II maailmasõja ajal Inglise okupatsioonivõime ning tolle aja poliitilisi ja ühiskondlikke olusid. Tema 1959. a. ilmunud «Gebelawi lapsed» käsitles usuprobleeme sel viisil, et raamat on Egiptuses praeguseni keelatud. 1960. aastate teosed «Varas ja koer», «Miramar» jt. olid Nasseri diktatuuri vastu. Veel 1974. a. sakutas Mahfuz egiptuse armeed teosega «Al Karnak», mis käsitles salajuureteenistuse skandaale.

Eestis on Nagib Mahfuzi nimi praktiliselt tundmatu, kuid meie kaasmaalase Ivar Ivaski toimetatud «World Literature Today» sellekevadises numbris on artikkel araabiakeelsest kirjandusest, kus Nobeli potentsiaalsete kandidaatidena nimetatakse Nagib Mahfuzi ja liibanoni luuletajat Adonist.

Araabiamaades on sõnum Mahfuzi auhindamisest võetud vastu vastuoluliselt. Jordaania Kirjanike Liidu esimees Hosni Fareez leidis, et Mahfuz pole auhinda ära teeninud, sest ta on toetanud Egiptuse ja Iisraeli rahupüüdeid. Liibanoni luuletaja Mansur Rahbani arvas aga, et

egiptuse kirjaniku auhindamine tähendab tunnustust kogu araabiakeelsele kirjandusele. Mingil moel kindlasti — on ju Nagib Mahfuz araabia maailma esimene kirjanikust nobelist.

RAAMATU JUUBELIAASTA SÜGIS SOOMES

Soome tähistab tänavu raamatujuubelit (vt. ka SV nr. 11 1988). Viissada aastat tagasi trükiti Lübeckis meister Bartholomeus Ghotani trükikojas «Missale Aboense». Kuigi veel ladinakeelne, märgib see Turu piiskopkonna tellimusel valminud missaraamat Soome trükitud kirjasõna algust. Piiskop Bitzi eessõna «Missale Aboensele» kannab kuupäeva 17. aug. 1488. Seepärast on mitmed juubeliaasta suuremad sündmused jäänud sügiseks, kuigi raamatust on kirjutatud ja räägitud kogu aasta.

Soome keskaegses kultuuri- ja teadusekeskuses Turus avati ulatuslik raamatunäitus juba veebruarikuus. Sellest kujunes juubeliaasta mahult suurim raamatuväljapanek. Turus toimus 17. augustil ka raamatujuubeli riiklik tähistamine. Päeva programm oli akadeemiliselt sisukas, oli palju head muusikat, aga ka teatraalset värvikust, milleks «Missale» aja kombestik head ainet pakub. Alustati keskaegset rituaali järgiva jumalateenistusega toomkirikus, milles peale Soome peapiiskopi osalesid vaimulikud Vatikanist ja Rootsist. Pidulikul aktusel lossisaalis oli esindatud Soome valitsus, akadeemik Oiva Ketonen käsitles raamatu arengulugu ja selle tähendust inimkonnale. Ülikoolide saadikuid oli kõigist Põhjamaadest ja Kesk-Euroopa riikidest. Päev lõppes etendusega «Missale Aboense» saabumisest Turgu. Lipuehetes vened tulid mööda Aura jõge. Trükkal Ghotani kujutava näitlejaga eesotsas suundus rongkäik toomkiriku esisele, kus ootas vaimulikke, keskaegseid võimukandjaid ja linnakodanikke kujutav vastuvõtjaskond. «Missale» üleandmise tseremooniat saatsid koorid.

Turust on juubeliüritused kandunud Helsingisse. Augusti lõpupäevil oli ilus mälestuskivi avamine ülikooli raamatukogu aias. Raamatukujuliselt kivilt võib lugeda Matti Pohto nime ja aastaarve 1817—1857. Sada kolmkümmend aastat tagasi pandi sama kivi tolleaegsete Soome üliõpilaste nimel Viiburi Ristimäe kalmistul puhkava bibliofiili hauale. Matti Pohto oli hariduseta talupoeg, kes suurema osa oma lühikesest elust veetis rändkaupmehena raamatuid müües. Ka köitekunst oli talle tuntud. Endale kogus Matti Pohto tolle aja ja seisuse kohta erakordse viie tuhande köitelise raamatukogu, millest valdava osa kinkis pärandusena Helsingi Ülikoolile. Matti Pohto hauakivi saadi nüüd tagasi Soome pinnale.

Rahvusmuuseumis avati aga hiljuti ainulaadne raamatunäitus. Nii ulatuslikku rariteetse keskaegse kirjanduse ja trükikunsti väljapanekut näeb Soomes esmakordselt. Köiteid ja kirjalikke dokumente on üle 250, keskaegset raamatuvalmistamist ja kirjakultuuriga liituvaid eksponaate 60 ringis (lugemispuldid, raamaturiiulid, muu hulgas ka jalapakk, kuhu pandi karistuseks need mehed, kes vabatahtlikult kirjatarkust külge võtta ei tahtnud. Sellist nuhtlemisviisi, mis teatavasti Jukola seitsmele vennale hirmuhigi otsa ette tõi, kasutati 1848. aastani). Aukohal on «Missale Aboense» ainuke tervena säilinud pärgamentköide. XIII sajandi algusest on pärit varaseim teadaolev Soome pinnal kasutusel olnud raamat, Pariisi ülikoolis käsitsi kirjutatud teaduslike traktaatide köide mis kuulus piiskop Tuomale. Teose teeb kultuurilooliselt eriti väärtuslikuks selle viimasele leheküljele kantud nimekiri kõigist piiskopi raamatukogus sisaldunud raamatutest. Peaasjalikult maksuraamatute köitematerjalina säilinud käsikirjaliste raamatute ja inkunaablite fragmentidest saab järeldada, et juba enne Turu missaraamatut liikus Soomes rohkesti kirjasõna ning sidemed Euroopa haritud maadega olid tihedad. Vitriinides on kogu Agricola toodang (9 raamatut kokku 23 000 trükilehekülge), samuti Agricolale kuulunud teoseid. Hea ülevaate saab Soome esimeste trükikodade toodangust. Meile on huvitav teada, et kui piiskop Gezelius asutas 1668. aastal Turus oma trükikoja võistlemaks Soome esimese, 1642. aastast tegutsenud ülikooli trükikojaga, kutsus ta sinna trükimeister Juhan Winteri Tartust.

Kokkusurutult, kuid ilusate näidete varal esitatakse Soome raamatu areng läbi stiiliajaloo eri perioodide, gootikast tänaseni. Näitusega koos tuli müügile ka mahukas kataloog, mis huvilisele selgitab ja täiendab väljapandut. Raamatunäitus Rahvusmuuseumis jääb avatuks aasta viimase päevani, nii et seda huvitavat võimalust võiksid kasutada ka need arvukad eestlased, keda iga päev Helsingis kohtab.

Jätkub Soome raamatu juubeli tähistamine ka välismaal. Septembri lõpul tehti seda «Missale...» trükkimise linnas Lübeckis ajaloolises raekojas. Teaduskonverentsi teemaks oli trükikunst ja raamatud Läänemere maades XV sajandil. Praegu on New Yorgi Columbia ülikoolis avatud Soome raamatuajalugu tutvustav näitus.

Kuigi raamatuaastal on tehtud sisukaid tagasivaateid Soome raamatu viiele sajandile, pole juubeli tähistamisel ajalugu olnud siiski valdav. Keskseid teemasid on olnud raamat ja lugemiskultuur tänapäeva Soomes. Seega siis poole tuhande aastase kultuuritraditsiooni jätkumine ja väljavaated võistluses infouputuse ning elektrooniliste teabevahendite järjest kiirema arengu taustal. Sel teemal on räägitud nii akadeemilistel seminaridel kui ka eri paikkondade kirjanduspäevadel ning kirjutatud ajalehtedes-ajakirjades: laste- ja noorsookirjandus ning noorte lugemishuvi, Soome vähemuskirjandused, kirjastamispoliitika ning muidugi 1980. aastate kirjandus. Viimase puhul on kõneaineks olnud pahelisuse või kurjuse teema kirjanduses, mis liitub linnaromaani tõusulainega noorema kirjanikepõlvkonna loomingus. On väidetud ja vaieldud, et soome kirjandus on loobunud psühholoogilise realismi võtetest; intellektuaalne analüüs on asendumas julma tegutsemise ja ideaalideta kangelase kujutamisega. Kõnealusel teemal diskuteeriti ka Göteborgi raamatumessil, mille arutlused tänavu keskendusid soome kirjandusele.

Kui aga raamatuaasta fookusse on tõstetud kirjanduse käekäik ja lugemiskultuuri probleemid, pakuvad muidugi huvi mõned konkreetsed sammud, mis selle edendamiseks on ette võetud. Kõigepealt — riik on otsustanud toetada eriti vajaliku kirjanduse väljaandmist. See oleks: rahvuskultuuri seisukohalt olulised uurimused ja käsitlused, teiseks — soome kirjanduse teosed, mis eeldavad subsideerimist, ja tõlked Euroopa kirjandustest, mida kirjastajad ei usalda välja anda kahjumi kartusel, mis aga on kodumaise kultuuripildi kujundamisel olulised. Juba on arvatud, et toetussummad ei ole kuigi suured, kuid see on ikkagi eriti kultuurisõbralik samm.

Septembri algul said Soome kirjandushuvilised ka oma ajakirja «Lugeja» («Lukija»), mille esimesed eksemplarid jõudsid kirjastuste ühisest raamatusügise avaüritusest osavõtjate kätte. Nimelt on Soomes eri kirjastustel kombeks korraldada sügiseti pressikonverentse uudisteoste ja kirjastamiskavade tutvustamiseks. Seoses raamatuaastaga otsustati teha seda üheskoos ja kokku kutsuda kõik soome kirjanikud. Muidugi ei õnnestunud ühe katuse alla saada korraga kõiki kirjanikke, aga uhke foto arvata et paarisaja kirjanikuga ilmus järgmise päeva ajalehtedes küll. Uuest ajakirjast nii palju, et see hakkab kirjutama ilmunud ja ilmuvast kirjandusest, avaldab intervjuusid ja kirjanike tutvustusi, lugejaarvamusi, arutlusi kirjanduse ümber, aga ka novelle, informatsiooni kirjandussündmustest, kõige enam ostetud raamatute nimekirju jne. Esimeses numbris kirjutatakse, kuidas on muutunud kirjanduseuurimine meie sajandil, millist teed areneb soome detektiivkirjandus, on artiklid Topeliusest ja T. S. Eliotj juubeliks, novell Hannu Mäkelält jm. Tove Jansson kirjutab pealkirja «Raamatupood võib olla huvitav nagu džungel» all. Raamatututvustuste seas on juttu ka Juhan Viidingu soomekeelsest luulekogust ja eesti kirjandusest veel Eeva Joenpelto auhinna määramisest Jaan Krossile.

Soome loeb ennast raamatumaaks. Kui siin viimase kümne-viieteistkümne aasta jooksul on midagi jõudsalt ja hästi ehitatud, aga seda kunsti valdavad soomlased tõesti, siis on need raamatukogud, kust aastas laenutatakse üle kaheksakümne miljoni teose. Aastas ilmub üle kaheksa ja poole tuhande nimetuse uudiskirjandust, neist üle tuhande ilukirjandust, mida tõlgitakse 40 keelde. Muidugi pole ka Soome kirjandus- ja kirjastuselu üksainus sinine ja pilvitu taevas, aga raamatu positsioon kultuuris on kõikumatu, ja see on peamine.

ELLE ANUPÕLD

TÄHELEPANU, VÕISTLUS KESTAB!

Pistelised küsitlused «Sirbi ja Vasara» lugejate hulgas näitavad, et 17. juunil k. a. ilmunud «Valguse» kirjastuse üleskutse — osaleda lasteraamatuvõistluses — on paljudel jäänud kahe silma vahele. Küllap on IME ja sellega seotu kogu tähelepanu endale tõmmanud. Aga IME-t ehitav inimene peab olema igaküljelt haritud juba maast madalast. Mõelgem järele, kas meist mõnigi ei saaks omaenese laste silmaringi avardades kaasa aidata ka suurema hulga laste harimisele, tehes seda kirjasõna vahendusel.

Iga päev peame vastama laste miks-kuidas-kas-jne.-küsimustele. Püüdkem mõni vastus väikeseks raamatuks arendada, pakkudes oma tekstiga ühtlasi kunstnikule võimalust seda rohkelt illustreerida.

Võistlus kuulutati välja märksõna «Terviselood lastele» all, arvestades «Valguse» kaudu ilmuva kirjanduse spetsiifikat. Niisiis ei oota me puhtalt ilukirjanduslikke pajatusi, vaid lapsele temast endast ning teda ümbritsevast maailmast asjalikku teavet andvaid kirjutisi, milles ei puuduks ka õpetav ja kasvatav iva.

Võimalused endale meelepärast teemat valida on ammendamatud, nagu on piiritlematud ka tegurid, mis lapse kehalist ja vaimset tervist mõjutavad. Eriti ootame kirjutisi eetilistel teemadel, sealhulgas näiteks käitumisraamatut.

Teabe maht ja esituse laad olgu mõistetav 5—10-aastastele lastele. Kirjutis ärgu ületagu üht autoripoognat (22 masinakirjalehekülge), esitatagu kolmes eksemplaris märgusõnaga. Kinnises ümbrikus, millel sama märgusõna, lisatagu oma andmed.

Parimad tööd auhinnatakse vastavalt 500, 300 ja 200 rublaga. Ka auhindamata jäävate autoritega võidakse edasise koostöö huvides ühendust võtta.

Võistlus lõpeb 1. jaanuaril 1989. aastal. Käsikirjad saata aadressil 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 10, «Valgus», Peatoimetus.

Mardipäev, kadripäev, jõulud

29. oktoobril algusega kell 11 toimub Vanalinna Muusikamajas Uus tn. 16 arupidamine sügistalviste rahvakalendritähtpäevade (mardipäev, kadripäev, jõulud) mõtestamisest, kohast rahvuskultuuris ning tegelikust korraldamisest. Peetakse ka plaani ühise mardipäeva pidamiseks 10. novembri õhtul kell 18 Raekoja platsil. Kutsutud on kõik, kel huvi jätkub.

Kas ikka vabatahtlikult?

«Sirbi ja Vasara» 36. ja 37. nr-s (2. ja 9. septembril) on avaldatud ulatuslik vestlusring kirjastustegevuse olukorrast Eestis pealkirja all «Kuidas edasi?». Täna (10. oktoobril) kuulsin «Päevakajast» ülevaadet ENSV Ministrite Nõukogu presiidiumi istungist, millel muu seas olid arutusel äsja (millal siis?) moodustatud riikliku koondise «Littera» töösuunad. Pange tähele, nende kahe publikatsiooni vahel on kuuajaline ajavahemik, kuid oma sisult on nad erinevad nagu öö ja päev. SV kirjutises on palju juttu vajadusest kirjastustegevust demokratiseerida, anda kirjastamisõigust ka väljapoole riiklikku monopoli, kuid sõnagi pole mingi koondise moodustamise kavadest. Tekitab hämmastust, miks seda «õilsat» plaani tollal varjati. Igatahes tutvustas meie administratsiooni esindaja juba 13. septembril toimunud Rahvarinde ENE tugirühma koosolekul põgusalt «Littera» loomise plaani, kinnitas ühtlasi, et tegemist on esialgse projektiga, mida hakatakse töökollektiivis põhjalikult arutama. Vaatamata sellele kinnitusele võttis koosolek selgelt kahtleva hoiaku loodava monopoli suhtes ning nõudis, et ühinemise otsustaks kogu kollektiiv pärast põhjalikku kaalumist vähemalt 2/3 häälteenamusega (vt. «Õhtuleht» 28. sept.). Paraku arenesid asjad hoopis teisiti, töökollektiivist sõltumatult.

Tahaksin siinkohal rõhutada, et ma ei suuda hetkel arvustada niisuguse koondise loomise vajalikkust, eriti praeguses kriisiolukorras, mil vaatamata endise Kirjastuskomitee juhtkonna vastupidistele ponnistustele on katkenud suhted emakomiteega Moskvas. Tahaksin vaid osutada sellele, et hiljuti kuulis kogu Eesti rahvas raadio kaudu Kultuurikomitee esimehe asetäitja (koondise vastselt valitud(?) peadirektori) Vello Lindsalu suust, nagu oleksid kirjastuste kollektiivid ühinenud koondisega «täiesti vabatahtlikult».

Tegelikult ei avalikustatud (ega ole tänaseni avalikustatud) ei koondise põhidokumente ega küsitud ka kollektiivide arvamust. 4. oktoobri pärastlõunal teatati ootamatult, et järgmisel hommikul kell 9 toimub «Valguse» kollektiivi üldkoosolek, kus informeeritakse kirjastuse ühinemisest koondisega. Õigupoolest ei püstitatud küsimust isegi nõnda, vaid «Litteraga» liitumise vajadust argumenteeriti sellega, et «mitte anda oma fonde kultuurikomiteele», ja sellega, et «nagunii on tegemist ajutise lahendusega, mis midagi ei lahenda». Mingeid reaalseid alternatiive ei esitatud ega pandud küsimust ka hääletusele, laiali mindi segaduses, teadmata, mis õieti oli toimunud. «Eesti Raamatus» esitati küsimus täpselt samal ajal töökollektiivi nõukogu erakorralisel koosolekul (koosolek oli tõesti «erakorraline», kui mitmele nõukogu liikmele unustati sellest isegi mainida), kus asi lahendati täpselt samasugusel «argumenteeritud» surve meetodil. Kuidas asja arutati «Perioodikas» ja kas nii laialipillatud kollektiivi puhul oli see sellise tulise kiirega üldse võimalik, on mulle teadmata, eks SV-lased tea ise paremini.*

Milleks niisugune kiirustamine, milleks «vabatahtlikkuse» rõhutamine, see jääb mulle ja paljudele mu kolleegidele arusaamatuks. Üks on aga selge — perspektiivitundeliseks niisugust lahendust küll pidada ei saa, see on vastuolus IME programmiga, suurendab kultuuri monopoliseerituse astet, allutab rahvuskultuuri huvid ühe ametkonna kitsalt merkantiilseile eesmärkidele (mammuttiraažid, eriti vene keeles; kogutoodangunäitajate dogmatiseerimine; nimetuste arvu jätkuv kahanemine; kultuurilise pluralismi arengu läbikriipsutamine jne.).

Viimase tõdemuse taustal tekitab sügavat hämmingut meie kultuuriringkondades positsioon, eriti Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu vaikimine kogu asjast. Kultuurinõukogul jätkub aega ja tahtmist tegelda küll mitmesuguste kultuuriväliste globaalprobleemidega, reaalne kultuuripoliitika aga jäetakse osavate bürokraatide suveräänseks tegevusväljaks. Pärast «Littera» moodustamist näeb Kirjanike Liit oma kirjastust küll niisama palju kui oma kõrvu (või saab ta kirjastuse, aga ilma paberi ja trükilimiitideta — «Kupra» kurval eeskujul). Ebareaalseks muutub ka kirjastuskooperatiivide ja erakirjastuste loomise perspektiiv, tähendab, laienev pluralism kirjastustegevuses asendub aheneva (kui mitte enam ideoloogilise, siis) merkantiilse monopolismiga. Või on selline *status quo* äkki liikmepiletiga kirjanikele kasulikki?!

Rahvarinde ENE tugirühm nõudis oma koosoleku otsuses riikliku kirjastusmonopoli kaotamist. Sellest nõudmisest me loobuda ei kavatse, isegi vastupidi, kaalume võimalust (kuuldavasti «Littera» põhikiri **seda** lubab) sellest tehismoodustisest välja astuda. Kui muidugi keegi varem ei suuda meile selgeks teha niisuguse koondise otstarbekust. Igatahes seni pole selleks isegi vaevutud.

MART UMMELAS,
ENE kirjanduse ja kunsti toimetuse vanem teadustoimetaja, Rahvarinde ENE tugirühma liige

* SV-lasi ei ole sellest arutelust informeeritud. Oleme kavandatavast koondisest kuulnud vaid ajakirjanduse vahendusel.

MULJEID BERGMANI «HAMLETIST»

Stseen «Hamletist». Claudius (Börje Ahlstedt), Hamlet (Peter Stormare) ja Gertrud (Gunnel Lindblom).

Hiljaaegu külastas Rootsi Kuninglik Draamateater (tavapäraselt *Dramateniks* nimetatud) Moskvat. Esineti kahe lavastusega: A. Strindbergi «Preili Julie» ja Shakespeare'i «Hamlet». Küllap on nii, et meie siin teisel pool Läänemerd tunneme I. Bergmani ikkagi rohkem filmimehena. *Dramateni* esinemised Moskvas olid esmakordseks teatrisilla loomiseks nõukogude kunstihuvilistega (ehkki see toimus ilma lavastaja enese osavõtuta).

Just enne I. Bergmani *Dramateni* esinemisi Moskvas viibis siin varematel aegadel mitmeid külalisesinemisi andnud Peter Brook (meenutagem lavastusi «Hamlet» 1955, «Kuningas Lear» 1964). Tema «Teatralnaja Žiznile» antud intervjuud võiks võtta sissejuhatusena I. Bergmani lavastuste vaatamisele.

P. Brook kirjutab: «Sammsammult oleme jõudnud tänapäeval arusaamiseni, et traditsiooniline teater on muutunud vanamoeliseks. Selle mõistmine on juba ise aegunust vabanemise fakt. Peame lahti saama usust, et lavastuse vormil on iseendast mõte väärtus. Ainuüksi suurepärane mäng ei ärata huvi. Ka suurepärane näidend ei ole ainuüksi huvitav. Ja pole kuigi huvitav näidendit üksnes sellepärast lavastada, et ta on suurepärane. Peamine on, et ta kajastaks tänast reaalsust tänaste kunstivormidega.» Ja veel nendib P. Brook: «Teater kätkeb endas mitmete keelte summat. Siia mahuvad sõnaline tekst(kõne), füüsiline tegevus, niisamuti muusikatekstid. Ka vaikus on kõne, niisamuti rütm. Oma partituur on prožektoril. Lisaks kõigele — näitleja isikupärane keel ning tõlgenduslaad.»

Kuid I. Bergmani loomelaad on siiski tunduvalt erinev P. Brooki omast. Bergman on öelnud: rütm on talle eriti oluline. Igal rollil on oma spetsiifiline rütm. Ja veel on Bergman nentinud: töös näitlejaga on talle oluline näitleja mängutahe, rõõm rollielust. Muidugi võib näitlejat sundida midagi tegema, kuid siis sureb temas näitleja. Sest näitlejale on tema vaba tahe, rõõm loomingust niisama vajalik kui õhk. Nii arvab I. Bergman. Olen endale meelde jätnud veel ühe Bergmani ütlemise: «Kui ka üksainus näitleja langeb üldisest tasemest madalamale, variseb kogu lavastus kokku!» Nii oluliseks hindab Bergman näitleja osa teatriloomingus.

Kui vaatajad on juba oma kohtadele istunud, paiskub saali tuttav operetiviis F. Lehári «Lõbusast lesest». Lavale suunatud prožektorite valgus viib meid kokku aplodeeriva õukonnaga. Leskkuninganna (G. Lindblom) on abiellunud oma tapetud mehe vennaga, troonile pürginud mõrvariga — Claudiusega (B. Ahlstedt).

Ühest lava küljest teise ulatuv veripunane riidepalakas jääb kogu etenduse ajaks lavakujunduse (G. Wassberg) põhiosaks. Ta moodustab selliselt lavafooni. Rootsi arvustus nendib I. Bergmani lemmikvärvidena punast ja musta. Need värvid domineerivad ka riietuses. Sõjad, roimad, vägivald, võitlus võimu ja trooni pärast — kõik see mahuks nagu sellesse veriste ajasündmuste metafoori. Sellega omakorda harmoneerivad õukondlaste samas toonis rõivad. Ühtlasi on efektses võõristuslikus alguses tunda lavastaja avameelne kokkulepe vaatajaga: teeme jah teatrit, kuid räägime tänastest asjadest.

Vägivald ja enesehävitamisoht, mis viis Bergmani «Leari»-lavastuses katastroofi hoiatuseni, on «Hamletigi» põhiosaks. Võiks ka öelda: varasem «Kuningas Lear» (1984) ja nüüdne «Hamlet» on omavahel haakuvad lavastused. Nad kõnelevad ühest ja sellestsamast murest inimkonna saatuse pärast.

Laval on rohkesti avarust. Tühja ruumi. Punane foon võimendab rollide eksponeerimist. Igal kujul on oma rütm, ka elurütm ning mänguväli. Esituses on sümfoonilist kokkumängu, kui nii sünnib öelda. Vägivald, inimese eetiline destruktsioon ja enesehävitamise oht, mis oli põhiline I. Bergmani «Kuningas Leari» tõlgenduses, on ka «Hamleti» teemaks.

Lavastus oleks nagu minevikuinimestest, kuid mida rohkem mõtled saadud teatrielamusele (aga seda too «Hamleti»-etendus mulle kindlasti oli!), seda enam jõuad äratundmisele, kuidas kõik see, mis etenduse aegu muljetesse imbus, on nihkunud praeguses tagasimõtlemises hoopiski lähemale. Tänaselt tunnetatavaks.

Rootsi kriitikud on nentinud stiilide segipaisatust «Hamleti» lavastuses. Küllap seda on. Arvaksin seda aga pigem taotluslikuks, mida lavastaja ja kunstnik on siinseal endale lubanud. Hamlet kannab päikeseprille, sest silmad on paljust lugemisest väsinud. Ophelia helesinisest kleidist õhkub noorust, puutumatust, graatsilisust. Polonius käib ringi portfelliga, jalas lakk-kingad, sest tegemist on esindusliku riigitegelasega. Horatio mõjub nüüdisaegse härrasmehena. Claudiusel on käes veripunased kindad, mis suunavad assotsiatsioonidele veriste tegudega. Käed on tarvis puhtad näidata. Ophelia (P. Ostergren) matusepildis tulevad leinajad lavale vihmavarjudega.

Rootsi arvustus nimetab Hamletit, keda mängib Peter Stormare (meeles I. Bergmani «Kuningas Learist» Cornwalli hertsogi rollis), illusioonideta ülbeks noormeheks. Näeme teda liikumas lava tagafoonil, raamat käes. Ta kannab musta kaasaegset džemprit ja musti pükse. Seda võib ka võtta leinatunnusena. Kuid ühtlasi võiks teda pidada üheks tänastest noortest.

Hamlet-Stormarel pole mingit sümpaatiat ega lugupidamist vanema põlvkonna vastu. Elu on talle tülgastav. Ka ta ise on muutunud tooreks ning jõhkraks. Kuid samas tunnetame temas vaimuinimest, kelle ideaalid on purunenud, Ta mõistab, et elu on rööpmeist väljas ja vastab sellele omapoolse kurjusega, hoolimatusega, üksköiksusega. Siin-seal viidatakse ka tema homoseksuaalseile suhteile. Hamlet-Stormare põlastab Opheliat ja suudleb Horatiot (J. Waldekranz).

Helesinises kleidis Ophelia on peaaegu kogu esimese lavastusepoole laval, pidevalt Hamletit jälgides ning oodates. Tõredalt ning tigedusega võtab Hamlet-Stormare Ophelialt kingitud ehted tagasi. Armastus on kustunud, jäänud pettumus, kibedus. Seda Hamleti sisemist vaevatust tunnetad saalis. Monoloogis «Oh, naine!» jääb kõlama ahastus, põlgus, eneseiroonia. Ophelia näost peegeldub hingedraama kulg — armumine, hirm, vaimuhaigus. Hamlet-Stormare on ülekohtune Ophelia vastu. Kui Hamlet-Stormare paiskab välja oma valu tigedusse, siis Ophelia nagu ei mõistaks, mis toimub. Ta kannatab vaikselt oma vaeva. On alistuja. Ta ei leia endale elus paika. Kuid just Ophelia kummalises karguses võib aimata tragöödia suurust. Tunnetad saalis, et sellel hapral olendil on liiga raske koorem hingevalu kanda. Pisut hiljem näeb teatrivaataja vihmavarjudega inimesi sebimas. Valus küsimus inimlikust maisest olemisest kostab läbi Hamleti-Stormare kõnelusest hauakaevajatega. Lavaruumis verelaiguna mõjuva punase surilina hõlmas puhkab kadunuke Ophelia. Kõik edaspidine toimub rutujalu. Elavatel pole surnuga enam temist.

Claudiuse (B. Ahlstedt) ja Gertrudi (G. Lindblom) suhteis ei hoita tagasi erootikat. Ja üldse tõuseb Claudiuse—Gertrudi liin rootslaste lavastuses märksa rohkem esile kui varem nähtud lavastustes. Claudiuse punaseid kindaid, mida ta pidevalt kannab, võib mõista veriste tegude metafoorina. Ta himustab Gertrudi ja võimu. Liiderlikkuse ja võimuiha sümbioos moodustab Claudiuse karakteri põhiosa. Purjus Gertrud kisub endal paruka peast. Hamlet-Stormarel läheb süda pahaks ema ja Claudiuse suhteid jälgides. Claudius on näidatud alkohoolikuna. Kuid võib ka nii mõelda, et ta püüab oma süüd viinasse matta. Palvetamissteenis karjub aluspükstes ning palja ülakehaga Claudius jumala peale. Claudiuse-Ahlstedti ja J. Järveti kuningas Claudiuse palvetamissteenis võib leida kokkupuutepunkte. Temagi palve kasvas aegamööda ennastkaotavaks pahandamiseks vanajumala peale. Kuid kui J. Järveti hinges oli säilinud ivakegi südametunnistust, siis Claudius-Ahlstedtil ei ole sedagi. Kuid üldiselt tuleb nõustuda rootsi kriitikaga, et Claudiuse—Gertrudi suhted on näidatud meelelisemalt ja jõhkramalt, kui on teatrilaval tavapärane olnud.

Viimase vaatuse teise poole kallal võiks norida. Tragöödia on ikkagi Hamleti/inimese tragöödia. Fortinbrase-hävitusjõu ilmumine ei tõuse siin sellise üldistuseni, milleni küündis I. Bergmani «Kuningas Leari» lavastuse kulmineerivas finaalis: inimese jäledad teod viivad ta enesehävitamiseni.

Huvitavalt on lahendatud nüüdses I. Bergmani lavastuses tragöödia esimese ja teise poole finaalid. Kohtumine vallutusteed käiva Fortinbrase ja tema sõjameestega ei innusta Hamletit-Stormaret tegudele, küll aga saab ta siit kaasa traagilise eeltunnetuse: inimkonda ähvardab hukatus. Kui Hamlet-Stormare kirjutab seejärel mustale lavaküljele valge kriidiga ning suurte tähtedega «BLOOD», siis on siin välja öeldud maist elu ähvardav hävinguoht. Finaalis näeme noore Fortinbrase asemel raudmeest-monstrumit. Tema on tulevane maailmavallutaja. Kahe maa vahel alanud sõda haarab kõiki ja kõike kaasa sõjamöllu. Kuulipildujatega mehed on jõudnud enne seda tappa Horatio. Ja kui samal ajal paiskub saali metsik rokkmuusika, siis on äkki suur tahtmine olla üksi iseendaga ja võtta aega kõige nähtu/kuuldu üle kaua ning endamisi mõtlemiseks.

Kojusõidul Moskvast Tallinna ongi aega kõigele tagasi mõelda ja endalt küsida: mis siis ikkagi köitis kõige rohkem? Seda, et Bergmani kogu teatriteksti ei jõudnud (ega osanud) ära lugeda, selleks võis olla ette valmistatud.

Lavastaja kaasaegne mõtlemistase ja näitlejate mängutäpsus.

KARIN KASK

FESTIVALIFILMIDEST

Visuaalne antropoloogia ehk äraseletatult etnograafilise sisuga filmide tegemine on kujunenud globaalseks liikumiseks, mis iga aastaga järjest enam laieneb. Filmist on saanud etnograafi-etnoloogi oluline abivahend tema teaduslikus töös, samas ka väärtuslik õppevahend. Kuid kaugelt enam, paremad etnograafilised filmid apelleerivad järjest rohkem laiale vaatajaskonnale, aidates mõjustada ja kujundada inimeste maailmasuhtumist. Televisiooni vahendusel toovad nad tuhandetesse ja tuhandetesse kodudesse pilte inimkultuuride eripärast ja ühelaadsusest, nagu näiteks meil eriti Soome Televisiooni järekindlad jälgijad on võinud kogeda.

Tänu Mark Soosaare algatusele sai nüüd teoks juba teine rahvusvaheline visuaalse antropoloogia festival Pärnus, kus oli osalejaid paarikümnelt maalt ja viiest liiduvabariigist (Vene NFSV, Turkmeenia, Kirgiisia, Gruusia, Leedu). Festival oli nagu festivalid ikka. Võis näha häid ja vähem häid ja veel vähem häid filme. Võis näha tõsist teaduslikku lähenemist, pealiskaudset žurnalistikat, võis näha asjalikkust, võis näha poeesiat, tihti ka mõlemat koos, võis näha kaduva traditsiooni meeldivat esiletoomist ja nüüdisühiskonna aktuaalsete probleemide lahkamist, võis näha sügavalt humaanset suhtumist, vahel aga ka hoolimatut eksootikaga rabamise taotlust. Kõige selle hulgast tahaksin esile tõsta üht olulist muljet, mis mulle eriti tugevasti meelde sööbis.

Kas sõltus see nüüd festivalile lubatud filmide eelsõelumist teinud komisjoni hoiakust või (usutavamalt) objektiivsematest asjaoludest, kuid igal juhul jäi nii võistluses osalevaist kui ka väljaspool võistlust esitatud filmidest mulje, et tänapäeva visuaalses antropoloogias on olulisel kohal euroopaliku tsivilisatsiooni ja pärismaiste kultuuride kokkupõrke tulemuste selgitamine, kusjuures hinnang on peaaegu sajaprotsendiliselt negatiivne, kuigi filmide tegijad nagu kogu filmikunst ise on valdavalt sellesama euroopaliku tsivilisatsiooni võsud. Võime öelda, et neis filmides avaldub mõjukalt sama mõtteviis, mis meie ühiskonnas on esile kutsunud rahvarinde, muinsuskaitse ja roheliste liikumise. See on euroopaliku iseteadva kolonisaatorliku poliitika ning majandamise kibe kriitika ja selle pankrotistumise avaldus. Oleme oma nahal tunda saanud nimetatud poliitika ja majandamise tulemusi ligi kaheksa sajandi vältel. Oleme valdavalt pidanud olema vaese pärismaalase osas, keda võimukad ja targad maavalitsejad valgustavad ja õpetavad. Sel moel on sobivat mõtteviisi meisse vaenus ja sõpruses tuubitud aastasadade vältel kuni tänase päevani. Oleme palju sellest üle võtnud ja alles nüüd hakkame täies selguses taipama, kuhu see meid ja meie üle valitsejaid on välja viinud.

Kuid mingem konkreetselt filmide juurde. Tahaksin kõigepealt esile tõsta kahte Dennis O'Rourke'i (Paapua Uus-Ginea) filmi «Kannibalimarsruudid» (1987) ja «Kontu haikutsujad» (1979), mis on valminud kohaliku etnoloogilise uurimiskeskuse egiidi all. Mõlemas filmis on ülalmainitud kriitika ehk kõige teravamalt esile tõstetud. Esimene vestab rahvusvahelisest turismimarsruudist Uus-Ginea Sepiki jõe äärsete inimesesööjahõimude juurde. Selles endises Saksa koloonias rändavad nüüd turistidena tänapäeva sakslased ja teised läänemaailma esindajad. Nende uudishimu kõditavad põnevad jäljed ja mälestused kunagistest inimesesööjatest, kelle järglased ennast elatavad suveniiride valmistamisest turistide tarbeks, suutmata aru saada, mis otstarbel niisuguseid esemeid küll ostetakse. Sügava irooniaga on antud härrasturistide omavahelised tühjad targutused paapuate saatuse ümber, kus ikka ja jälle jääb kõlama nende euroopastamise paratamatus ning kultuuritoomise missioon. Sealjuures käiakse kerge võdinaga imetlemas kohti, kus kord oli tavaks maha lõigata inimpäid, ja peened daamid poseerivad koos metslaste võsukestega pildistajate ees. Kõigele sellele vastandub vana paapua taadi lihtne ja arukas jutt, milles avaldub hämmeldus kogu toimunud arengu ja selle mõttetuse üle. Ei ole selge, kuivõrd filmis lisaks dokumentaalsusele on lavastatud lõike, kuid igal juhul on tegemist hea ja mõjuka esitusega.

Lugu haikutsujatest räägib Uus-Ginea rannikurahvast, kelle elatuses oli tähtsal kohal haide püük, mis tugines haide ligimeelitamise («kutsumise») maagiast läbipõimitud rituaalile. Seda selgitavad oma suu läbi veel olemasolevad püügi harrastajad ning demonstreerivad efektselt selle tulemusrikkust. Kõik see on aga nüüd koos kogu traditsioonilise eluviisiga minevikku vaibumas. Ühiskonna tervikliku elu on lõhkunud euroopalik kool, eelkõige aga ristiusu levitamine senise kohaliku religiooni asemel, mis oli vana elutegevusega igas suhtes inte-

IGIHALJAS WALT DISNEY

Walt Disney'st ajendas praegu kirjutama kaks sündmust. Alates teisipäevast toimuvad Tallinnas Disney' päevad, mispuhul oma filmiprogrammiga sõitis meile külla grupp filmikompanii Walt Disney Production töötajaid. Teiseks, 50 aastat tagasi, 31. augustil 1938. a. anti filmile «Lumivalguke ja seitse põialpoissi» Ameerika Filmiakadeemia auhind «Oscar» ning Venezia filmifestivali peapreemia, «Lumivalguke» on aga kaasatoodavate hulgas aukohal.

Walt Disney (tegelikult Walter Elias — 5. XII 1901 — 15. XII 1966) sündis Chicagos, kuhu tema vanemad olid sisse rännanud Iirimaalt. Ütlus «ajalehepoisist miljonäriks» kehtib Walt Disney' kohta täielikult. 10 aastat vanema venna Royga kandsid nad varahommikuti ajalehti. Helgema leheküljena lapsepõlvest meenutab Disney aega, kui ta vanemad pidasid farmi. Sealt on pärit tema huvi looduse ja eriti loomade vastu. Talle meeldis jälgida nende käitumist ja kombeid, isegi näoilmeid.

Kui isa farm pankrotti läks ja oksjonil maha müüdi, siirdus perekond Kansas Citysse, kus poisid püüdsid jätkata haridusteed. Kuna Disney' ainsaks unistuseks oli saada kunstnikuks, siis tähendas see kõigepealt õppimist, professionaaliks saamist. Ja ta kasutas selleks kõiki võimalusi. Lühikest aega õnnestus tal õppida Chicago Kaunite Kunstide Akadeemias ja lisaks sellele teha läbi karikaturistide kursused tuntud ja tunnustatud kunstnike juhendamisel. Tulles tagasi Kansas Citysse, tegi ta mõnda aega tööd reklaamikunstnikuna ajakirjade ning ettevõtete juures. 1920. a. õnnestus tal saada tööd «Kansas City Filmikompaniis» — tema joonistused olid äratanud tähelepanu. Need olid omanäolised, teravad, täpsed, lakoonilised, väljendusrikkad ja naljakad. Samas filmikompaniis, koostöös mõnede karikaturistidega, tegi Disney ka oma esimesed multifilmid: lühimetraažilised mulnasjutud «Punamütsike», «Jack — hiiglase tapja», «Bremeni muusikud», «Saabastega kass», «Kolm karupoega» jt.

Kansas City päevil sündis ka esimene oma väikefirma «Naeru-grammid», kus tehti väikesi «naeru-gramme» — filmikesi elavate koomiksite eeskujul. 1923. a. asus Disney Hollywoodi. Disney' kohta on öeldud, et ta oli kunstnik nii kutsumuselt kui ka välimuselt; sellele lisandus tema isikus veel edukas bisnesmen. Hollywoodis lõigi ta oma venna Roy abiga väikese filmikompanii.

Aastatel 1923—1927 tegi Disney kaks seriaali multifilme — «Alice multimaailmas» ja «Oswald — õnnelik küülik», milles ühendas näitleja multiplikatsiooniga.

1928. a. ilmus tummfilmis «Meeletu aeroplaan» uus tulevikukuulsus Mikihiir. Oma täies hiilguses ja väliskuju lõpetatuses ilmus Miki vaatajate ette 1928. a. Walt Disney' esimeses helifilmis «Laevnik Willy». Filmil oli tohutu menu.

Filmiajaloost on teada, et Disney ei tervitanud heli tulekut filmikunsti hurraahüüetega, ometi oli tema üks neid, kes väga intensiivselt otsis kõikvõimalikke helide kasutamise võimalusi, muusika ja dialoogid kaasa arvatud. Disney mõistis, et heli kinofilmis on eelkõige kaadri kompositsiooniline element ja seepärast tuleb heli paigutada samadesse kategooriatesse, kuhu kuuluvad teisedki kaadri kompositsioonielemendid: visuaalsus — liikumine, žestid, kaamera, valgustus, võttenurgad ja liikuv kaamera. Ja kõigis oma järgmistes filmides, s. o. siis juba helifilmides, püüdis ta välja tuua mürade dramaturgilisi võimalusi. Huvitavalt kasutas ta groteski ja fantastilisuse taotlemiseks aloogilist seost heliallika ja heli vahel (lõvi möire hiire suust, pliidil keema läinud kirikukellana helisev kastrul, ksülofonipartii rohtu mäluva lehma lõualuust jne.).

1929. a. jätkas Disney Mikihiire lugude filmimist. Juba tuntud Mikihiirele lisandusid veel koer Pluuto ning kisakõri ja naljakas hädavares Piilupart Donald Duck.

1932. a. krooniti Mikihiir «Oscariga».

1933. a. läks Disney üle värvifilmi tegemisele, kasutades selleks USA-s väljatöötatud meetodit «tehnikkolor». Esimeseks värvifilmiks sai inglise muinasjutu ainetel loodud «Kolm põrsakest», mida lisaks suurele publikumenule kroonis jällegi «Oscar».

1930. aastate keskpaiku võitsid Disney' filmid Euroopa ja maailmaturu, hakates avaldama mõju kõigi maade kinematograafiatele. Paljud (ka meie «Sojuzmultfilm») püüdsid ja püüavad praegugi teda otseselt jäljendada.

Disney' loomingu uurijate järgi on Disney'le mõju avaldanud ameerika kinokomöödia isaks nimetatud Mack Sennett. Sennett kasutas oma loomingus palju absurdi, groteski ning huumorit, nii et mingi mõju on tõenäoline.

Disney ei rahuldunud kordaläinuga, ta oli kunstnik, kes pidevalt otsis uusi väljendusvahendeid ja ka uusi tehnilisi võimalusi joonisfilmi täiustamiseks. Uute võimaluste otsingud viisid teda esimesena maailmas tegema täispikka joonisfilmi: 1936. a. alustas ta «Lumivalgukest ja seitset põialpoissi». Töömahuka filmi tegemine vältas kaks aastat. Tehti ligemale miljon joonist, millest filmi läks 250 000.

Disney tahtis selles filmis saavutada maksimaalset elutõesust. Ehkki tegemist on muinasjutuga, mõjub loodus oma joonistuse täiuslikkuses realistlikuna. Iga põialpoiss on omanäoline, teravalt karakteerne, karikatuurihõngune. Raske oli leida prototüüpi Lumivalgukese jaoks. Pika otsimise peale valis Disney välja 17-aastase Merger Belcheri, tantsukooli omaniku tütre, kellest hiljem sai tantsija, filmi- ja teleteäht. Kunstnikud joonistasid tütarlapse liikumist, žeste, miimikat, erinevaid reageeringuid. Hääle valikul jäi Disney peatuma väikesel Adrienne Kaziolottil.

Ülipopulaarseks muutus filmi muusika, mille helilooja Frank Churchill kirjutas spetsiaalselt sellele filmile. «Lumivalgukese» filmis püüdis Disney lähendada multiplikatsiooni maalikunstile, kasutades selleks kolmrealist kaadri ülesehitust varju abil. Nii vaatajad kui ka joonisfilmi tegijad olid harjunud, et multifilmi kaader kinolinal kujutab endast siledat joonist. Disney leidis, et see on küll hea lühifilmide puhul, täispikas ekraaniloos vaevalt aga suudab vaatajat köita. Seepärast konstrueeris ta mitmeplaanilise võttekaamera, mis liikus vabalt erimehhanismi abil. Sellega tehtud spetsiaalsed võtted liikumise pealt lõid mulje, et vataja ühineb tegelastega, sulab ekraaniga ühte, läheb piidi sisse. Hiljem sai sellest kaamerast multifilmitegijate tavaline töörliist.

Edukad olid ka 1939. a. valminud «Pinocchio» ja 1940. a. tehtud «Fantaasia». Võrdväärseks «Lumivalgukesega» aga peetakse samuti täispikka filmi «Bamby» (1942). Ka selles poeetilises loos hirvepoja lapsepõlvest ja noorukieast on kõrgprofessionaalsusega toodud esile lindude ja loomade karakterid, looduse mitmekesisus ja võlu. Palju kiitust jagati filmi värvi- ja helikujundusele.

Mõned kriitikud on leidnud, et pärast «Bamby» filmi toimus Disney' loomingus langus, et tema hilisemad filmid — «Tuhkatriinu» (1950), «Alice imedemaal» (1951), «Peter Pan» (1953), «Lady ja hulkur» (1955), «Uinuv kaunitar» 1958. a., «101 dalmaatslast», 1961. a., «Mary Poppins», 1965. a. jt. — ei saavuta varem tehtute kõrgtaset. Tegelikult on see vaieldav. Leian, et suure kunstnikuna Disney teisenes pidevalt, ja huvitav on kas või seegi, kuidas ta hilisemates filmides taas ühildas elava näitleja multiplikatsiooniga.

1950.—1960. aastatel lülitus Disney' stuudio ka dokumentaalfilmide tootmisele. Sündisid seriaalid «Maad ja rahvad» ning «Seiklusi elust». Viimases jälgiti loomade elu kommertslikes mängufilmides.

Disney juhtis oma elu lõpuni filme tootva firma Walt Disney Production tegevust. Tema viimase filmi «Džungli raamat» lõpetasid kolleegid 1967. a. pärast W. Disney surma.

Disney sai ühtekokku 29 «Oscarit». Ei tea filmiajaloost teist sellist fenomeni.

ÕIE ORAV

KAHE NÄITLEJA HIILGAV DUETT

Eesti Teatriliidu kutsel mängis Helsingi Linnateater 24. oktoobril Glehni lossis Eugène Ionesco «Toole», mis Soome kriitikute poolt on asetatud Soome praegushetke teatripildis tipplavastuste hulka. «Toolide» kahte järjestikku antud etendust — see asjaolu asetas näitlejaile kahtlematult ränga koormuse — saatis suur menu ka siinpool lahte. Kauakestev aplaus kõneles suure kunsti äratundmisest, oli üksmeelseks tunnustuseks kahe tippnäitleja — Eila Rinne ja Kalevi Kahra — hiilgavale duetile, kes suure endastandmisega elustasid vana abielupaari fantaasiamänge, kaotatud soovunelmaid ning seadsid ja sundisid nõnda kõiki kaasa minema ionescolike mõttekäikudega inimese olemisest ja elu mõttest. Lavastus mõjus mitmekihilisena, inimese olemusse süüvivana, mõttetäpsena, puhastatuna kõigest liigsest. Küllap seletab taset see, et «Toolide» lavaleseadjaks on Kalle Holmberg, soome kogenumaid teatrimehi. Näitlejast lähtuv lakooniline seade, mis igas episoodis aitab avada ja kanda mõtet, täpne dialoogirežii, mis ometi justkui jätab näitlejale vaba improvisatsiooni võimaluse, kõneleb sellest, et «Toolid» on tehtud meistrikäega. Olgu dialoogirežii täpsuse näitena mainitud kas või stseenid, kus naine otsekui kajana kordab mehe ütlusi — mis vaatajas samuti loob mitmetähenduslikke assotsiatsioone.

Oli meeldiv, et E. Ionesco «Toolid» jõudsid meieni nii tugeva lavastuse kaudu. Samuti see, et toojaks oli Helsingi Linnateater, kellel on olnud juba üsna pikaajalised sidemed Tallinna Draamateatriga. Viimast silmas pidades tegigi Eesti Teatriliidu esimees Mikk Mikiver teatavaks, et Soome Näitlejate Liidu esimees Kalevi Kahra ja Helsingi Linnateatri direktor Aulis Salovaara on pälvinud Eesti Teatriliidu auliikmete nimetuse koos vastava rinnamärgiga.

Jääb loota, et Soome teatriile parimate lavastuste tutvustamine jätkub, sest meid huvitavat on Soomes rohkesti.

ENDEL LINK

Teadustööl Stockholmis

Kuuajalisele teadustööle Stockholmi arhiivides ja raamatukogudes läks Stockholmi Balti Instituudi kutsel TA Ajaloo Instituudi kultuuriloo sektori juhataja kt. PRIIT KUUSK. Meie muusikateadlaste saadikuna kogub P. Kuusk materjale teemal «Eesti muusika välisretseptsioon 1965—1988» ning esineb samas loengute ja tutvustustega Veljo Tormise koorimuusika rahvusvahelisest levikust.

greerunud. Uue ja vana mõjukalt vahelduvad kaadrid koos paapuate endi asjalike seletustega ei jäta kahtlust, kumb eluviis on kohaliku loodusliku keskkonnaga paremini kooskõlas. Jääb nõustuda nendinguga, et «see kristlik elu on halb», mis aitab ka mõista meeste andumist joomingute illusoorsele lohutusele.

Võis näha veel kolmandatki Paapua Uus-Guinea filmi «Trobriandi kriket — vaimukas reageering kolonialismile» (Gary Kildea, 1975). Trobriandi saared Uus-Guinea lähistel on maailma etnoloogias üks paremini tuntud piirkondi. Saarte asukate hulgas. Esimese maailmasõja päevil toimunud pikaajalised uurimistööd said aluseks etnoloogia funktsionalistliku suuna rajaja Bronislaw Malinowski teaduslikule elutööle. Sel klassikalisel uurimispõllul tehtud film näitab kolonisaatorite ja pärisrahva suhet eelmistest erineva nurga alt: kuidas saarlased inglise misjonäride vahendusel tundma õpitud kriketimängu on põhjalikult ümber töötanud ja kohaldanud oma vajadustele. Sellest on kujundatud suur rahvuslik sõjamäng laulude ja tantsudega, kus mõlemal poolel algupärase 12 mängija asemel osaleb 50—60 esinejat. Euroopa aristokraatlikust mängust on sel moel saanud rahvusliku identiteedi ja elujõu rõhutamise vahend, midagi sugulaslikku meie laulupidudega, mis ju ka on võõrast algupära. See osutab elujõuliste, veel päriselt sandistamata ühiskondade võimele assimileerida ja oma eesmärkide teenistusse rakendada üsnagi mitmesuguseid laenulisi elemente.

Pärismaise ja euroopaliku kultuuri kokkupõrkest vestavad ka kaks festivali tippu kuuluvat filmi. Heade dokumentaalfilmidega tuntuks saanud Inglise televisiooni suurfirma «Granada Television» etnoloogide abiga valminud sarja «Kaduv maailm» kuuluv «Kayapod» (Michael Beckham, 1987) käsitleb Brasilia Amazonase nõo troopilistes vihmametsades Xingu jõel asuvate kayapo-indiaanlaste võitlust oma tavade ja õiguste eest alal, kus on avastatud kulla leiukohti koos sellest tulenevate ootuspäraste järeldustega. Indiaanikultuuri iseloomustavate värvikate elupiltidega põimitult esitatakse indiaanlaste endi igati arukaid ja mõistetavaid seisukohti toimuva protsessi hindamisel. Nende võitlusel näib olevat mõningat edugi, kuid lõppkokkuvõttes on asi siiski küllaltki lootusetu, millele osutab ju juba ka filmisarja pealkiri.

Humaansest vaimsusest on kantud rootsi venna-õe Staffan ja Ylva Juleni film «Inughuit — inimesed Põhjanabal» (1985) maailma kõige põhjapoolsemate põlisasukate, Põhja-Gröönimaa Thule lennuväebaasi lähistel elavate eskimote tänapäevast. Siingi kerkib tõsiselt üles euroopaliku kooliharidus ja tehniseeritud ühiskonna elementide hukutav mõju traditsioonilisele elulaadile, mis on igas suhtes kooskõlas Kaug-Põhja erakordsete looduslike tingimustega. See moodsa elu valusaid probleeme lahkav ilusa saatetekstiga kaunis film liigutab kindlasti paljude südamekeeli.

Oluline on see, et kõigis neis filmides räägivad pärisrahvad ise oma hädadest, räägivad tõsiselt ja veenvalt. Ilmneb, et majandusliku ekspansiooni kõrval on veelgi ohtlikum oma ideoloogia pealesurumine misjonitegevuse ja kooli kaasabil. Eriti just see aitab lammutada vana integreeritud ühiskonna terviklikkust, levitab nõutust ja hajaliolekut. Nii on euroopaliku industriaalkultuuri globaalsest ja iseteadvast rünnakust ohustatud eelkõige pisiühiskonnad, kuna tugevamad suudavad üsnagi palju omastada ja oma huvides ümber töötada.

Meeldiva faktina ilmnes festivalil, et nüüd ka Nõukogude filmi on jõudnud vastavate nähtuste kriitika, kuigi esialgu veel suhteliselt tagasihoidlikul tasemel. Ehk parimaks saavutuseks sel alal oli Novosibirski film «Atš-gjala tähendab poissmees» (Raissa Ernazarova, 1987) noorest evengi põhjapõdrakasvatajast ja jahimehest, kes ei leia endale enam naist, sest linnas õppinud evengi neiud on läinud üle vene keelele ega taha enam tagasi pöörduda taigasse vana eluviisi juurde. Leedu režissöör Povilas Pukis jutustas, kuidas temalt telliti film leedulaste kaasabist ülesehitustööl Lääne-Siberi õliväljadel. Kohapeal aga tutvus ta õliväljade ekspluateerimisega kaasneva hävitustööga meie keelehõimlaste hantide hulgas ja nii valmis lühifilm «Inimene läheb mööda sood» (1987), mis jääb küll üsna pealiskaudseks väliste faktide esitamiseks, suutmata tungida hanti ühiskonna laostumise sisemisse protsessi, kuid jätab sellisenagi masendava mulje. Teine leedu film «Varisenud kaevu juures» (Henrikas Šablevičius, 1988) räägib hävitatud leedu küla kunagiste elanike kokkutulekust vanal kalmistul, mille ümber asuval lagedal väljal pole külast enam jälgegi järele jäänud. See on meile väga lähedane teema, mis meenutab stalinliku vägivaldse agraarpoliitika kõige süngemaid külgi. Kõik see haakub üsnagi selgesti eespool esitatud läänemaiste filmide temaatika ja kriitilise hoiakuga ning tuleb vaid soovida, et vastav suund seni etnograafiliseks nimetatud nõukogude filmiproduktsioonis domineerinud paraadlike, õõnsalt deklaratiivsete, rahvatantse ja rahvakombeid demonstreerivate vaatefilmide arvel kiiresti laieneks ja süveneks.

ANTS VIIRES

OPEN STUDIO TALLINNAS

Open Studio on 1970. aastal Torontos asutatud graafikatöökoda, mis tänaseks on üks vanemaid ja tuntumaid Kanadas. Ühe tööstushoone kolmandat korrust hõlmav, umbes 600 m² põrandapinnaga ja eeskujulikult sisustatud graafikute tööpaik õigustab igati oma nimetust: see on avatud seitsmel päeval nädalas ja kakskkümmend neli tundi ööpäevas. *Open Studio*'s saavad töötada kutselised kunstnikud, kes loomingulise tegevusega tõendanud oma oskusi ja tahet tegelda eksperimentaalse, loova graafikaga. Üldjuhul tuleb siiski enne *Open Studio* kasutamist läbi teha kursused, et õppida ümber käima ateljee seadmete ja töövahenditega.

Kuigi *Open Studio* peaeesmärgiks on estampgraafikutele töövõimaluste loomine, liituvad sellele veel mitmed tegevussuunad: kursuste korraldamine, estampide kirjastamine, näituste organiseerimine jms. Näitustegevus on *Open Studio* programmis olnud algusest peale, esimesed sammud sel alal olid aga kohaliku tähtsusega. 1980. aastal avati esimene suurem väljapanek *Open Studio*'s valminud graafikatöödest ja nüüd on selliseid näitusi peale Kanada korraldatud veel USA-s, Prantsusmaal ja Saksamaa Liitvabariigis. Praegu Kadrioru lossis avatud näitus on aga esimene *Open Studio* väljapanek sotsialistlikus riigis. Eesti kunstielu tähiseks tõstab näituse aga asjaolu, et teoks on see saanud tänu meie Torontos elavale kaasmaalasele Rutt Tulvingule. Tema energilise tegevuse tõttu said alguse *Open Studio* ja meie kunstnikkonna sidemed, mille esimene konkreetne avaldus oli Vive Tolli kutsumine *Open Studio* külaliskunstnikuks möödunud aasta lõpul. Praegune kõrgetasemeline väljapanek Kanada graafikast on aga esmakordne tegelik näide sellest, et tervenenud ja tihenenud kontaktid välis-eesti kunstiringkondadga võivad laiendada osasaamist teiste maade kunstist, avardada meie maailmapilti.

Open Studio direktor Jon Baturin, graafik ja praeguse näituse koostaja ning kujundaja, seisis ilmselt keerulise ülesande ees, sest 22 kunstniku kolmveerandsaja teosega on küllaltki raske iseloomustada graafikatöökoja tegevust, mille püsiliikmete arv on umbes kaheksakümmend ja kus igal aastal teostab oma töid ligi kolmsada kunstnikku. Valik on õnnestunud eriti sellest vaatenurgast, et annab hea ülevaate peamistest tehnilistest menetlustest, nende kasutamise võimalustest ja eripärast *Open Studio*'s. *Open Studio* ja Kanada graafika vahele võib panna võrdusmärgi — selles töökojas tehakse nii tehnilises kui ka kunstilises mõttes kõike seda, mis iseloomustab Kanada nüüdisgraafika esilekküündivamat, eksperimentaalsemat osa. Näitus ei saa aga anda täit ettekujutust seal tehtavast juba sel põhjusel, et viimastel aastatel on hulk kunstnikke loonud superformaadis graafilisi lehti, mille eksponeerimisest meil on loobutud transpordiraskuste tõttu. Mis puutub aga asjaolusse, et väljapanekus on asetatud peaaõhk figuraalsete teoste esitamisele, siis siin arvestas koostaja ilmselt ka eeldatavaid meiepoolseid hoiakuid. Saatesõnas näitusele märgib Jon Baturin: «... näituse koostaja valik jäi peatuma väikesel Kanada kunstnike grupil, kes järjekindlalt töötab estampgraafika alal ning ühtlasi mõtestab isikupäraselt teatavaid Kanadale iseloomulikke temaatilisi stereotüüpe ja ainevalda...

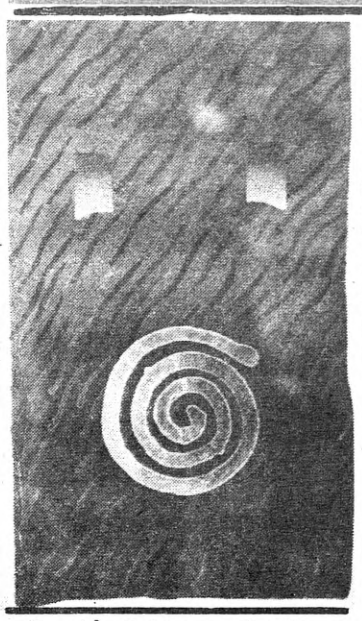

Donald Holman. «Jumal on siin» (litograafia, 1987)

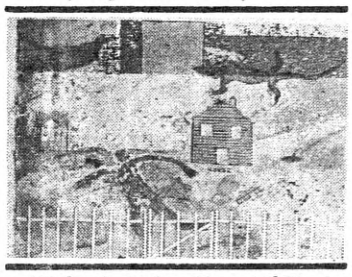

Michael Earl. «Sinu isiklik tagaaed» (serigraafia, 1988)

Moira Clark. «Annamaria De metrina»

Igaüks valitud kunstnikest väljendab oma isikupärast suhtumist sellistesse üldinimlikesse teemadesse, nagu elu ja surm, humanism, kiindumus loodussse, toimuvad poliitilised ja sotsiaalsed muutused. Üldjuhul Põhja-Ameerikas korraldatavad näitused selliste probleemidega ei tegele. Huvi on koondunud tehnikate kunstilistele võimalustele.»

Esmapilgul on kõige imponeerivamaks peaaegu kõigi esitatud graafiliste lehtede hoogne ja avatud teostus. Süvenev vaatlus veenab, et näilisest spontaansusest hoolimata ei ole põlatud pikaajalist tööd, enamik lehti on keerulise tehnilise teostusega, suurt ajakulu nõudnud asjad. Emotsionaalse pinge tõstmiseks ei püüta kokku hoida värvilisuse poolest ning tosinavärvilised serigraafiad ja nelja-kuuevärvilised litod on tavalised.

Meie vaataja tahaks muidugi teada, kui tuntud Kanada graafikutega on tegemist, kes näitusel esinejatest on kuulsamate kunstnikunimedega oma kodumaal. Sellele küsimusele on võrdlemisi raske vastata ja seda peamiselt kahel põhjusel. Esiteks on siitpoolsete hinnangute taustaks peamiselt Euroopas toimuvad rahvusvahelised graafikanäitused, millest mitmed Kanadas endas kõrgelt hinnatud meistrid on laisad osa võtma. Näib siiski, et viimastel aastatel on Kanada graafikud lülitunud varasemast aktiivsemalt rahvusvaheliste näituste ringi Euroopas. Tõestuseks sellele on fakt, et nii

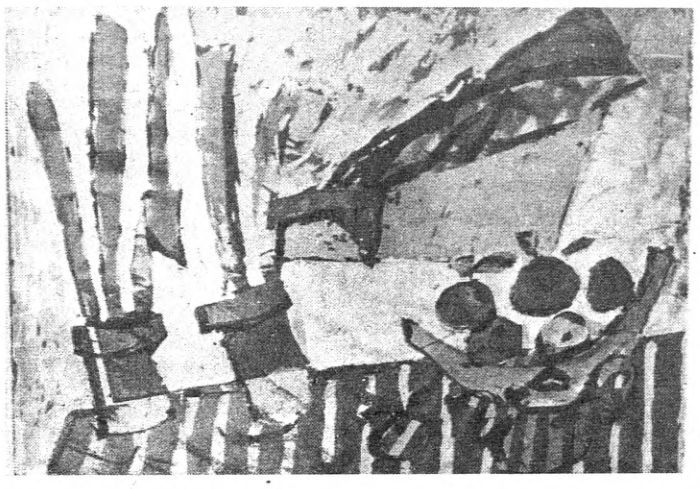

Sarah Nind. «Vaikelu» (serigraafia, 1985)

Harold Klunder. «Reekviem» (litograafia, 1988)

eelmise aasta Ljubljana rahvusvahelisel biennaalil osalenud 44 riigi kui ka tänavuse Krakovi biennaali 37 maa hulgas oli Kanada kunstnike arvu poolest mõlemal korral korraldajate ja jaapanlaste järel kolmandal kohal (praegusest näitusest osavõtnute hulgast esinesid seal Donald Holman, Sarah Nind, Sandra Rechico, Gabriel Routhier, Carl Skelton, Jan Winton.

Teiseks raskendab tuntumate graafikute esiletoomist asjaolu, et mitmed näituse eksponendid on edukamad olnud mingil muul kunstialal. Näiteks Kalimantanil (Borneol) sündinud Sarah Nind on tunnustatud arhitekt ja maalija, kuid saanud mitu kodumaist preemiat ka graafika alal. Näituse ainsate värviliste linoollõigete autor Oliver Cirling on tuntud maalija, samuti on viljakas maalikunstnik Jan Winton jne.

Peamiselt graafikale pühendunuist peaks esmajoones esile tõstma Otis Tamasaukast, eriti taidurlikku litotehnika valdajat. Kahjuks ei kajasta näitusel esitatud teos tema tänast suundumust graafikas — erinevalt ülejäänud eksponaatidest, mis on valminud viimase viie aasta sees, on Otis Tamasaukase graafilise lehe valmimissaastaks 1975. Saksamaal 1947. aastal sündinud leedu päritoluga kunstniku looming on Kanadas küll kõrgelt hinnatud, kuid tema kui hiilgava trükimeistri kuulsus võib-olla ületab isegi tema kunstnikukuulsuse.

Üks mainekamaid graafikuid näitusel on Harold Klunder, kellelt on eksponeeritud kuus teost serigraafias ja litos. Eriti tähelepandavad on tema tööd viimati nimetatud tehnikas, mille vaba käsitlus peidab endas hoolikat tööd eriliste faktuuride saamiseks.

USA-s sündinud ja seal ka kunstihariduse saanud Donald Holman on Kanada Kuningliku Kunstiakadeemia liige, tema paljuvärvilised litod kuuluvad kõige nüansirikkamate hulka väljapanekus.

Esiletoomist vääriksid veel mõnedki autorid, kuid eesti nüüdisgraafika taustal võiks just eelnimetatute teosed eriti huvipakkuvad olla. Kui erinev Kanada graafika meie omast ka ei tunduks, sarnaseid jooni on samuti olemas ja esmajoones avalduvad need kasutatavate trükimenetluste suhtarvus: näitusel on pisut üle 40% teostest sügavtrükis, mis on ligilähedaselt sama kui meie väljapanekutel. Ja samal ajal on sügavtrükk see ala, mille tehnilised lahendused on põhimõtteliselt ka meil kasutusel või vähemalt teostatavad. Litos ja serigraafias on aga kanadalastel selliseid tehnilisi võtteid, milleni eesti graafikas veel ei küünita.

Vahemärkusena olgu öeldud, et *Open Studio* töötraditsioon ja kogu Kanada graafika on võrsunud laial alusel, haarates endasse kogemusi maailma paljudest paikadest. Kanada, nagu enamiku Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa maade kunstnikud, püüavad teadmisi ja oskusi omandada võimaluse korral mitmetes, eelistatavalt eri maades asuvates kunstikoolides. Näiteks meil praegu esinevad, Torontos sündinud Jan Winton ja Carl Skelton on õppinud vastavalt Melbourne'is ja Strasbourgis ning täiendanud end kodumaal, ent mitte sünni- ja kodulinnas. Eeltoodud näitest ei tohiks teha järeldust, et Torontos pole soliidset kunstiõppeasutust. Vastupidi, *Ontario College of Art* on mainekas kunstikool, kus oma edukale tegevusele on aluse saanud sellised väljapaistvad kunstnikud nagu Rutt Tulving ja Euroopas vahest kõige tuntum Kanada graafik, Kingstoni ülikooli professor Carl J. Heywood.

Näituse korraldajad on andnud sellele nime «Interaction», mis viitab läbikäimisele, sidemetele. Interaktsioon mõistena tähistab nii füüsikas kui ka psühholoogias vastastikust mõju. Praegu oleme enam saaja osas, kuigi nelja siinviibinud Kanada kunsti esindaja (graafikud Rutt Tulving, Jon Baturin, Carl Skelton ja kunstikriitik Kay Kritzwiser) kaudu jõuab sõnum eesti nüüdisgraafikast ka sinna. Siiski julgeksin loota, et kunagi saab teoks meie vastunäitus Torontos ning avaneb võimalus mõõta eesti graafika elu- ja ilujõudu sealsete kunstiliikumiste taustal.

JÜRI HAIN

REPLIIK

Kõige muu huvitava kõrval, mida võis näha Ulla Rantase näitusel Kunstisalongis, pakkus mulle huvi üks omapärane fenomen: nimelt kohe näitusele sisenedes oli selge, et see on välismaa kunst. Iseenesest triviaalne tõdemus, millega puutume ikka kokku, nähes välisnäitusi või sirvides välismaiseid pildialbumeid. See kogemus, see eripärasuse kiire äratundmine on tõepoolest niivõrd igapäevane, et me pole selle fenomeni üle seni suurt juurelnud. Oleme küll pidanud oma kunsti kontaktseks mujal maailmas toimuvaga, kuid samas tunneme automaatselt ära, mis on oma ja mis on võõras (kuigi samas võib leida ka mitmeid stiililisi ühisjooni). Küllap oleksid kirjeldatud kunsti vastuvõtu refleksi üle kompetentsemad arutlema need kriitikud ja kunstnikud, kes aastas vähemalt kolm-neli korda välismaal käivad, kuid probleemi asetusele lisaks üritaksin leida mõned üldist laadi muljelised nimetajad, mis eristavad meil tehtavat kunsti mujal tehtavast.

Vaadates kas või Ulla Rantase näitust, torkab silma, kui pillavalt ta kunsti ainesega ümber käib. Ühe suureformaadilise lehe aluseks on musta pleki üldmõju koos lihtsate värviülemineku tega. Ei midagi suurt rohkemat. Sama mulje oli valdav Tamarindi graafika näitusel. Väliselt on kõik väga lihtne, kuid mõjuv. Keeruline võib pigem olla tehniline arsenal, kuid tehnika on sellesama lihtsuse teenistuses. Meil näib valitsevat arusaam, et kui juba lõuend või graafiline leht ette võtta, siis peab ta korralikult läbi töötama. On mingi kartus teose lõpetamatuse ees. Seepärast tegeldakse «pindade töötlemisega», «faktuuride kihistamisega», «värvi nüansseerimisega» jms., mis aga tihtipeale jätab teoses alasti tehnika ja käsitöö. Pilt lihtsalt vaevatakse ära, ühte pilti pannakse tegelikult mitme pildi materjal, puudub kergus ja lihtsus, üleolek kunsti formaalsest ainesest. Usun, et välismaalasel on meie tihkelt täistuubitud ülevaatenäitustel lausa väsitav käia. Tänu sissejuurdunud kujutlustele läbitöötatud pildist ei tunne me sageli ära oma kunstnikke, kes töötavad suhteliselt nappide vahenditega. Näiteks võiks tuua Raul Meeli graafika või Ado Lille ja Leo Lapini maalid, kus meie jaoks oleks «pildil nagu liialt vähe peal», et seda tõsiselt võtta. (Kuigi viimasel ajal kaldub asi dekoratiivmaali suunas.) Võib-olla pakub meie pildikäsitlus mõnda aega eksootilist huvi nagu meie veidi vanamoeline oopergi, kuid usun, et väliskontaktide avardudes muutub ka eesti kunst veidi vabamaks ja kergemaks.

ANTS JUSKE

HOIDKEM INIMEST!

Oli inimesi, kes käisid Aili Vindi näitusel Kadriorus 3—4 korda. Oli neid, kellele meremaalide vaatamine oli tõeline püha. Oli neid, kes kunstnikule veel näituse sulgemise päeval lilli kinkisid. Õige pea ilmus ka N. Ziterova meeldivalt kirjutatud arvustus. Just niisugune, mis aitab vaatajal ühteist laiemalt mõista ja mingi nüansi võrra oma kunstitunnetuses rikkamaks saada. Kui vaid kõik oleksi piirdunud arvustusega!

Viimasele veerule lisatud postskriptumi lugemist lõpetades aga ei uskunud me oma silmi ja alustasime veel kord otsast peale. Aga must valgel jäi samaks.

N. Ziterova lõpetab kogu loo: «...kaitsta tuleb Inimest». Ja samal ajal on ta selle viimase lause kohal olevas veerus kunstniku kui Inimese (kirjutagem suure algustähega ka siis, kui räägime igast üksikust inimesest) kohta kirja pannud hämmastavaid süüdistusi. Kus on loogika?

Kas tõesti olid arusaamatuste silumise omavahelised võimalused viimseni ammendatud? Kas vastuolud kunstniku ja muuseumitöötajate vahel olid läinud nii ületamatuks, et ainus lahendustee oli nende võimendamine kaheksakümne ühe tuhandelises tiraažis? Arvustuse autor põhjendab oma väljaastumist «Kesköprogrammi» saadetega, kus A. Vint olevat muuseumitöötajaid rängalt süüdistanud. Nende saadete tekste meenutades võib leida lause või paar, kus kunstnik tõepoolest avaldab pahameelt takistuste üle näituse korraldamisel. Vestlused tervikuna kandsid aga hoopis laiemat ja ärevamat mõtet. Neis räägiti murega tööst, mis oli eestlastele au ja väärikuse asjaks, nüüd aga on ohtlikult sageli vajunud lagastamise tasandile. Oma emotsionaalsel viisil rääkis Aili Vint vajadusest kaitsta loovinimest, talenti. Ei tohi seda võtta kui oma mina ületähtsustamist või tagasihoidlikkuse puudust! Ta rääkis valuga nende pärast, kes meie roostes ühiskonna rauaraginas on alla jäänud või kodunt lahkuma pidanud.

N. Ziteroval on õigus, et tuleb kaitsta Inimest. Ennekõike aga seda inimest, keda on kõige kergem haavata. See on looja. Sest tema valulävi on väga madal. Ta tunneb teravamalt ja kannatab seal, kust suur hulk võib-olla ükskõikselt mööda läheb. Seda erksat ja valulist maailmatunnetust oma hinges läbi elades annavad loovinimesed meile muusika-, kirjanduse-, maalikunsti-, teatrielamuse. See kõik on meie elus olemas tänu loojate hinge- ja vaimulaadile. Ja kui see laad tundub meile vahel üsna isepäine või arusaamatu, püüdkem mõista. Ka seda, mis meile mõistmatuks jääda võibki. Oma mõõdupuu, mis alati varmalt võtta, võib mõne asja mõõtmisel lihtsalt lühikeseks osutuda.

Looja valutundlikkus ja haprus on ka tema jõud. Selle hapra jõuga kaitseb ta meidki. Loomeinimesed olid need, kes varakevadel Toompeale tõusid ja välja purskasid oma rahva valu. Nemad ei suutnud enam taluda aastakümnete alandust. Nemad olid esimesed! Poole aastaga on tõusnud kogu rahvas. Võitluse eelsalgas seisab teadlastega kõrvu loomeintelligents. Oleme juba harjunud neile lootma, nende tarka ja julget sõna kuulma, neilt küsima vastust, ootama ja abi saama. Tihti üldse mõtlemata sellele, kui ränk on praegu nende inimeste koorem. Meie meelest on loomulik, et nad lähevad ees. Aga eesminejatel on kõige raskem. Peame neid, kel nii raske kandam, igati säästma ja hoidma. Tihti aga kukub asi välja hoopis vastuoksa. Võib arvata, et kõnesoleva arvustuse lõpuosa ei olnud solvav mitte ainult Aili Vindile, vaid puudutas ebameeldivalt mõndagi kunstnikku, kel näituse korraldamine Kadrioru lossis seljataga või tulemas.

Ei saa jätta imestust avaldamata postskriptumi tooni üle, mis nii silmatorkavalt erineb arvustuse stiilist. Ajakirjanduses tuleb ikka ette ägedaid vaidlusi ja ka teravaid lahkarvamusi, kuid valdavalt on neis kirjutustes püütud mitte unustada lugupidamist oponendi vastu. Kõnesolevas tekstiosas on autor aga kunstniku kohta lausa solvavaid ütlusi kasutanud. Jääb mõistmatuks kriitiku positsioon: ühelt poolt kunstniku loomingu heatahtlik ja mõttetihe analüüs, kohe kõrvalveerul aga püüd kunstnikku kui inimest maha teha. Mis on sellise väljaastumise eesmärk?

Konflikt, mida hea tahte puhul kindlasti omavahel selgeks rääkida oleks saanud, on kantud laia avalikkuse ette. Ja milline on ahelreaktsioon? Sajad nördinud, hämmingus inimesed, kes pärast hea näituse vaatamist ja huvitava arvustuse lugemist põrkavad kokku millegi inetu ja arusaamatuga. Siinkohal tahaksime lugupeetud kunstikriitikule küll öelda: ajaleht ei ole mitte omavaheliste pahanduste õiendamise koht. Neid tuleks selgitada palju kitsamas ringis. Lehte trükitakse ju ikkagi lugejate tarvis, eks ole? Lugejale aga jääb järelkirja mõte tumedaks. Rõhutatakse kangesti näituse korraldamisega seotud keerulisi olukordi. Meie kõigi töös on ju iga päev raskusi. See on tavaline lugu ja ei vaja küll ajalehes ülerääkimist. Lausa arusaamatu on, mis eesmärgil tuuakse kunstihuvilise vaataja-lugeja ette väide, et hoolimata kunstniku tekitatud korralagedusest ja sekeldustest näitus siiski õnnestus tänu muuseumi pingutustele. Niisuguses toonis lisandid ühele näitusearvustusele küll au ei tee. Lugejat huvitab näituse sisuline lahtimõtestamine kunstiteadlase poolt, mitte aga igapäevase töö telgitaguste ja jageluste näitamine.

Tahaksime pöörata ka näitusekorraldajate tähelepanu paarile asjale, mida tulevikus silmas pidada. Kindlasti on vajalikud viidad, mis juhataksid lossi saalides ja treppidel ekslejaile, kus nimelt asub soovitud näitus. Ka oli mõnegi töö kõrvalt kadunud etikett (või olid need nii kavalalt paigutatud, et silma ei hakanud?). Nii oli näiteks peegliga pannoo puhul, mille nimetuse saime kahjuks teada alles arvustusest. Ometi oleks just selle pildi mõtte avamisel pidanud kaasa aitama sõna. Asjata otsisime ka kunstniku ja tema loometegevuse lühikest tekstilist tutvustust, mis tavaliselt isik- või grupinäituse sisse juhatab, või kataloogi.

Lõpetuseks olgu öeldud — on väga kahju, et N. Ziterova oma heal tasemel arvustuse taolise rämeda ebakõlaga lõpetas.

Kas nii hoiame üksteist selles raskes ja veel raskemaks muutuvas argipäevas, kust koos liikuda õiglase ja parema poole on ju ometi meie kõigi ühine soov?

A. BORKMAN, M. KASK, E. LAUR, R. LAUR, T. TREIMANN, näitusekülastajad

Honorar palume kanda ENSV Riikliku Kunstimuuseumi rajamise fondi.

VASTUS

ühele pikale postskriptumile, mis trükiti ära(!) «Sirbis ja Vasaras» (nr. 41) artiklis «Aili Vindi romantiline peeglitagune»

Asjaajajate poolt nii armastatud, meil valitsevat mugavat Korralagedust mõistab ainult vaid nõukogude inimene, selleks ei pea olema Inimene.

Kuigi tean, et peaksin säästma leheruumi meie ärganud Eestimaale märksa vajalikumate artiklite jaoks, ei suuda jätta kordamata neile, kes saadet ei kuulanud, vaid ühte lõiku raadioloost, — seda, mis on meie loojate valupunktiks number üks.

Paljud oma tööle jäägitult andunud talendid-loojad on ära läinud oma Eestimaalt.

See on ju ülim ohvrimeelsus, kui looja loobub kodumaast loomise kasuks.

Kas olete ka mõelnud selle peale, mida on meie loojadsuurkujud pidanud oma maal enne siit lahkumist üle elama. Nad armastavad oma Eestimaad niisama palju kui meie kõik.

Meie peame neid imetlema, mitte hukka mõistma. Miks meie kõrval ei ole Arvo Pärti, Neeme Järvit, Rein Rannapit, Kalle Randalut. Ei ole enam Ülo Õuna.

Armsad eestlased! Tehke midagi! Hoidke oma andekaid inimesi! Ärge solvake neid oma ükskõiksusega! Armastage neid, austage nende töömahtu ja loomingut!

Rohelised! Võtke ka meie kaitsetud loojad looduskaitse alla! Kaitske neid lohiseva asjaajamise, hoolimatuse ja laiskuse, kadedate eest, intriigide ja igapäevaste vaimu nüristavate olmemurede eest!

Igaüks meist peaks tõsiselt järele mõtlema, miks ta on tööle võetud, andma endale aru, et kui ta ei ole võimeline oma tööd ära tegema, siis loovutagu see koht teisele, — taipama, et segab teiste inimeste tööd ja tegemisi.

Need, kellel on aega küllaga (ah! — tööaeg ju) võiksid halastada nende peale, kes ei loe oma tehtud töötunde, kelle tööaeg kestab lõputult, sest nende töö on nende elu.

Kurb on, et isegi kunstimuuseumi töötajateni jõudis meie valuprobleemidest vaid see seik, mis nende tööd riivas.

Kahetsen, et rääkisin raadios liialt isiklikest emotsioonidest näituse tegemisel. Aktsent raadioloos jäi tõesti muuseumile, sest valisin vaid ühe näite — halenaljaka (minu meelest) loo sellest, mis toimus muuseumis tund enne näituse avamist. Loobusin rammusamatest näidetest, sest keset juttu mõistsin äkki, et igal inimesel on erinevad tajumisvõimed ja -võimalused.

Mul on lausa piinlik lugejavaataja ees, kelle jaoks ju näitus mõeldud on.

Vabandust paluda saan vaid sellega, kui loen ette tähtsamad momendid, mis muuseumitöötajatele näitusetegemise juures näivad olevat vaid pisiasjad.

Reklaam oli puudulik ja ebakorrektne. Nädal varem teatati, et näitus on juba avatud. Kutseid näituse avamisele ei saadetud ära õigeks ajaks. Kuni näituse lõpuni puudus täiesti ka muuseumisisene reklaam. Nii mõnedki kaugemalt tulnud näitusekülastajad ei leidnud näitust üles ja läksidki ära näitust nägemata. Kes on see kunstnik — küsiti piletimüüja käest, sest kataloogi ei olnud, annotatsiooni samuti. Kataloogi maketi on siiani trükikotta viimata (veel pole teksti ja fotosid).

Ekspositsiooniplaani tuli muuta seetõttu, et viimase päevani ei olnud teada, kui palju ja millised maalid üldse kohale jõuavad. Asutustesse deponeeritud pildid toodi kohale katastroofilises seisundis. Suure murega rääkisid restauraatorid, et ka pilte peaks hakkama kindlustama.

Kolme aasta jooksul lükkus minu sellesama näituse tähtaeg vähemalt neljal korral edasi. Ei uskunudki enam, et ta kunagi üldse toimub. Näituse ettevalmistamine ja läbiviimine sellisel tasemel ei ole meie kõrgete nõudmistega kunstimuuseumi poolt kunstnikule küll mingi austusavaldus ja tunnustus tema loomingule, pigem on see kunstniku ja tema loomingu, eelkõige aga vaataja solvamine.

AILI VINT

P. S. Mul on siiras soov tänada kõiki, kes näituse tegemisel abiks olid, kunstiteadlasi (eriti Ninel Ziterovat, kes mind vaimselt väga palju toetas, «muuseumipoisse», kes mulle roose tõid, kujundajat Jüri Kassi, tublisid restauraatoreid ja Toomas Vinti. Tänada tahan selle eest, et neil polnud kahju oma ajast, et nad jätsid oma töö kõrvale ja tulid mulle appi, sest kunstiteadlane-organiseerija, kujundaja ja kunstnik on muuseumis pidevalt seatud purupalja fakti ette — meil ei ole, kui just väga tahate, tehke ise. Ja tegimegi. Me kõik olime nii ekspressideks kui ka nn. musta töö tegijateks.

Aga ikkagi — miks siis niil? On ju Kadrioru lossis siiski meie vabariigi esindusmuuseum.

Lugupeetud näitusekülastaja!

Aga võib-olla peaksime siiski vabandust paluma, et julgesime segada oma näitusetegemise ja -külastamistega Kadrioru seisvat tiigivett?

A. V.

ARHITEKTUURIUUDISEID

Tänavused Pritzkeri preemia laureaadid on 81-aastane brasiilane O. Niemeyer ja 79-aastane ameeriklane G. Bunschaft. Seega mõneti erandlik valik, sest seni on tähtsaima rahvusvahelise arhitektuuripreemia saanud parimas loomeeas arhitektid. Heroilise modernismi suurkuju O. Niemeyeri nüüdne taasmärkamine ei üllata, kuna tema esteetika on uuesti paljusid mõjutav suurmood. G. Bunschaft on suhteliselt vähem tuntud nimi, kuid aastakümneid on ta kuulunud maailma suurima (üle 1000 arhitekti) arhitektuuribüroo, Skidmore Owings & Merill New Yorgi osakonna juhtivate jõudude hulka.

* * *

RIBA (Royal Institute of British Architects) 1988. a. kuldmedali pälvis tuntud ameeriklane R. Meier. Määravaks said 1970.—1980. aastatel loodud arvukad säravvalged muuseumid ja kultuurikeskused, eriti Tarbekunstimuuseum Maini-äärses Frankfurdis, mis mõõdunud aastal pälvis ka ühe AIA (American Institute of Architects) rahvuslikest preemiatest.

* * *

1988. a. Alvar Aalto medali sai portugali arhitekt Á. Siza. Loomulik on soomlaste sümpaatia Euroopa vastasserva väikerahva ja A. Aaltost tugevasti mõjutatud arhitekti vastu, kuid Á. Siza on looja, kes tõesti väga tundlikult sünteesib oma maa traditsioone modernismi kogemusega ja kel on tugev sotsiaalne närv.

* * *

19. III 1988 suri üks sõjajärgseid juhtivaid arhitektuurikriitikuid, inglane R. Banham (s. 1922). N. Pevsneri jüngrina alustas ta 1952 «Architectural Review» juures. R. Banhami peatööd on moodsa arhitektuuri olulisi tendentse eritlevad monograafiad: «Theory and Design in the First Machine Age» (1960), «The New Brutalism» (1966, vene k. 1973), «The Metabolists» (1968), «Megastructures» (1976) jt. 1976 asus ta USA-sse, kus töötas professorina mitmetes ülikoolides.

* * *

Barcelona 1992. a. olümpiamängudele loodetakse üle hulga aja põnevalt kõrgetasemelist arhitektuurset keskkonda. Viimati olid olümpiaehitised arhitektuurselt tähelepanuväärsed Tokios, ehk ka Müncheni staadionikate, kuid Calgary ehitised said arhitektuuriringkonnis hävitava hinnangu. Nüüd projektib A. Isozaki 17 000 pealtvaatajaga kinnist spordihalli. Kodusõja tõttu 1936 ärajäänud olümpiamängudeks valminud staadioni rekonstrueerivad V. Gregotti ja F. Correa. Lisatribüünide abil tõuseb pealtvaatajate arv 36 000-lt 70 000-ni. Kontrastiks eelmistele on R. Bofill kavandanud antiikse gymnasion'i, kuhu tulevad pressikeskus ja maadlussaalid. Olümpiaks valmib G. Aulentii Katalloonia kunsti muuseumi uus sisekujundus.

LÜHIDALT

Tartu Kunstiühing tuli 15. oktoobril avalikkuse ette oma pävaga. Päev algas Kivisilla pildigaleriis, selle avas ühingu auliige Alfred Kongo. F. J. Haydni «Londoni trio» kandsid ette Lande Lampe, Margus Kits ja Nikolai Kalvin. Betti Alveri ja Uku Masingu luulet lugesid Enn Lillemets ja Anne Türnpu. Päev jätkus kinos «Ateena» («Saluut») filmidega kunstikogujast Gustav Margist, Arnold Matteusest, Voldemar Vagast, Anton Starkopfist ja Johannes Võerahansust. Lõpetati piduliku õhtuga ülikooli vanas kohvikus, mida mitmete sõnavõtjate kõrval sisustas «Vanemuise» draamastuudio etendus lapi muinasjuttudest.

ESTICA

■ Soome kunstiajakirjas «Taide» nr. 4 1988 ilmus pikem kirjutis Evi Pihlaku sulest Tellervo Karvoneni tõlkes Siim-Tanel Annuse performance'idest pealkirja all «Taevad, tornid ja maa». Tegemist on artikli tõlkega, mis ilmus «Vikerkaares» nr. 7 1987 ning kus Evi Pihlak annab väga põhjaliku ja analüüsiva ülevaate S.-T. Annuse etendustest. Artiklit illustreerivad mitmed fotod 1987. a. 15. detsembril toimunud performance'ist.

■ Ajakirjas «Tvortšestvo» nr. 9 1988 on ära toodud Galina Jelševskaja probleemartikkel kaasaegsest nõukogude graafikast. Eraldi arutleb artikli autor Baltimaade graafika üle, tuues välja põhieripärad — kõrge tehniline kultuur, analüütilisus ja intellektuaalsus. Illustratsioonidena näeme reprosid O. Soansi ja V. Tolli töödest.

XXII BALTI MUUSIKATEADLASTE KONVERENTS

Konverents teemal «Muusika ja meie» toimus Riias 12.—15. okt. Kolmel esimesel päeval olid ettekanded, neljandal diskussioon, õhtuti kontserdid.

Leedu muusikateadlastelt oli kuus ettekannet. V. Lenini tuntud teesist lähtuvalt analüüsis **Vytautas Landsbergis** («Muusika kuulub rahvale») erinevaid arusaamisi mõistetest «kunst», «rahvas», «mõistma», «sisu» ning leidis, et rahva teed Suure Muusikani takistab kultuurielu juhtide aegunud mõtteviis ja kunstielu süvenev kommertslikkus. **Rūta Goštautienė** («Noorte muusika kui spetsiifiline kultuurinähtus») käsitles kahe põlvkonna leedu noorte heliloojate kunstilist enesetunnetust; 1970. aastate «uusromantikute» nostalgilisusele vastandub 1980. aastate sotsiaalne aktiivsus ja esteetiline agressiivsus. **Edmundas Gedgaudas** («Kitši iseärasusi ja eeldusi muusikas») vaatles kitši kui kultuuri süvakihtidega nõrgalt seotud kunstiloomingut, mis tekib kord maitsetu tehnitsismi, kord ebaprofessionaalsuse tagajärjel ja mida soodustab ühiskonna esteetilise kultuuri allakäik. **Idalija Šamjataitė** («Müsteeriumlikkusest nüüdiskultuuris») rääkis leedu muusikas, eriti B. Kutavičiuse loomingus levinud paganliku iseloomuga rahvusliku muusikalis-teatraalse müsteeriumi žanrist, mis võimaldab tänapäeva inimesel tunnetada keerukat olevikku läbi mõtestatud mineviku. Märkides mittevastavust teaduse püsifunktsiooni ja selle reaalse funktsioneerimise vahel, loetles **Jonas Bruveris** («Muusikateaduse ühiskondlikud funktsioonid») muusikateaduse põhifunktsioonidena uurimistööd, muusikakultuuri juhtimist ja valgustustegevust (muusika- ja muusikateaduslik haridus). **Jūratė Landsbergytė** («Publitsistika muusikateaduses») märkis leedu muusikapublitsistika puudusena ühiskonna ja rahvuse kriisiseisundi ignoreerimist ning nõudis muusikateaduselt ja kriitikalt suuremat eetilisust, ajaloolise konteksti arvestamist.

Ka korraldajate poolt oli kuus ettekannet. **Arnolds Klotiņš** («Muusika liigid ja nende kommunikatsiooniprobleemid») kirjeldas aistingulisüldistava (kollektiivse) ja intellektuaal-analüütilise (individuaalse) muusikataju eripärast lähtudes vastuolu rahva- ja olme- ning süvamuusika vahel, näidates ühtlasi teid nende lähendamiseks. **Inese Bite** («Sümfooniline muusika: faktid, unistused, perspektiivid») analüüsis õpilaste ja üliõpilaste seas korraldatud küsitlust; ilmsikstulnud äärmine muusikaliste teadmiste puudulikkus on tingitud ühekülgsest orientatsioonist levimuusikale kõigis infokanaleis. **Guntars Pupa** («Muusikateatri olukord ja väljavaated») rõhutas tungivat vajadust läti muusikateatri uuendamise järele, mis oma prestiiži ja ühiskonna üldise vaimsuse allakäigu, samuti oskamatu juhtimise tagajärjel on jõudnud terava kriisi olukorda. **Inese Lūsiņa** («Rituaalsest mõtlemisest muusikas») rääkis rituaalsusest kui rahvusliku spetsiifika rõhutajast (folkloorne mõtlemine, ostinaatne vormikujundus), kunstide lähendajast ja uuendajast, toetudes seejuures kõigi kolme Balti liiduvabariigi uudisloomingule. **Ingrida Zemzare** («Levimuusika tänapäeva žanripildis») liigitas kogu muusika puhtmuusikalisteks ja tarbežanrideks; neid leidub nii neljas ajalooliselt püsivas žanrigrupis (kontsert-, teatri-, rituaal- ja olmemuusika) kui ka tänapäeva süva- ja levimuusikas. «Euroopa-välise muusika mõjust tänapäeva Balti muusikakultuurile» kõneles **Boriss Avramecs** toetudes konkreetseile näidetele minimalismi, avangardistlik-eksperimentaalse rokkmuusika ja «puhta» orientaalmuusika alalt (näidete seas oli ka Sven Grünbergi «OM-hääl»).

Eesti delegatsiooni poolt oli seekord ainult kolm ettekannet. Esimesena loeti ette **Ivalo Randalu** «Tänapäeva Baltikum ja baltisakslased», mille autor kahjuks ise konverentsil ei viibinud. Meie «laulva revolutsiooni» juured ulatuvad läbi laulupidude traditsiooni baltisakslasteni, kellest enamuse moodustas ju lihtrahvas ja kes väärivad tagantjärele senisest heatahtlikumat, mõistvamat suhtumist. **Vaike Sarv** («Ametlik etnografism ja rahvaluule») käsitles vastuolu humaanseist kultuurilätteist võrsunud rahvaloomingu ning rahvusliku iseteadvust allasuruva, antihumaansest (stalinlikust) kultuurikontseptsioonist tuleneva «ametliku etnografismi» vahel. **Nikolai Meinert** («Rokkmuusika ja esteetiliste väärtuste skaala») vaatles rokkmuusikat sotsioloogi seisukohalt, lähtudes ühiskonnas väljakujunenud elulaadist ning näidates kõrge kunsti ja igapäevase olme esteetiliste normide vastuolu kui ideaalide ja reaalsuse vastuolu kajastust.

Meie delegatsioon esitas konverentsile ka ettepaneku moodustada Balti Muusikateaduslik Ühing (BMÜ) Baltimaade muusika uurimiseks ja populariseerimiseks laias maailmas. Selle tegevus hõlmaks teaduslikku uurimistööd, mitmesuguste ürituste (konverentsid, sümpoosionid, seminarid) korraldamist, kirjastustegevust, propagandat, reklaami ja infovahetust ning toimuks koostöös Heliloojate Liidu, Teaduste Akadeemia ja teiste organisatsioonidega. Kolleegide arvates väärib ettepanek elluviimist tingimusel, et ühing jääks vabaks «passiivse näivuse viirusest» (E. Gedgaudas) ega muutuks Muusikaühingu-taoliseks bürokraatlikuks asutuseks. Leiti, et BMÜ üks esimesi ülesandeid on maailmale endast märku anda häälekandja (näit. «Baltic Musicological Review») väljaandmisega. A. Klotiņš võrdles tabavalt BMÜ suhteid HL-i ja TA-ga Rahvarinde vahekorraga parteija valitsusasutustega: ta ei asenda juba olemasolevaid institutsioone, kuid täidab neid ülesandeid, milleks viimastel puudub võime ja huvi. A. Klotiņši arvates võiks BMÜ keskus asuda Tallinnas, sest meie muusikateadlaste rahvusvahelised sidemed on tihedamad kui lõunanaabritel. Esialgu otsustati ettepanek läbi arutada iga vabariigi HL-i muusikateaduse sektsioonis, et siis ühiselt sõnastada BMÜ põhikiri.

Diskussioonil räägiti peale BMÜ idee paljust muustki: organisatsioonilistest küsimustest (L. Kārkliņš, Läti), ühiskondlik-poliitilisest olukorrast (A. Klotiņš, M. Humal), stalinliku survepoliitika mõjust muusikale ja muusikateadusele (V. Bērziņa, Läti), muusikalise muinsuskaitse vajadusest (R. Gučas, Leedu), lahkunud kolleegide mälestamisest (T. Järg), koostööst kunstnike ja muusikute vahel (J. Anmanis, Läti). Jätkusid ettekannetest alguse saanud vaidlused Riia ooperiteatri üle (G. Pupa, teatri direktor A. Bomiks), süva- ja levimuusika tähtsusest (A. Klotiņš ja J. Bruveris).

Konverentsi raames toimusid veel traditsioonilised uudisloomingu tutvustused; **Mare Põldmäe** koostatud eesti muusika ülevaate esitas Tiia Järg. 1987/88. hooaja eesti muusikaelu kroonika, mida konverentsil paljundatult levitati, koostas TRK üliõpilane **Edith Kuusk.** Näidati uuemaid muusikafilme. Eestit esindasid seni keelu all olnud «Arvo Pärt 1978» ja «Volikiri Alo Mattiisenile». Korraldati kaks kammerkontserti: üks leedu noorte loomingust (Vilniuse vokaalansambel «Museum musicum») ja eesti kvartetimuusikast (R. Tobiase Teine ja E.-S. Tüüri Kvartett U. Vulbi, T. Nestori, A. ja T. Järvi esituses), teine läti uuemast instrumentaalmuusikast. Ürituse korraldajad pakkusid kuulata kaht levimuusikakontserti (ansamblid «Marana» ja «Pērkons»). Konverentsist osavõtjaile tehti ekskursioon Läti NSV Muusikafondi vastvalminud loomingumajja Jūrmalas

(Järg 13. lk.)

RUDOLF TOBIASE MÄLESTUSPÄEVAST LÄÄNEMAAL

Armas eesti muusika sõber! Kui sul praegusel kiirel ajal Rahvarinde ja muinsuskaitseüritustest pisut mahti, tule laupäeval, 29. oktoobril Rudolf Tobiase noorusmaile Haapsallu ja Kullamaale, et mõelda sellele eesti suurmehele tema 70. surmaaastapäeval.

Kella 13-ks on kõik huvilised kutsutud Haapsalu promenaadile R. Tobiase mälestussamba juurde, mille skulptor R. Haavamäe 1929. a. esimese mälestusmärgina eesti heliloojale püstitas. Haapsalust, kus R. Tobias kreiskoolis käis ja sakslannast pianistilt K. von Gernetilt esimest muusikaõpetust sai, tule Kullamaale, kuhu helilooja isa, köster Johannes Tobias Hiiumaalt 1885. a. oma perega elama asus ja kus kohe ka kohaliku muusikaelu

Rudolf Tobiase vanemad Kullamaal (1905).

eestvedajaks sai. Noore Rudolf Tobiase orelikontserdid Kullamaa kirikus olid aga «pöördeliseks suursündmuseks siinses muusikaelus» — «Hull Tobias on tänapäälle Kullamaal, kiriku orelil on varsti tükid taga». Nõnda arvas sellest ettevaatlik praost Kentmann koos sealsete kirikuteenritega. Rahvast tuli kuulama aga peale kohalike veel Märjamaalt, Vigalast ja Martnasiki.

Kohtume kl. 15 mälestuskivi juures, mille on R. Tobiasele tema 100. sünniaastapäevaks loonud A. Kuulbusch. Siit läheb väike jalutuskäik Kullamaa surnuaiale Tobiaste perekonna haudadele ning köstrimaja juurde.

Päeva lõpuks, s. o. alates kella 16-st, võid kuulata Kullamaa kirikus R. Tobiase muusikat: Eesti Raadio ja Televisiooni Segakoor laulab A. Üleoja juhatusel «Eks teie tea» ja «Otsekui hirv kisendab» segakoorile ja orelile ning «Kyrie» oratooriumi «Joonas» 4. pildist. Organist Ines Maidrelt kuuled ka mõned Tobiase koraaliprelüüdid. Lisaks sellele kõlavad «Agnus Dei» metsosopranile ja orelile, kus solistiks U. Tauts, ning kaks duetti oreli saatel «Wie lieblich sind Deine Wohnungen» («Kui armsad on Sinu hooned») ja «Was ist der Mensch» («Mis on inimene»), esitajaiks M. Jõgeva, U. Tauts ja I. Maidre.

TIINA LÕHMUSTE

SÜNDIMAS ON EESTI RAHVATANTSU JA RAHVAMUUSIKA SELTS

«Olen eestlane. Olen Eestimaalane!» Need märksõnapaarid ühendavad kõige erinevamate huvidega üksikisikuid, inimestegruppe ja ühendusi, kes on koondunud Eestimaa Rahvarindesse, tema põhieesmärke toetavatesse Roheliste liikumisse või Muinsuskaitse Seltsi. Kuidas aga mina, kes ma südames kõigiti toetan nii rohelisi kui ka muinsuskaitset, kuid ei huvitu sel määral ökoloogiast või arhitektuuriloost, et nende ühenduste liikmeks astuda, saaksin kõige vahetumalt osaleda Eestimaa (kultuuri)elu uuendamisel?

Armastan väga tantsida ning tunnen erilist sümpaatiat rahvatantsijate ning rahvamuusikute suhtes. Ja kui sellesuvise üliõpilastantsupeo lõpupäevil Vilniuses meie tantsumemm Helju Mikkel kutsus mind sügavalt silma vaadates: «Tule meie hulka, aita meidi!» ning seejärel Keila-Joal eesti rahvatantsujuhtide kokkutulekul mind uue seltsi algatustoimkonda valiti, oligi minu jaoks liisk langenud. Olen Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi asutava kogu algatustoimkonna aktiivliige. Kutsun kõiki, kellele on kallis Eestimaa ja tema rahva kultuur ning kes eriliselt armastavad rahvatantsu ja -muusikat, astuma meie seltsi!

Kõigepealt tuleb ERRS aga luua. Ning luua tugevale alusele!

Lahemaal hiljuti toimunud arutelul «Rahvamälu taasta(-tu)mine läbi rahva loomingu» sõnastas Ülo Vooglaid mälu omadused nii: terviklikkus, järjepidevus, seostatus, tõesus, mitmesus. Ta rõhutas, et ainult kõiki neid omadusi arvesse võttes saab mälu olla elamise aluseks, tõelise isearengu eelduseks. Paraku oleme aga aastakümneid neid tõdesid ignoreerinud, mistõttu rahvakultuuri iseregulatsioon on tõsiselt häiritud. Kohati on rahvaloomingu esitamine elaval kujul muutunud omaette eesmärgiks, ürituseks ürituse pärast. Samal ajal aga kuuleme üliharva emasid lastele hällilaule või kogu peret talutoas videvikutundi pidades regilaule laulmas. Lapsi vanaema muinasjutte kuulamas, külanoori vainul või kiigemäel rahvatantse tantsimas. Ei tunta kodukoha rahvapärimusi ega rahvarõivaid, ei osata laulusõnu. Põlvkondadevaheline side on katkenud...

Siit ERRS-i esmased ülesanded konkreetse paikkonna tasandil: tuleb leida oma tee rahvamälu kammitsaist vabastamiseks, võltshäbist vabanemiseks; taasväärtustada rahvatraditsioonid, taasseostada maarahva elukulg loomisega looduses (Mikk Sarve sõnutsi: loomise ringiga looduses) rahvalaulude, -tantsude ja -kommete taaselustamise teel ja vahendusel.

Peame püüdlema selles suunas, et meist igaüks nii Kodukui Välis-Eestis teaks, millisest külast, vallast, maakonnast meie ise ja meie esivanemad pärit on, millal ja milliseid laule seal lauldi ning tantse tantsiti. Selle teadmise kaudu jõuame kollektiivse mälu tunnetamiseni, tasandini, kus subjektiks on kogu Eestimaa.

Sel tasandil on ERRS-i ülesandeks leida kõige õigemad teed ja vahendid eesti rahvatantsu, eesti rahvalaulu, eesti rahvamuusika kui meie rahvuskultuuri olulise osa väärtustamiseks, meie kõige andekamate rahvamuusikute, rahvalauljate ja tantsuloojate ning pillimeistrite toetamiseks, vastastikuseks infovahetuseks ja õppimisvõimaluste loomiseks; üle-eestiliste rahvatantsu- ja rahvamuusikapidude traditsiooni rikastamiseks ja jätkamiseks, rahvustevahelistele sidemete arendamiseks.

ERRS-i kõige raskemaks ülesandeks saab ilmselt eri tasandite omavaheline seostamine. Et ERRS-i iga liige tunnetaks oma kohta ja vajalikkust seltsis.

ERRS-i sisemine mehhanism peab toimima selliselt, et ta stimuleeriks iseregulatsiooni nii kohalikul kui vabariiklikul tasandil. Sellise mehhanismi loomisel mängivad olulist rolli ERRS-i tulevane struktuur ja põhidokumendid, millele ERRS oma tegevuses tugineb. Neid dokumente tuleb neli: **ERRS-i põhikiri,** millega fikseeritakse seltsi kui juriidilise isiku staatus, tema õigused ja kohustused, funktsioneerimise põhialused; **ERRS-i üldprogramm,** kus leiavad kajastuse seltsi lähema perioodi tegevuse põhisuunad ja -ülesanded; **ERRS-i juhtorganite struktuur ja töö-põhimõtted** ning **«Vaimuvakk»** kui ERRS-i iga liikme eetilise käitumise põhikriteeriumide kogum.

Need põhidokumendid peavad tagama, et ERRS-i tegevuses ei domineeriks bürokraatlik demokraatliku üle, tsentralism kohaliku üle, kollektivistlik isiksusliku üle. Et see nii oleks, ootame kõigilt, kes soovivad liituda ERRS-iga (aga ERRS-i liikmetena näeme heameelega nii endisi kui ka praegusi rahvatantsijaid, rahvamuusikuid, ringijuhte ning rahvatantsu- ja -muusikasõpru), arvamusi ja ettepanekuid nende dokumentide projektide suhtes. Projekte võib küsida rahvatantsu ja rahvamuusika linna/rajoonivolinikelt, linnade/rajoonide kultuuriosakondadest, aga ka Eesti Rahvaloomingukeskusest (tel. 44 36 75, 44 92 55).

ERRS-i tekke oleme tinglikult jaotanud kuueks etapiks: piirkondlikud kihutuskoosolekud (kuni 1. XI 1988); kihutuskoosolekud ja ajutiste tugirühmade loomine rahvatantsu ning rahvamuusika algüksusstes (kuni 20. XI 1988); ajutiste tugirühmade volinike ülelinnalised/rajoonilised üldkoosolekud (kuni 27. XI 1988); ERRS-i I (asutav) kogu 10. XII 1988. a. Tallinnas; ERRS-i algüksuste formeerumine (XII 1988 — II 1989) ja ERSS-i kohalike osakondade formeerumine (II—III 1989).

Vastav juhis ning ERRS-i asutavale kogule volinike valimise reeglistik on välja saadetud kõigile linna/rajoonivolinikele ja kultuuriosakondadele.

Lõpetan mõtteteraga, mis pärineb «Vaimuvaka» kokkuseadjalt Helju Mikkelilt: «Mitte keegi ei tule sinu tegemata jäetut tegema, sinu hooleta jäetu eest hoolitsema, Sinu tarkust täiendama, Sinu rahva rahvatantsu ja rahvamuusikat hoidma ja homsesse viima — ise pead suutma ja oskama!»

ANDI KALAMEES

DANK FÜR BERLINER LUFT MIT EINEM MONDBUMMEL

Opereti «Frau Luna» lõpustseeniks oli meie vaatajaskond kaasa plaksutamaks küllaldaselt üles köetud. Küllap berliinlasedki olid seda hetke kogu õhtu oodanud. Andis oodata, sest ega etendus toimunud «puhtas» saksa keeles, vaid berliini murrakus. Selles öeldi «g» hääliku asemel «j» nagu muiste meilgi baltisakste aegu, oli muidki muhedaid kõrvalekaldumisi, mistõttu ka saksa keelt valdavale publikule ütlemismõnust mõndagi kaduma läks (nojah, kõrvaklapid on kõrvaklapid). Aga tekstitase ise oli suur tükk maad etem kui Lehári või Kálmáni operettides. Ometigi oli saalis pidevalt soojenemist tunda. Paul Lincke rõõmsad rahvalikud viisid ja revüülikud vaatemängud kergitasid saalisolijate meeleolu samm-sammult kõrgemale. Kui siis lõpuks puhkpilliorkester läbi saali lavale marssis ja koos pärisorkestriga Hans Schulze-Bargini taktikepi all tujutõstva lõpuloo lahti lõi, millele kogu tegelaskond tantsiskelles kaasa laulis, läkski nagu laulupidu lahti. Saalirahvas teksti ei tundnud ja üheskoos laulda ei saanud, aga plaksutas kogu hingest kaasa, nii et mänguröömust haaratuna kordasid külalised lõpulugu koguni kaks korda. Andis kohe imetella, kui palju rahvast operetikohastes kostüümides võidi välja panna. Neid oli laval ja orkestri ette ehitatud käigul, mida ka kogu etenduse jooksul palju kasutati (hea võte publikuga suurema kontakti saavutamiseks). Meil on vaja koosseisu suurendamiseks vähemalt midagi «Hovanštšina»-laadset käiku lasta. Küllap selliste rikaste lavastuste tarbeks seal mail saab ka riik õla alla panna. Aga eks meid külastanudki Berliini opereti uhkus, «Metropoli»-teater, kus sõjajärgsetel aastatel seisis dirigendipuldis Theo Mackeben, kelle mõnegi leviloo vastu tunnen senini nõrkust. (Meenutatagu kas või Miliza Korjusele pühendatud laulu «Warum».) Selle teatri lavalt on kuuldud kunagisi Euroopa kuulsusega lauljaid.

Berliini-murraku ja sellega kooskäiva eelmise sajandivahetuse Berliini õhustiku pärast ei saanud ma sellele etendusele tulemata jätta. Oli tahtmine midagi ürgberliinlikku tunda, sest see operett, mida varem tundsin «teoreetiliselt» peamiselt muusikapalade kaudu, lausa kutsus kaema. Eks operetilavagi või ehtrahvuslikku pakkuda: oleme ka ise seda püüdnud teha kas või «Rummu Jüri» näol. Paul Lincke muusika on ju iga kandi pealt saksalik. Selles on seda mõnu, mida ihkavad *Bierhalle*'des õllekruuside taga istujad, kellele pole tähtis ainult rüüpamine (ja selle tagajärjed), vaid just koosolemine hüva laululustiga. (Mõelgem meilgi levinud laulule lõbusast õllepruulijast.) Samuti on Lincke muusikas rõhutatult kindlat rütmipulssi. Isegi lüürilisematelt valsilugudelt pole vaja oodata viinilikku nõtkust ja elegantsi ega ka omaetteolemise meeleolusid, küll aga koosolemise jagatud rõõmu.

Nooremas põlves oli Lincke olnud Pariisi varieteelava «Folies-Bergère'i» kapellmeistriks ja, mis parata, tekkis vastastikune külgetõmbejõud sealsete daamidega. Kuuldused sellest jõudsid ta teisepoole kõrvu, kes kohe kiirustas Pariisi ja avamängu lõpuakordi järel kogu saali ees laksatas Linckele kõva kõrvakiilu. Lincke tegi selle peale saalile galantse kummarduse ja sai heakskiitva aplausi. Kui ta varsti pärast seda värske poissmehena alustab näitlejast libretisti Heinz Bolten-Baeckers'iga «Frau Luna» kallal tööd, ilmub tegelaste hulka mõbleeritud tubade üürija, erakordselt riiakas frau Mathilde Pusebach (Heidemarie Ringk-Lippert), kes alustab tegevuse jooksul õige mitu skandaali, kiusab kena paigarätsepat Lämmermeierit (Paul Arenkens), meie rätsep õhu kauget suqulast, kellest talle vastuhakkajat ei olnud. Viimsel hetkel surub frau Pusebach end efektselt Kuu-sõitu algavasse õhusõidukisse, kohale jõudes on tal sealgi kohe õiendamist. Veel fräulein Mathilde eas oli frau Pusebach pettumusegi üle elanud, sest tema väljavalitu Teophil jättis ta üksi. Nüüd aga naljakas-kurva laulu «O Teophil» nimikangelane (Wolfgang Ostberg) ilmub kordnikuna frau Pusebachi lähikonda. Unustanud, mida ta kõike fräulein Mathildele oli tõotanud, armub ta kenasse teenijaneiusse Ellasse (Ingrid Krauß). Olukorra päästjaks saab esinduslik kojamees Wilhelm Pannecke (Manfred Brendel), kes frau Pusebachi ei karda ja ta ära võtab. Huvitav, millise näoga jälgis frau Lincke Pusebachi toimetamisi.

Koim Kuule lendajat tutvustatud, nimetame neljandat ja peamist. Selleks on noor mehaanik Fritz Steppke (Thomas Georgi), kes põhitöö kõrval on ka esimene armastaja. Tema pruut Marie (Christina-Agnes Weiske) peab ta mõtteid õhusõitudest fantaseerimiseks ja vihjab sellele kena valsilauluga õhulossidest. Kuule sõit aga toimubki, ainult et Fritze (e-lõppude lisamine on berliinipärane kõrvahellitus) unenäos. Et Fritzel on laia mõtteżesti nii unes kui ilmsi, siis happy end'i olukorras saab ta õnnestava kutse tulla krahv Zeppelini, sigarikujulise õhulaeva looja teenistusse.

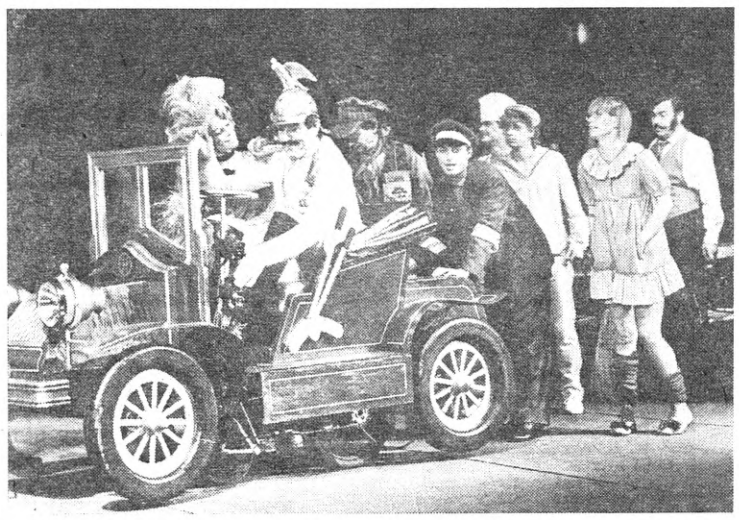

Kuidas küll mõne krahvi või vürsti asemel sai operetikangelaseks mehaanik? Seda tingis ajastu. «Frau Luna» sai valmis 1899, seega just Johann Straussi surma-aastal. Siis jõudsid saada õige populaarseks reisid õhupallidel, mis mõnikord lõppesid kurvaltki. Esimestest inimestest Kuul pajatasid oma ulmelugudes Jules Verne ja Herbert Wells, kinolinale ilmusid poolkuu peal jalgu vibutavad kaunitarid. Maa peal hakkasid Berliini õhku juba rikkuma esimesed autod ehk haisutroskad (*Stinkdroschke!*). Ühe sellisega sõidab lavale kaardiväeleitnant ja tubli, aga ennast täis laulumees Egon von Schletton (Fritz Hille), et minna kabareelauljatari Floraga (Ines Rabsilber) amüseerima. Seisma jäädes läheb auto kohe nässu ja hakkab tossu välja ajama. Fritze hakkab kohe seda uurima.

Kõik Kuu-pealsed asjad on maise näoga, ainult et vastandina Berliini agulimiljööle on nüüd pillavalt kulda ja karda ning jõuluehete värvimängu. Tegelasedki on naised: Kuu valitsejannas frau Lunas tunneme ära Flora, kes enam ei hooligi südametevallutajast Egonist alias prints Sternschnuppest (s. o. Kukkuvast Tähest). Teophilist on saanud koguni Kuu kaitsepealik, kelle frau Pusebach maise Teophili pähe kenasti üles tõstab ja sülle võtab. Ometi on Teophili ülemjuhatuse all terve rügement görle, revüülikuid jalatõste virtuoose. Nende marsitaktis liikumine meenutab kangesti meie puhkpilliorkestrite trummitüdrukuid: ainult et Kuu-görlidel on riiet seljas enam kui poole võrra vähem võrreldes trummitüdrukutega, Folies-Bergère'i görlidel jällegi enam kui poole vähem kui Kuu-görlidel. Nii et Lincke kasutas ära Folies-Bergère'i eeskuju, jäädes ikka viisakuse piiridesse. Görlid muidugi pakuvad parajat erootikaannust, mis on aga palju väiksem kui stseenis, kus frau Luna kukub oi-kui-pikantselt Fritzet võrgutama, too aga hakkab oma pruuti Maried appi hüüdma ja ärkabki selle peale.

Operett «Frau Luna» algvariant polnud õhtut täitev ja seda hakati juba Lincke eluajal ning hiljemgi aina täiendama. Üheks asjalikuks täienduseks sai marsilaul «Berliner Luft» 1904. aastast, mis operetti lülitati küll alles 1929. Veel ilmub partituuri ühtteist Lincke varasemast, tundmatuks jäänud loomingust. Aga et «Frau Lunat» alustati nüüd Lincke vahest kõige tuntuma looga «Jaaniussikese idüll», siis seda küll kuidagi kiita ei saa: lugu pärineb ju operetist «Lysistrata». Ime, et valsilaul «Kannikesed» veel sisse võtmata jäi. Segaputru erinevatest operettidest võetud muusikaga näeme-kuuleme ka «Estonia» laval opereti «Krahv Luxemburg» näol. «Frau Luna» seekordne lavastus tugineb 1957. aastal valminud variandile, mille autoriks on Otto Schneidereit, meilgi müügil olnud oi-kui-klassiteadliku «Operettenbuch'i» autor.

Kuu lendu püüti sümboliseerida filmimontaaži vahendusel. Kõikvõimalike seoseta katkendite hulgas oli siiski mõnus näha Hans Albersit parun Münchhausenina kaksiratsi kahurikuuli otsas lendamas.

Lavalisest küljest oli lavastaja Wolfgang Weit päris kenasti sidunud berliinlikku loomulikkust vikerkaaretseva fantastikaga, mis on välja peetud sajandivahetuse maitse piirides. Headeks abimeesteks olid talle lavakujunduse ja kostüümide autor Manfred Bitterlich, koreograaf Lothar Hanff ning muidugi lauljad-näitlejad. Ent asjata lubas Wolfgang Weit sisse monteerida tantsupilti «tänapäevasest Berliinist» unenägemuse ühe osana. Mingi segu *pop*- ja *rock*muusikast oli Linckest niisama kauge kui Kuu Maast ja sellekohased tantsuseaded ei pakkunud nüüdissilmale mitte midagi uut. (Selle pildi puhul «süüaluseks» on Dieter Lietz.) Võib ju mõista soovi tähistada sellega Berliini 750. aastapäeva, aga selleks jätkus juba Lincke opereti lavaletoomisest. Omas laadis on Lincke klassik ja kui sedamoodi klassikasse suhtumist *ad absurdum* viia, siis võiks teistmoodi omas laadis klassiku Beethoveni Üheksandat ette kandes enne viimast kooriga osa «ergutuseks» sisse tuua mõni detsibellirohke *hard-rock*'i pala.

Saalis olles aitas selle vähemeeldiva ootamatuse mõju leevendada *happy end*'i mõnus väljamängimine ning siis juba algaski suurejooneline finaal, millest oli alguses juttu.

Lõpulauseks võiks veel kord korrata selle kirjutise pealkirja.

LEO NORMET

TULGE KONTSERDILE!

Pealinna kontserdirohkesse muusikaellu on juba paljude hooaegade jooksul andnud nooruslikku lisa ka Tallinna Konservatooriumi üliõpilased. On ju avalik esinemine üks olulisemaid tegureid, mis kujundab tulevast interpreeti, tema kunstnikunatuuri. Seepärast pole publiku ette tuldud mitte juhuslikult koostatud kavadega, üksnes sellega, mis tunnis õpitud, mida õppeprogramm nõuab. Siin on arvestatud juba noore kunstniku muusikalisi kalduvusi, tema eelistusi autorite ja stiilide suhtes, samas aga silmas peetud kontserti kui tervikut.

Teatavasti on Konservatoorium muusikaõppeasutus, kellel puudub kontsertideks oma saal. Seetõttu peame otsima esinemisvõimalusi mujal. Ühelt poolt tülikas ja alandav, ent teiselt — ligikaudu kuuskümmend kontserti, nagu tänavu plaanis, muutuks ühes ja samas saalis koormavaks ja üksluiseks. Ja kes tulekski meid kuulama Kivimäele, linna keskusest kümmekond kilomeetrit eemale! Nii olemegi leidnud oma kontserdisarjadele sobivad paigad linna südames, vanalinna piires.

Mida siis Konservatoorium pakub? Juba teist hooaega kutsume kuulajaid kaks korda kuus pühapäeviti kell 12 Vanalinna Muusikamajja üliõpilaste soolo- ja ansamblimuusika kontsertidele. Siinsesse hubasesse ja hea akustikaga saali sobivad hästi ka meie klavessiinimuusikakontserdid (samuti pühapäeviti), kus esinevad nii õppejõud kui ka üliõpilased. Niguliste kirikus jätkuvad üks kord kuus pühapäeviti kell 11.30 oreliüliõpilaste kontserdid, patrooniks Konservatooriumi kauaaegne oreliprofessor Hugo Lepnurm.

Traditsiooniliseks jääb ka sarja «Eesti muusika» koht — Teatri- ja Muusikamuuseum, kus kuuel laupäeval (kell 17) kõlab eesti heliloojate R. Tobiase, H. Elleri, E. Tubina, M. Saare, V. Tormise, A. Pärdi, J. Tamvergi jt. looming. Meeldivaks paigaks muusikat kuulata on osutunud Kiek in de Köki torn. See omapärase akustikaga ruum sobib vähem solistidele, küll aga hästi ansamblitele. Seepärast olemegi selle paiga andnud kammeransambli kateedri kasutada, kes kuuele laupäevaõhtule (kell 17) planeeritud kontsertidele toob esinema kõige erinevamaid pillikoosseise eri aegadest pärit muusikaga.

Senisest rohkem tahame publikule tutvustada ka Konservatooriumi erialapedagoogide tööd. Kõige sobivam selleks näib olevat Tallinna Matkamaja, kus kogu õppeaasta vältel korraldame seitse erialaklassi kontserti (reedeti kell 17).

Vana traditsiooni kohaselt jätkuvad ka Konservatooriumi õppejõudude kammermuusikakontserdid. Aastaid toimusid need Kunstimuuseumi saalis Kadriorus, olude sunnil aga pidime sealt lahkuma. Tänavu loodame küll parimat: tänu Ajaloomuuseumi juhtide vastutulekule saavad meie õppejõud anda üheksa kontserti (pühapäeviti kell 17) Pikas tänavas Suur-Gildi hoone ajaloolises saalis, mida akustika poolest peetakse Tallinna üheks parimaks.

Nimetamata ei saa jätta siinses ülevaates muidugi Konservatooriumi esinduskollektiivi — sümfooniaorkestrit, kelle eesotsas on ka muusikaülikoolis töötav Peeter Lilje, abilisteks Arvo Volmer ja Vello Pähn. Neist igaühe juhatada on sel õppeaastal üks kontsert, neljandat aga on kutsutud külalisena dirigeerima taas Moskva konservatooriumi professor Igor Bezrodnõi.

Esimesed kontserdid on juba toimunud. Eeloleval nädalavahetusel kutsume kuulajaid koguni kolmele kontserdile: homme kell 17 Kiek in de Kökki kammeransambleid kuulama, pärast seda aga kell 19.30 «Estonia» kontserdisaali meie sümfooniaorkestri kontserdile (juhatab Peeter Lilje). Pühapäeva südatunnil (kell 12) esitab Vanalinna Muusikamajas klavessiinimuusikat dots. Virve Lippus, tema ansamblipartneriteks on lauljatar Vera Taleš, viiuldaja Aino Riikjärv ja tšellist Lembi Mets.

Head kuulamist!

VALDAR VIIRES,
TRK kontserdibüroo juhataja

REPLIIK

Käesolevate ridade kirjutaja vabandab eksliku arvamuse avaldamise pärast, nagu oleks rahvakunstnik Georg Ots olnud «Estonia» teatri palgalehel aastail 1928—1940. Georg Otsal oli nimekaim Georg Jüri p. Ots, kes oli sisse kirjutatud 1928. a. «Estonia» teatrimajja ja võib eeldada, et ta oli ka osaühisuse «Estonia» töötajate palgalehel.

Eksimuse põhjustasid järgmised kokkusattumised:

Miks võttis suurte majanduslike raskustega võitlev osaühisus «Estonia» tööle majateenija G. Otsa, kelle töömaht, vähemalt alguses, oli märksa väiksem ja palk märgatavalt suurem kui kahel sama töö tegijal, kes olid samuti mehed?

Miks lõppesid ka nimekaimu palgalehed just 1940. a. septembris, mil teatavasti algasid G. Otsa õpingud Tallinna Polütehnilises Instituudis?

Allkirjad palgalehtedel kuuluvad haritud, intelligentsele inimesele, kel oli harjumus allkirjas välja kirjutada esinduslikult ka eesnimi. Need allkirjad erinevad kontrastselt ülejäänud kahe sama töö tegija samadel palgalehtedel olevaist ja mitte kõrget hariduslikku taset tunnistavaist allkirjadest. Samuti ei tarvitse nimekaimu perekonnas olla liiget, kelle eesnime täht algaks tähega «M» ja kes on alla kirjutanud 1938. a. augustikuu palgalehele.

Eesti Vabariigis kasutati alaealiste tööd. Paljud õpilased, eriti gümnastistid ja üliõpilased püüdsid leida tööd, et saada õpinguiks raha.

Eelnevalt toodud arvamusega ei tahetud mitte mingil määral halvustada G. Otsa ega tumestada tema heiget mälestust, sest ükski töö ei tee selle tegijat halvemaks. Vabandan veel kord, kui olen tahtmatult riivanud G. Otsa pere ja tema arvukate austajate tundeid.

VIIVE HATTO

KUHU LÄHED, EESTIMAA?

4.

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr. 27, 29 ja 42)

Praegu räägime võrdlemisi sageli loodushoiust. Need on äärmiselt vajalikud kõnelused, sest olukord Eestimaal on äraütlemata halb. Ühtlasi lohutame end sellega, et ilma looduskaitsetöötajate viisata ükski projekt või plaan käiku ei lähe. Mind hakkas huvitama, kes siis lõppude lõpuks suunab majandeid enesehävitamise teele ja annab loa puistata kõlvikutele tohutud väetisekogused? Ilmnes hoopis kummaline tõsiasi. Ülenurme õppe- ja katsemajand saab agrotehnilised või agrotehnoloogilised soovitused Eesti Maaviljeluse Instituudilt, kusjuures keskkonnakaitse osa täielikult puudub! Miks neid skeeme või plaane ei kooskõlastata?

...Mitu päeva nägi mu kirjutuslaud välja sellisena, nagu seisakuaja bürokraadi oma: eespool kuhi raamatuid, äärtel kõrged ajakirja- ja kaustavirnad, keskel kupliga lamp ja tilluke vaba plats paberi jaoks. Ainult telefonid puudusid. Tegelikult mul ei olegi telefoni. Tuleb välja, et järjekorras seistud kaksteist aastat on liialt lühike aeg tsivilisatsiooni ühe väikese hüve kättesaamiseks. Ja piisavalt pikk periood looduskaunina säilinud suure maatüki lõplikuks lagastamiseks. Mõtlesin nende kummaliste seoste üle niikaua, kuni akna taga läks valgeks. Hommikul aga ootas ees «Sirbi ja Vasara» vestlusring Mustamäe tee Maaparandusmajas.

See põhjalik ja sisutihe jutuajamine oli kosutav ja värskendav. Otsekui varahommikune paadisõit Pangodi järvel. Üle mitme aja ei lämmatanud mõttekäiku enam läbipaistmatu, inimest ängistav keemiatolm. Meie üks tuntumaid maaviljureid, V. I. Lenini nim. näidissovhoosi peamaaparandaja, 32 aastat tagasi teenelise agronoomi aunimetuse pälvinud **Ülo Läänemets** ütles hakatuseks lühikese, ent väga mõjusa lause: «Esimese sammuna vähendame mineraalväetiste kasutamist 30%.» Need protsendid võrduvad kokkuvõttes 400 tonniga.

Tema kõrval istus veel neli meest — kõik instituudist «Eesti Maaparandusprojekt». Need olid peainsener **Tõnu Mugra,** projektipeainsener **Peep Tambet,** geoloogiaosakonna juhataja **Madis Metsur** ja Tartu osakonna keskkonnakaitse peaspetsialist **Ülo Sults.** Vestlus käis hiljaaegu valminud mahuka uurimistöö, V. I. Lenini nim. näidissovhoosi keskkonnakaitse skeemi ümber, mille loomisel osalesid kahe viimasena mainitud mehe kõrval ka EPA dotsendid **Ülo Mander, Raimo Kõlli** ja **Aleksander Maastik.** Üksikasjalise töökava oli tellinud majand, see valmis kahe aastaga. Sovhoos tunnistas uurimuse igati õnnestunuks. Asjatundjate rohkeid ettepanekuid on asutud teoks tegema.

Nüüd aga vestlusringis räägitust lähemalt.

V. I. Lenini nim. näidissovhoos on Võrsjärve idakalda majand. Põhjas piirab teda Emajõgi, lõunas Rannu aleviku lähedal asuv Ervu küla. Sovhoosi maakasutuse suuruseks on 10 768 ha, sellest haritavat maad 6019 ha (põllumaad 5371 ha), parandatud rohumaad 648 ha, looduslikku rohumaad 507 ha, metsamaad 2380 ha. Üldpinna sisse mahuvad veel sood, rabad, võsad, karjäärid ja muud maad.

alt ka sõnnikumajandusel, mis läbi aegade olnud maaviljeluse põhialuseks. Lühikese ajaga asendus hinnaline orgaaniline väetis vähevääritsuliku lägaga. Viimase uputus kujunes kõikjal õnnetuseks, sest mulla normaalne elutegevus lakkas. Ühtlasi võttis maad reostuse kasvamine, mida omakorda järsult suurendas üleminek keemilisele maaviljelusele.

Võrtsjärve idakaldal kampaania toetust ei leidnud. Pealesurutud muudatustesse suhtuti ettevaatlikult. Praegu leiab toetust Võrtsjärvest kaugemalgi.

Eestisse sõitnud välismaalastele kõnelevad meie majandijuhid lahkesti tootmistegevuse laiendamisest ja lähituleviku ulatuslikest ehituskavadest. Aga sõnnikuhoidlate juurest minnakse tavaliselt kauges kaares mööda. Teadagi, miks: piinlik hakkab lägamajanduse pärast. V. I. Lenini nim. näidissovhoosi juhtidel seesugust muret ei ole. Ometi pole nad tehtuga veel päriselt rahul. Järjest otsitakse uusi teid ja võimalusi sõnniku kvaliteedi parandamiseks ning keskkonna reostuse vähendamiseks.

Vestlusringi üheks keskseimaks teemaks olid puhastusseadmed. Viimaste töökindlus jätab kõvasti soovida, kui mitte öelda lihtsalt — vilets. Meie seadmed teatavasti saastatud veest lämmastikku ja fosforit välja ei võta. Et mainitud keemiaühendid ei läheks omapead laia ilma hulkuma, rajati majandi initsiatiivil olemasolevate virtsakaevude ja biotiikide juurde täiendavad puhastuslodud — madalad tiigid, mille põhjas muda ja paarkümmend sentimeetrit vett. Lodusse kogunenud toitained panevad mitmesugused veetaimed kiiresti vohama. Niiviisi tekib rohkesti haljasmassi, mida on võimalik sileerida. Saastained püütakse kinni looduslikul teel. Tähendab, taim ise on pandud keskkonda kaitsma! Ilmneb, et ta on parim biopuhasti...

Majandis on maaparandustöö esimene ring jõudnud lõpule. Üldpinnast on põllumaa all enam-vähem pool kogu maafondist. Skeemi koostajate arvates ei ole edaspidi enam otstarbekas täiendavat maad üles harida. Täielikult laitsid autorid maha kaua kavas olnud Jõesuu poldriala kuivendamise. Selle suure maatüki lülitamine põllumajandustootmisse tähendaks keskkonna seisundi edasist halvenemist. Peale selle on Emajõe kaldaäärne äärmiselt liigestatud, poldri ehitamine tehniliselt keeruline. Ka läheks ala kuivendamisel kaduma kordumatu taimkattega ning paljude ulukiliikidega jahimaa. Selgitati välja peamised reostusallikad, hinnati põhjavee olukorda. Uuriti kõikide salvkaevude vee keemilist koostist. Suurte punaste ringidena on skeemis ära toodud need kohad, kus reostus lubatud normist suurem. Arstid kinnitavad, et kui liitris joogivees leidub kas või 100 milligrammi lämmastikuühendeid, võib see lastel esile kutsuda mürgistusi. Mõnes salvkaevus leiti aga liitris joogivees 124, 170 ja isegi 180 milligrammi nitraate. Majandis mõistetakse, millise suure ohuga seisavad inimesed silmitsi. Praegu on sovhoosi kulul hakatud reostatud paikadesse rajama puurkaevusid, mis ametkondlikule vaimule pole meeltmööda.

Vestlusringis osalejad pidasid oluliseks kaitseribade loomist. Kaua aastaid tagusid põllumajandusjuhid agronoomide pähe ühtainsat tõde: põld peab algama tee servast, veekogu äärest. Ei tunnistatud väiksemaidki mööndusi. Käsk oli käsk ja hekipõõsad raiuti kõhklematult maha. Nüüd ütles Ülo Läänemets, et põllupiiri ei tohi mingil juhul veejoonega kokku vedada. Esmajärjekorras peab kaitsma vett põllu eest, seejärel põldu ennast juba suurte teede eest. Sest reostuse vähkkasvaja ajab oma siirded igasse ilmakaarde.

Paar aastat tagasi kuulutas üks valveagitaator valju häälega: võsad on kultuurituse esmaseks tunnusjooneks maal. Mind ei hämmastanud niivõrd väide ise kuivõrd ütleja kõrgendatud toon ja kõigutamatu enesekindlus. Mõistagi ei saa leppida sellega, kui põlisel põllumaal võtavad võimust noored pajud ja lepad, toominga põõsad. Ent loodus on ühtne, seal pole midagi ülearust. Ka võsadel on oma kindel koht elu suures ringluses. Nende laialdane hävitamine võrdub andestamatu kuriteoga keskkonna vastu. Skeemi koostamise ajal käisid V. I. Lenini nim. näidissovhoosis Rootsi teadlased. Nad kõnelesid tunnustavalt majandis säilinud rohketest puhveraladest kui asendamatutest reservaatidest. Läänemere teisel kaldal tehti kunagi ränk viga: võsadele kuulutati halastamatu sõda. Et viimaste arvel uut põllupinda juurde võita ja tootmistegevust avardada. Nüüd on rootslased asunud võsasid taastama!

Skeemi autorid uurisid samuti metsamaa, soode ja rabade ning intensiivpõllumajanduse seoseid. Nad jõudsid järeldusele, et puhveralade vähendamine mistahes eesmärgil tähendaks väljakujunenud loodusliku tasakaalu ohtlikku rikkumist.

Uurimistöö oli esimene omataoline Eestis. Asjaosalised ise ei pea skeemi kaugeltki täiuslikkuse musternäiteks. Ülo Sults tunnistas vestlusringis, et kõike, mis esialgu kavandati, ei saadud ega osatud teha. Tema arvates jäi mullauurimine puudulikuks, ei võetud vaatluse alla väetiste ja saagikuse suhteid, aineringet mullas. Seetõttu ei saa täpselt vastata küsimusele, mis põhjustab väetiste sagedast väljauhtumist pinnasest, uute reostusallikate tekkimist. Vestlusringis osalejad pidasid vajalikuks asuda järgmise keskkonnakaitse skeemi koostamise juurde juba üheskoos teiste instituutide eriteadlastega.

Niisuguse uurimistöö vastu tuntakse praegu huvi mitmetes kohtades, nagu Ülenurmel, Viru ja Aravete kolhoosis ning mujal. On sõlmitud mitu lepingut uute skeemide loomiseks. Muide, üleliidulised kirjandusväljaanded pole asjast samuti kõrvale jäänud, nad on tellinud vastavateemalisi publitsistlikke kirjatükke. Tähendab, meie eriteadlaste uurimised saavad peatselt laialdaselt tuntuks.

Esimene pääsuke ei too veel kevadet. Ometi annab ta ilmumine märku selle peatsest saabumisest. Väga tahaks näha niisuguse saastavaba kevade kiiret tulekut kogu meie põllumajandusse. «Eesti Maaparandusprojekt» aitab sellele igati kaasa: instituudi paremad spetsialistid on valmis tegutsema konsultantidena kõikides rajoonides ja majandites. Võib arvata, et neil tööst puudust ei tule. Et meie järglased ei peaks ahastuses ohkama: kuhu oled läinud, Eestimaa?

HEINO VEIPER

Majand on spetsialiseerunud piima ja liha tootmisele ning kõrgekvaliteedilise sordiseemne kasvatamisele. Majandustulemuste poolest kuulutakse üsna pikka aega Eesti paremate hulka.

Ma olen kohanud mitmeid haljale oksale jõudnud põllumajandusjuhte, kes vahetpidamata ainult tormavad. Neil pole hingetõmbekski kunagi aega, veel vähem leitakse seda aga taagasivaatamiseks. Käib meeleheitlik tootmine ainult tootmise enda nimel... Kas olete märganud, kui hoolikalt jälgivad vilunud vedurijuhid ka veeremit ja läbisõidetud teed? Nad teavad: üks avariiohtu sattunud vagun võib terve rongi kraavi ajada. Siis on juba hilja midagi arukat ette võtta.

Kogenud vedurijuhtide kombel toimitakse samuti V. I. Lenini nim. näidissovhoosis. Majandi spetsialistid pole maletajad, kes rünnakule asudes jätavad kuninga vangerdamata, lihtsalt saatuse hooleks. Ei, nad uurivad tootmistegevust iga kandi pealt, vaatavad ette ja kõrvale ja tahapoole. Põllumajanduses pole kuningaid üks, vaid koguni mitu — maa, mets, vesi. Kui mõni neist suure tonnimängu altarile tuuakse, kaotavad ülejäänudki elujõu: looduslikud varuvahendid on tasakaalust välja viidud.

Eelmise kümnendi hakul tabas Eesti põllumajandust enneolematu gigantomaanialaine. Kogu aeg käis agar liitmine ja kokkupanek. Mis vähegi andis, tehti suurest veelgi suuremaks. Nii majandid, osakonnad, brigaadid, asulad, laudad, elamud, lasteaiad, viljaväljad. Taheti odavalt saada ja rikkalt elada. Kuid siin ilmas ei tule midagi poolmuidu kätte. Vähese raha eest on ainult lihakombinaadi sööklas võimalik kõht korralikult täis süüa.

Gigantomaania tihe illusiooniudu hajus üllatavalt kiiresti. Mõne aastaga said kõigile selgeks väärarvestused liitmistehtes. Ilmnes, et esialgu silmapiiril virvendanud odavus tähendas tegelikult kujutuste jõudsat kasvu. Iseäranis ahnelt hakkas raha, kütust ja tööpäevi neelama veondus. Suurlaudad lõid jalad

on sovhoosis näiteks kolm väiksemat suurlauta — Kurekülas, Koopsil ja Rannal, igaühes 400 loomakohta. Ka põllumaad ei hakatud hiidmassiiviks kokku kündma. Ja mis peamine — sovhoosi väetisemajandus on kõik need aastad olnud eeskujulikul tasemel. Aastas antakse haritava maa hektarile keskmiselt 15—16 tonni heakvaliteedilist sõnnikut. Seetõttu puudub vajadus kasutada rohkesti mineraalväetisi ning üldse keemiasaadusi saagikuse kunstlikuks tõstmiseks. Taimekasvatuse kogutoodangu suurendamist tahetakse tagada esmajoones uusimate agrotehniliste ja agrotehnoloogiliste võtetega.

Ometi on tahtmine ja saamine kaks eri tahku. Iga hobusega ei saa sirget vagu künda. Eriti siis, kui adra ees on kaks veolooma. Ka mineraalväetised ja halvasti käärinud sõnnik ei sobi samasse paarisrakendisse. Keemia näol viime küll põllule täiendavaid toitaineid, kuid tapame koletul moel mulda. Surnud maa on surnud maa — ta annab nigela saagivõimega endast kohe märku. Paljudes kolhoosides ja sovhoosides pole viimastel kümnenditel niisugused tagasilöögid enam sugugi haruldased. Isegi kõnealuses näidismajandis, ehkki seal keemiat ülearu ei jumaldata. Ikka on põllumuld paiguti plink ja salvkaevude vesi mitmel pool reostatud.

Nüüd võib tekkida siiski küsimus — palju majand aastas haritava maa hektarile mineraalväetisi annab? Küllaltki ettevaatlikul hulgal. 1984. a. oli nimetatud kogus näiteks 218 kg, seega väiksem kui kodurajoonis ja Eestis tervikuna.

Ei hakka ennustama, millisel määral keemiatarnete järsk vähendamine tervendab keskkonda. Küsimusele saab täpselt vastata alles mõne aasta pärast, kui leiavad aset uued uuringud. Küll võib aga kindel olla, et astutud samm

---

AJURÜNNAK «EESTI LOODUSE» TOIMETUSES

«Eesti Looduse» veergudele on viimasel ajal jõudnud mitmeid materjale, mis käsitlevad mahepõllundust ja üldse bioloogilist maaviljelust. Avaldatud mõtete edasiarendamiseks korraldas ajakirja toimetus vastavateemalise ajurünnaku. Ligemale kuus tundi kestis olulise probleemi üle sisutihe arutelu. Kui viimaks tavapärane vaikus toimetuse ruumes taas maad võttis, ütles üks teadusemees mõtlikult: «Kahjuks istume praegu nii sügavas keemiaaugus, et selget taevast pole enam näha».

Tõepoolest, keskkonna saastamisel ei ole tänapäeval enam otsa ega äärt. Agrokeemikute surve inimesele ja loodusele on muutunud juba täiesti talumatuks. Mida see aga endaga kaasa toob, selle kohta kõrvalepõikena üks näide meie maa suurimast riisikasvatuspiirkonnast — Krasnodari krai Krasnoarmeiski rajoonist. Nimetatud rajoonis on kõik riisipõllud keemiaga sõna otses mõtes üle ujutatud, mistõttu rahva tervis on suures ohus. Viimase viie aasta kestel suurenes onkoloogiliste haiguste osakaal 27%, seejuures haigestumine kopsuvähki 1,5 ja maovähki 1,3 korda. Ligikaudu 60% vastsündinud lastest ei ole terved...

Ajurünnaku sissejuhatavad sõnad ütles Ülo Mander, kes pikema aja jooksul uuris mahepõllunduse arengut Saksamaa Liitvabariigis. Ta märkis, et mainitud maaviljelussuund leiab üha rohkem pooldajaid ja toetajaid. Inimesed vajavad toitu, kus leidub võimalikult vähem saastaineid. Loit Reintam rõhutas vajadust säilitada normaalseks elutegevuseks looduslähedane keskkond, milles mahepõllundusele kuulub tähtis koht. Praegu pööratakse orgaaniliste ainete kasutamisele äärmiselt vähe tähelepanu. Käest ära on sõnnikumajandus, igal pool vedeleb ka kopitanud põhku. Asjaosalised ise otsivad enda õigustamiseks ainult vabandusi, mitte aga võimalusi sellise olukorra kiiremaks muutmiseks. Taimekasvatuses peab bioloogilistele tõrjevahenditele kuuluma esikoht. Praegu pole paraku võimalik täielikult üle minna keemiavabale põllumajandustootmisele, kuid keemiasaadusi tuleb kasutada väga piiratud koguses. Loodusõrnades piirkondades — Lahemaal, Lääne-Eestis ning saartel — on vaja tingimata arendada ainult mahepõllundust. Jaan Lepajõe pidas otstarbekaks üheaegselt edendada nii täismahepõllundust kui poolmahepõllundust. Enam-vähem samal seisukohal olid ka Ülo Niisuke, Jüri Sild, Paul Kuldkepp jt. Peeti hädavajalikuks taastada elementaarne maaviljeluskultuur, mis on langenud lägaasjanduse ohvriks.

Märgitud seisukohtadega ei nõustunud täielikult kemiseerimise üksikud poolehoidjad (Arvo Sirendi, Leonhard Kevvai). Nad kinnitasid, et mineraalväetised ja mürkkemikaalid ei ohusta nimetamisväärselt keskkonda, küll aga võimaldavad suurendada taimekasvatussaaduste tootmist. Keemilise maaviljeluse toetajad tungisid ägedalt kallale kultuurilehes ilmuva sarikirjutise «Kuhu lähed, Eestimaa?» autorile, kelle artiklid tunnistati läbinisti demagoogilisteks. Kahtluse alla seati ka Hans Trassi avalik esinemine looduskaitse teemadel.

Mitmed sõnavõtjad (Ivar Raig, Ülo Sults, Andrus Ristkok, Arvo Purga, Ants Paju jt.) olid täiesti vastupidisel arvamusel. Nii ütles Ivar Raig, et inimese tervis tuleb kiiresti väärtustada. Keemiasaaduste rohke pruukimine põllumajanduse edendamiseks on üks eluea lühenemise põhjusi, mida me peame praegu väga tõsiselt arvestama. Ta tegi ühtlasi ettepaneku tarbijate kaitse organisatsiooni loomiseks ja mahepõllumajanduse katsemajandite asutamiseks, üleliidulistesse fondidesse eraldatavate koguste vähendamiseks. Vaja on luua samuti mahepõllunduse baasil töötavaid toitlustusettevõtteid.

Ajurünnakul küpses mõte asutada lähitulevikus Eesti Mahepõllunduse Ühing.

KULTUURI-NÕUKOGUS

KN-i koosolekul 24. oktoobril kritiseeriti VEKSA töö kohta antud ebakonstruktiivset hinnangut, mis ilmus SV-s nr. 42 KN-i eelmist koosolekut kajastavas sõnumis — see väljendas sõnumi autori, aga mitte KN-i seisukohta.

Sisulistest teemadest arutati Kultuurikomitee delegatsiooni visiiti Rootsi; arenguid Eesti Instituudi sünniprotsessis; väliseestlaste muutuvaid/püsivaid hoiakuid Kodu-Eesti suhtes; riigi kui sponsori osa eri maades; võimalikku Eesti muuseumi loomist Rootsis ja Rootsi muuseumi loomist Eestis; Kohtla-Järve eestikeelse ajalehe olukorda ja vajadust taastada Narvas eestikeelne leht; keskajalehtede ebapädevat reageeringut Eesti-sündmustele; Eesti prestiiži NSV Liidus ja maailmas; toetuskapitali loomist noorele eesti perekonnale.

Sõna võtsid Ignar Fjuk, Lembit Koik, Jaak Allik, Lennart Meri, Jaak Kangilaski, Tiit Kaljundi, Lepo Sumera, Marju Lauristin, Heinz Valk ja Paul-Eerik Rummo.

Toimetuselt. Toimetus ühineb KN-i kriitikaga ja tänab kõiki, kes nii suulises kui ka kirjalikus vormis juhtisid meie tähelepanu vaieldavusele SV-s nr. 42.

OLEV REMSU

Tartu kodu-uurimispäev

TA Kodu-uurimise Komisjoni ja Tartu Riikliku Ülikooli korraldusel toimus 22. oktoobril TRÜ nõukogu saalis Tartu kodu-uurimispäev. Üritust juhtis ajal.-kand. Jüri Linnus, avasõnaga esinesid TA Kodu-uurimise Komisjoni aseesimees ajal.-kand. Endel Laul ja TRÜ prorektor Valter Haamer. Ettekandes «Revolutsioon ja sotsialism EKP, EISTP ning H. Kruusi vaadetes 1920. aastate algul» valgustas prof. Jüri Ant seni väheteada üksikasju mainitud ajajärgu sotsialismiideede võitlusest. Mälestuste kogumisest TRÜ-s oli ettekanne «Ülikooli ajaloo kajastumine lindistatud mälestustes» dots. Hillar Palametsalt. Kuulati ka katkeid helilintidelt. 1987/88. ö.-a. parima kodu-uurimisliku üliõpilastöö autor Ilje Piir rääkis oma töö «Kambja kihelkonna kultuuriloost XVII ja XVIII sajandil» allikatest ja nende kasutamisest Kambja mineviku selgitamisel. Raadi kalmistul asetati lilli TRÜ kunagise rektori ning TA Kodu-uurimise Komisjoni esimehe H. Kruusi kalmule. H. Kruusi sünniaastapäeval peetavat Tartu kodu-uurimispäeva hakatakse tulevast aastast nimetama «Hans Kruusi päevaks» ja sel päeval ülikooli poolt väljaantavat kodu-uurimispreemiat Hans Kruusi nimeliseks preemiaks.

EVA MAARING

REPLIIK

SV 1988 .a. 21. okt. numbris ilmus akadeemik G. Naani kirjutis «Ajaloolase jahimehejutud», milles muuseas öeldakse: «Seni ilmunuist on kõige fundamentaalsem kolmeköiteline Eesti NSV ajalugu, mille esimene köide (vanimast aiast XIX sajandi keskpaigani, 792 lk, 18 autorit, peatoimetaja G. Naan, toimetaja A. Vassar) ilmus aastal 1955, . . .». Ma ei taha siin rõhutada väikest paradoksi mainitud esimese köite nimetuses, sest köide sisaldab tegelikult Eesti NSV-le eelnevat Eesti ajalugu. Tahan vaid öelda, et kolm köidet «Eesti ajalugu», mis ilmusid veel varem, nimelt ajavahemikus 1936—1940 Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandel (kokku 19 autorit, peatoimetaja Hans Kruus), moodustavad samuti väga fundamentaalse ajalooteose. Köidete sisu on järgmine:

I köide: Esiajalugu ja muistne vabadusvõitlus (1936, 376 lk.).
II köide: Eesti keskaeg (1937, 504 lk.).
III köide: Rootsi ja Poola aeg (1940, 424 lk.).

Järgmised köited ei saanud arusaadavatel põhjustel enam ilmuda.

H. KERES

EESTI KULTUURIDELEGATSIOON ROOTSIS

19.—22. oktoobrini viibis Stockholmis Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee ametlik delegatsioon koosseisus Jaak Allik, Vello Lindsalu ja Madis Järv.

Delegatsiooni võttis vastu Rootsi Välisministeerium, toimusid jutuajamised pressiosakonna juhataja Bo Heinebäcki ja I poliitilise osakonna juhataja Karl Wöhleniga, delegatsioon tegi visiidi Rootsi kultuuri- ja haridusministrile Bengt Göranssonile ning pidas läbirääkimisi Rootsi Instituudi direktori Anders Clasoniga. Külaskäigu eesmärgiks oli tutvustada Rootsi kultuurivahetust suunavaid ametkondi ning kultuuritegelasi kultuurikontaktide uue kontseptsiooni ning tingimustega Nõukogude Liidus, mille alusel on liiduvabariikidele antud laialdased õigused väliskontaktide sõlmimiseks ning arendamiseks. Rootsi Instituut võttis vastu meiepoolse küllakutse, mille alusel toimuks eeloleval kevadel Tallinnas kahepoolne kohtumine Rootsi ja Eesti kultuuritegelaste vahel, et leida uusi võimalusi ja teid vastastikku huvipakkuvate sidemete ning vahetuste jätkamisel. Delegatsioonil oli võimalus tutvuda mitme riikliku kultuuriasutuse (riigikontsert, riiginäitused, muinsuskaitseamet, ajaloomuuseum, arhiiv jt.) tegevusega, selgitati põhjalikult Rootsi Kuningriigi praegust kultuuripoliitikat, mille alustaladeks on detsentralisatsioon ja pluralism.

Juhtivas päevalehes «Svenska Dagbladet» ilmus artikkel, mis tutvustas Rootsi-poolset suhtumist kultuurikontaktide laiendamisse Eestiga.

* * *

Perestroika Nõukogude Liidus ja eelkõige kolmes Balti vabariigis võib rootsi kultuurielule kalliks maksma minna. Me peame valitsuse poole pöörduma ja laieneva kultuurivahetuse tarvis raha paluma, ütles Rootsi Instituudi direktor Anders Clason «Svenska Dagbladetile».

Meil kõigil on perestroikast hea meel, aga üldine arusaamine näib olevat, iga hea asja eest tuleb ka maksta.

Stockholmis viibib praegu Eesti kultuuridelegatsioon, mida juhib Eesti Riikliku Kultuurikomitee esimehe asetäitja Jaak Allik, ja kuna Alliku ametiaste on minister, siis lähtus kutse välisministeeriumist.

Eesmärgiks on sõlmida ulatuslikke otsesidemeid rootsi kultuurielu esindajatega. Sellised kontaktid on kirja pandud ka kaks aastat tagasi sõlmitud Rootsi ja Nõukogude Liidu vahelises kultuurilepingus.

Neljapäeval kohtus delegatsioon kultuuriministri Bengt Göranssoniga.

«Mina pean seda puhtaks viisakusviisiidiks,» ütles Bengt Göransson «Svenska Dagbladetile».

Ta lisab siiski, et külaskäiku võib pidada ka märgiks, et Nõukogude poolel on toimumas teatud avanemine.

«Aga see ei ole minu ala. Kultuurivahetust teiste maadega korraldab Rootsi Instituut,» ütles välisminister.

Rootsi Instituudi direktor Anders Clason ei ole Göranssoniga nõus, et siin oleks tegemist viisakusvisiidiga.

«Ei, üldsegi mitte. Tegemist on lähenemisega Eesti ja Rootsi vahel. Ja 20-liikmelisele Rootsi delegatsioonile on tehtud ettepanek külaskäiguks Eestisse. Eesti delegatsioon külastab peaaegu kõiki Rootsi kultuuriasutusi, selleks et luua laialdasi kontakte. Delegatsiooni juht Allik ütles eile, et selleks et Nõukogude riik saaks edasi püsida, peab ta respekteerima liiduvabariikide majanduslikke ja kultuurilisi vajadusi.»

Eestlased tahavad luua otseseid kultuurisidemeid Rootsiga ja sama käib ka teiste Balti riikide Läti ja Leedu kohta.

«Me oleme seda juba üsna pikka aega tajunud. Ja peaminister tervitas ju riksdagi üldpoliitilise debati ajal Balti riikide uusi võimalusi otsesidemeteks välismaaga,» ütleb Anders Clason.

«Ma käisin seal kaks aastat tagasi ja tegin kultuurivahetusega ettevaatlikult algust. Me korraldasime kultuurinädala filmide ja muu taolisega ja märkasime, et asjad liiguvad.»

Clasoni meelest ei ole suure rootsi kultuuridelegatsiooni Tallinnasse saatmine päris ideaalne variant, aga ilmselt on võõrustajate soov just selline.

«Me tahame selles näha laieneva kultuurivahetuse algust. Eelkõige saadame sinna kunstiasutuste esindajaid, nii et meie võõrustajad saaksid otsustada, mida nad soovivad.

Eesti pool soovib, et Rootsi delegatsioon sõidaks sinna niipea kui võimalik, aga esialgu ei ole veel midagi kindlalt otsustatud.

«Nüüd on vaja glasnostipoliitika tarbeks raha leida. Balti riigid olid meist nii kaugel. Ja nüüd on nad äkki tulnud nii lähedale, selge see, et nad peavad saama sellise kultuurivahetuse, nagu nad soovivad. Meil tuleb valitsuse poole pöörduda ja raha paluda.»

Oma kolmepäevase külaskäigu jooksul kohtub Eesti delegatsioon peale minister Göranssoni veel Rootsi Instituudi, Rootsi Kultuurinõukogu, Rikskonserteri, Riksutställningar, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet ja Ajaloomuuseumi esindajatega.

Tõlge aialehest «Svenska Dagbladet», 21. okt. 1988

Asugem tööle Eesti Rahva Muuseumi jaoks

Suurt heameelt valmistab rahaliste annetuste hulk, mis on saabunud meile Raadi kompleksi väljaehitamiseks. Ootame oma rahvalt niisama tõhusat abi muuseumi varade täiendamisel. Nimelt kuulutab Eesti Rahva Muuseum välja etnograafilise materjali suurkogumise, mis on arvult juba 31. Osa võtma on oodatud kõik, kel südameasjaks meie rahvuskultuuri talletamine.

Ajalisi piire seatud ei ole, ka temaatika on lai: töö ja elu taludes: mõisad, mõisnikud, mõisateenijad; kohalik kultuurielu (seltsid, nende eestvedajad, kodumajanduskoolid, maaharitlaskond, pidud, simmanid); kolhooside loomine ja eluolu nendes; küüditatute töö ja elu; tööliste töö- ja elutingimused; käsitöölised (linnakäsitöölised, maakäsitöölised, ametiõppimise ja tööprotsesside kirjeldused, käsitöömeistrid), tänapäeva käsitööringid ja individuaaltöötegijad; endis- ja nüüdisaja põllundus, ijnakasvatus ja töötlemine, karjandus, aiandus, jahindus, kalandus; paadi- ja laevaehitus; ranna- ja maakaubandus; taluehitised; töölisalevid ja -asulad; elamute sisustus (mööbli valmistamine ja paigutus), rõivastus; kalendritähtpäevad; perekonnakombed; puuetega inimeste õpetamine ja töölerakendamine.

Tänapäevast pakuvad huvi väikeettevõtete ja kooperatiivide loomine ja nende areng.

Võimaluse korral lisage fotosid, jooniseid, skeeme ja muud lisamaterjali, mis töö väärtust tõstavad.

Parimaid osalejaid ootavad auhinnarahad ja meened. Tööd tuleb teha DIN-formaadis, jättes vasakult 2,5 cm vabaks. Masinakirja puhul on nõutav esimene eksemplar. Laekunud tööd jäävad muuseumi omandiks. Viimane esitamispäev on 1. märts 1989 (vastastikusel kokkuleppel võib tähtaega pikendada 1. apr. 1989).

Lähemat teavet, nõu ja küsitluskavasid saab Eesti Rahva Muuseumist:

202 400 TARTU, VESKI 32, TEL. 34 279. E. VÄRV.

Eesti Rahva Muuseum soovib head pealehakkamist ja edu meie ühisele töölel

Üks faktiline märkus Johannes Hindi meenutamise asjus

SV veeru «Johannes Hindi viimne heitlus» puhul

1982. aastal oli uurimisorganitel vaja eksperthinnangut, mis kinnitaks, et Lenini preemia laureaadi Oskar Kurganovi jutustus «Südamed ja kivid» ei mahu žanrimääratluselt ilukirjandusse. Sellise hinnangu andiski, tellimuse sisu mõistnud, meie kirjandusteaduse tippjuht Endel Sõgel. Põhjendus oli ühemõtteline — teos on rangelt väljapeetud dokumentaaljutustus.

Hiljuti ilmus «Ogonjoki» 40. numbris Johannes Hindi hukkumise eelloo kohta tollal retsenseeritud autori ehedalt kirglik kirjutis pealkirjaga «Tuli enda pihta». Kirjutise ainet aastaid katnud salapära on kohati jäänud läbipaistmatuks protsessis osalenutelegi, mis veel publitsistist rääkida. Mõne varjatud fakti pisut ilukirjanduslik käsitluse tõttu juhtus just seekord, et SV 42. numbri veerg «Johannes Hindi viimne heitlus» võimendas J. Hindi «süü ülestunnistamise» loo ligi aasta võrra tegelikust toimumisajast ettepoole.

Seepärast tõdegem — Johannes Hint vahistati lõplikult 13. novembril 1981, tema abikaasa suri 25. novembril 1981 ja maeti 29. novembril 1981. Surmateade jõudis Johannes Hindini 4. detsembril 1981 vanglaülema kaudu.

Johannes Hindi esimene sisuliseks pürgiv süüdistus formuleeriti ja esitati toimikumaterjalide järgi 23. septembril 1982 ning kohe seejärel hakkas toimuma «süü ülestunnistamise» lugu koos videosalvestamise ja eetikavabade lisanditega. Seni ei teadnud veel uurijadki kuigi selgelt, milles nad kümmekond kuud vanglas hoitud Johannes Hinti süüdistama hakkavad.

Aine on mitme valdkonna ajaloo jaoks liiga tõsine, et välistada tõe huvides nii pahakui heatahtlikud eksitused.

Johannes Hindi kaitse asjus säilinud vastutustundega

adv. J. RÄTSEP

Tallinna Draamateatris esietendus Evald Hermaküla lavastuses J. Genet' «Palkon». Kujundus Vadim Fomitševilt.
Pildil: lavastuse stseenis Irmeli (Ita Ever) ja Carmen (Kaie Mihkelson).

LASTELAULUDE KONKURSS

Seoses Tallinna Loomaaia 50. aastapäevaga 1989. aasta augustis kuulutavad Tallinna Linna RSN TK Kultuurivalitsus ja Tallinna Loomaaed välja lastelaulude võistluse.

Võistluse eesmärgiks on uute loomateemaliste lastelaulude saamine. Võistlusest võivad osa võtta kõik heliloominguga tegelevad isikud. Võistlustööd ei tohi olla varem ette kantud, trükis ilmunud ega mõnel muul viisil avaldatud. Varem ilmunud tekstid auhindamisele ei kuulu. Laulud võivad olla kirjutatud nii solistile kui ka ansamblile klaveri või ansambli saatel.

Võistlustööd esitatakse tindi või tušiga kirjutatuna kolmes eksemplaris. Tekst olgu täiendavalt eraldi lehel kolmes eksemplaris masinakirjas. Võistlustööd varustada märgusõnaga, autori nimi ja aadress lisada kinnises ümbrikus.

Varem avaldatud teksti kasutamisel märgitakse võistlustööle koos märgusõnaga ka teksti autori nimi. Kui tekst on varem avaldamata, lisatakse teksti autori nimi ja aadress koos muusika autori andmetega kinnises ümbrikus.

Žürii määrab preemiad alljärgnevalt: I preemia — 250 rbl. muusika, 100 rbl. teksti eest; II preemia — 200 rbl. muusika, 80 rbl. teksti eest; III preemia — 150 rbl. muusika, 50 rbl. teksti eest.

Võistlustööde esitamise tähtaeg on 25. jaanuar 1989. a. Esitada aadressil 200 001 Tallinn, Võidu väljak 10. Tallinna Linna RSN TK Kultuurivalitsus, Lastelaulude võistlus.

Laulud tulevad ettekandmisele 1989. a. mais.

Informatsioon tel. 44 59 11.

TALLINNA LINNA RSN TK KULTUURIVALITSUS
TALLINNA LOOMAAED

1. mai stsenaariumide konkursi juhend

Eesmärgiga tähistada riiklikke tähtpäevi ajakohasemalt ja emotsionaalsemalt korraldab Tallinna Linna RSN Täitevkomitee Kultuurivalitsus töörahvapüha — 1. mai — ülelinnaliseks tähistamiseks rahvapidustuste stsenaariumide konkursi.

Pidustuste läbiviimispaigana tuleks arvestada Lauluväljakut, Kadriorgu, Näituste väljakut. Maarjamäge või mõnda teist massiüritusteks sobivat territooriumi.

Stsenaariumid esitada Tallinna Linna RSN Täitevkomitee Kultuurivalitsusele (200 001 Võidu väljak 10) 15. jaanuariks 1989. a. kahes eksemplaris. Tööl peab olema märgusõna ja kaasas kinnine ümbrik autori nime ja andmetega.

Konkursi võitjaile on ette nähtud järgmised preemiad:
üks I preemia — 350 rbl.,
üks II preemia — 250 rbl.,
üks III preemia — 150 rbl.

Žüriil on õigus preemiate osaliseks ärajätmiseks või ümberjaotamiseks.

Premeeritud tööd jäävad Tallinna Linna RSN Täitevkomitee Kultuurivalitsuse omandiks. Premeerimata tööd võivad autorid tagasi saada kuu aja jooksul pärast žürii otsuse teatamist.

Informatsiooni konkursi kohta saab telefonil 44 22 96.

XXII Balti...

(Algus 10. lk.)

ja edasi Apšuciemsi külla Riia lahe läänekaldal — paljude läti muusikute suvituskohta, kus I. Grauzdiņa — R. Jermaksi perekond korraldab oma koduoreliga suvilas igaaastasi muusikafestivale.

Eraldi klassikakontserdi seekordset puudumist kompenseeris võimalus kuulda «programmiväliselt» rohkesti läti nüüdisaegset muusikat: kaht kontserti ülikooli aulas (neist üks tervenisti, teine pooleldi Jāzeps Vītolsi teostest; esimesel kontserdil kõlas ka Lūcija Garūta sõjaaegne kantaat «Jumal, sinu maa põleb») ning Jānis Medinši ooperit «Tuli ja öö» Riia Ooperiteatris.

Tuleva-aastase konverentsi korraldavad leedulased Kaunases. Veel on neil kavas jätkata Balti muusikakevade ammukatkenud traditsiooni suure Balti muusika festivaliga 1991. aastal.

MART HUMAL

ÕNNITLEME

HERBERT LAIDVEE,
bibliograaf. Saab 30. oktoobril 80-aastaseks.

OLEV RANDUR,
arhitekt. Saab 1. novembril 60-aastaseks.

AUTASUSTAMISI

● Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee aukirja pälvisid:
— seoses viiekümnenda sünnipäevaga ja kauaaegse kohusetruu töö eest teatris Eesti NSV Riikliku Nukuteatri butafoor-dekoraator **Malle Paumann;**
— kauaaegse tulemusrikka töö eest raamatukogus ja seoses pensionile minekuga Harju rajooni Aegviidu raamatukogu vanemraamatukoguhoidja **Hilda Tammer.**

Estica

■ Viiniuse kirjastuse «Mintis» väljaandel ilmus V. Beekmani romaan «Koridor», mille on 1984. a. venekeelse tõlke järgi leedundanud Vida Tunaitytė. Trükiarv on 10 000 eks. Varem on V. Beekmanilt leedu keeles ilmunud kaks lasteraamatut.

*

■ Armeenia Teaduste Akadeemia kirjastuselt Jerevanis ilmunud venekeelne kogumik «Hatšatur Abovjan. Loomingu ja kirjandussidemete probleemid» sisaldab ka Rutt Hinrikuse ja Sirje Oleski artikli «Hatšatur Abovjan ja Tartu kultuurielu 1830. aastatel».

VEAPARANDUS

14. oktoobri SV vahendas Eesti Kooriühingu üleskutse, kus ka noodipildis tutvustati kaht hümnikandidaati. Kahjuks on noodikirjutajal sisse lipsanud näpuviga — E. Võrgu «Eesti lipu» kümnenda takti viimase löögi kahehäälsus peab olema Sib — Sol (mitte La — Fa).

ENSV Riiklik Kultuurikomitee, ENSV Riiklik Filharmoonia ja Tallinna Riiklik Konservatoorium kuulutavad välja XIII vabariikliku interpreetide konkursi (vokalistidele), mis toimub 31. jaanuarist 5. veebruarini 1989. a.

Osa võivad võtta lauljad, kes on sündinud varem kui 1969. a. ning kelle vanus ei ületa 33 aastat. Konkursist osavõtuks tuleb esitada korralduskomiteele (Tallinn, Estonia pst. 4, ENSV Riikliku Filharmoonia massiürituste osakond) hiljemalt 25. novembriks järgmised dokumendid: avaldus, lühike elulookirjeldus, sünnitunnistuse koopia, tõend hariduse kohta (koopia), üliõpilastel ja õpilastel õppeasutuse soovitus, kaks fotot 13×18 (mustvalged, läikpaberil), konkursi täielik kava.

Informatsioon telefonil 44 62 96.

OLI JA ON

● 20. oktoobril kogunesid meie loomeliitude ja kultuuriasutuste esindajad EKP Keskkomiteessse, kus rohketele küsimustele, mis puudutasid isemajandava Eesti kontseptsiooni, vastas Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, Eesti NSV Riikliku Plaanikomitee esimees Rein Otsason. Kohtumist juhatas EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja Tiit Koldits.

● Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidium tähistab akadeemia 50. aastapäeva üldkogu piduliku koosolekuga 2. novembril kell 11 akadeemia presiidiumi istungite saalis (Kohtu 6). Pärast avasõna kõneleb ENSV TA korrespondentliige K. Siilivask Eesti NSV Teaduste Akadeemia kohast meie teadusloos. Teine juubeliüritus — vabariiklik teaduskonverents algab samas kell 15. Selle viivad läbi Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidium ning Teaduse ja Tehnika Ajaloo ning Filosoofia Nõukogude Rahvusliku Ühenduse Eesti Osakond. Kahel päeval on kavas üle paarikümne ettekande.

● 24. oktoobril algasid Vietnamis Nõukogude Eesti päevad. Ho Chi Minhi sõitis meie vabariigi delegatsioon, keda juhib Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, ENSV Ehituskomitee esimees P. Palu. Delegatsiooni kuuluvad taidlejad ja kutselised lavakunstnikud. Nende hulgas on ansambel «Justament» Tartust, TRÜ rahvakunstiansambel ja grupp breigitantsijaid. Nõukogude Eesti päevad kestavad Vietnamis 5. novembrini. Ho Chi Minhis, Hanois, Dong Dangis ja Nghia Binhis korraldatakse Eesti graafikute tööde ja lastejoonistuste näitusi, samuti fotonäitus.

● 25. oktoobril oli Tallinnas Eesti NSV Ajakirjanike Liidu juhatuse pleenum, kus ettekandega Eesti massiteabevahendite osast praegusel murrangulisel ajal esines Eesti NSV Ajakirjanike Liidu juhatuse esimees, ENSV Tele-Raadiokomitee esimees J. Paalma. Sõnavõtjad tegid juttu ka sellest, et Eestis toimuvate protsesside käsitlemine liidulises ja välismaa ajakirjanduses ei ole alati adekvaatne. Seepärast tegi TRÜ ajakirjanduskateedri juhataja M. Lauristin ettepaneku luua koos Eesti Rahvarindega pressikeskus, kes annaks Moskvasse akrediteeritud välismaa ajakirjanikele objektiivset infot. Otsustati luua komisjon, kes hakkab välja töötama ajakirjandusseadust, mis sobiks orgaaniliselt ühte isemajandava Eestiga ja vastaks aja vaimule.

● 25. oktoobril jõudsid Walt Disney' filmid läbi Moskva ja Leningradi ka Tallinna. Ameerikjaste delegatsioonile, mida juhib «Walt Disney Pictures» asepresident Marty Katz, ütles Tallinna lennujaamas tervitussõnu Eesti NSV Kultuurikomitee esimehe esimene asetäitja minister Jaak Allik, laulis jastekoor «Eilerhein». Samal päeval oli ajakirjanikel võimalus esitada küllaseabunuile küsimusi pressikonverentsil. Marty Katzi ja teiste kõrval oli tähelepanu keskmes kompanii konsultant Ilmar Taska, kelle juured on siin, Eestimaal. Samal päeval avasid J. Allik ja M. Katz filmipäevad Tallinna linnahallis. Avamisel viibisid Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja A. Soidla ja EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja T. Koldits. Õhtul korraldas külalistele vastuvõtu ENSV Kultuurikomitee.

● Pärnu kultuuripäevadel Vaasas osales meiepoolseilt koos turistidega ligemale paarsada inimest. Sinna kuulusid Pärnu linna täitevkomitee esimehe asetäitja Vambo Talu, Pärnu teatri peanäitejuht ja kultuuripäevade pealavastaja Ingo Normet ja linna kultuuriosakonna juhataja Jaan Laur, teatri peaaegu kogu kunstiline koosseis (etendati «Lood Viini metsadest», «Tuglase elu» ja «Vaimude tund Jannseni tänaval»), ansambel «Keeris», «Kajakas», Pärnu bigbänd, KETA meestrio, «Kuldne Trio» jt. Kaasas oli viis kunstinäitust.

● «Kodumaa» teatel tegi ühingu «NSV Liit—Soome» Eesti osakonna presiidiumi esimees Enn Kreem ühingu 30. aastapäeva pidulikul tähistamisel Rägavere mõisas ettepaneku jätkata tööd nime all «Eesti—Soome Sõprusühing». Juhatuse presiidiumi otsusega moodustati ka ühingu auliikme staatus. Esimesteks auliikmeteks valiti Ralf Parve, Johannes Seilenthal, Luule Sirp, Helga Laanpere, Linda Viiding, René Hammer, Erkki Rannik, Leonhard Vernik, Soome poolt Kristiina Porkkala, Toivo Karvonen ja Oke Jokinen.

● Eesti Rohelise Liikumise sümbolikonkursil pälvis nii lipu-, embleemi- kui ka märgikavandi võistluse esimese preemia (à 50 rubla) Heino Prunsvelt. Lipukavandi eest sai teise preemia Ado Tuuga ja kolmanda Palmi Loik. Embleemikavandi teine preemia kuulub samuti Ado Tuugale, kolmas aga Andrus Sarvele. Märgikavandi teise preemia vääris Tuuli Täht, kolmanda Malle Sild.

● Kahenädalasel kontserdi- ja turismimatkal Ungaris ning Rumeenias käis metsatöötajate meeskoor «Forestalia». Dirigentide Alo Ritsingu ja Ants Sootsi juhatusel anti Debrecenis (Ungari) kaks kontserti, Rumeenias viibis koor Bucurestis, Aradis, Devas, Sibius ja Karpaatides asuvas mägikuurordis Poiana Brasovis.

● Tartu Linnamuuseum korraldab esmaspäeval, 31. oktoobril kell 15 Inseneride Majas (Veski t. 2) VIII Tartu ajalöo päeva. Kuulatakse TRÜ üliõpilaste Ahto Grahvi ja Katre Raigi kõnelusi vappidest Tartu piiskopkonna brakteaatidel ning Tartu vapi ajaloost, RUPI «Eesti Ehitusmälestised» arheoloog Romeo Metsallik räägib Münnichi kabeli uurimisest Jaani kirikus (näidatakse videofilmi), jm. Tutvutakse ka näitusega «Eesti rahvusvärvid» linnamuuseumis.

● Pärnu linna täitevkomitee esimehe Valeri Dejevi juures olid vastuvõtul Poola, Kuuba, SDV, Tšehhoslovakkia, Bulgaaria ja Ungari restauraatorid. Vastuvõtul viibis ka Vabariikliku Restaureerimise Valitsuse Lääne-Eesti jaoskonna juhataja A. Talimaa. Restauraatoritele tutvustati Pärnu linna ajalugu, põhilisi valupunkte ja tulevikukavasid. Märgiti ära Pärnu linna vanade hoonete restaureerimise vajadus ja perspektiiv arendada Pärnut edasi kuurortlinnana.

● Eile pidas Tartus koosoleku Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioon. Päevakorras oli Eduard Ertise kõnelus «J. Hurda korrespondent Joosep Tamm» ning Mare Kõiva ja Aado Lintropi muljed hiljutiselt II visuaalse antropoloogia festivalilt Pärnus.

● Kadrinas EPT klubis on oktoobri keskpaigani Tõnu Talve maalide näitus. Muusika ansamblilt «Pajuke» (kassetilt). 23. oktoobril toimus samas Tõnu Talve ja Robert Jürjendali performance «Kalal». Kuressaares, V. Kingissepa Memoriaalmuuseumis on uudistada nukurahvateatri «Kehra Nukk» nukud, linnuse näitusesaalis on Anu Raua vaibanäitus.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 28. X kl. 19 **Kaie Kõrbi loominguline õhtu**; laup., 29. X kl. 15 **«Aurora pulm»** (balletitund), kl. 19 **«Krahv Luxemburg»**; pühap., 30. X kl. 12 **«Pipi Pikksukk»**, kl. 19 **«Maskiball»**; esmasp., 31. X kl. 19 **«Giselle»**; kolmap., 2. XI kl. 19 **«Maskeraad Ungrus»**; neljap., 3. XI kl. 19 **«Giselle»**, kl. 18 **«Apteeker»** (TRK etendus Matkamajas); reedel, 4. XI kl. 19 **«Alcina»**; laup., 5. XI kl. 15 **«Aurora pulm»** (balletitund), kl. 19 **«Don Quijote»**; pühap., 6. XI kl. 12 **«Montmartre'i kannike»**, kl. 19 **«Reigi õpetaja»**.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 28. X kl. 19 **«Minek»**, kl. 19 **«Tuul Ölümposelt tuhka tõi»** (väikeses saalis); laup., 29. X kl. 19 **«Vaikuse vallamaja»**, kl. 19 **«Haigete laste vanemad»** (väikeses saalis); pühap., 30. X kl. 12 **«Mary Poppins»**, kl. 19 **«Minek»**, kl. 19 **«Duett ühele»** (väikeses saalis); teisip., 1. XI kl. 19 **«Vaikuse vallamaja»**, kolmap., 2. XI kl. 19 **«Majahoidja»**; neljap., 3. XI kl. 19 **«Minek»**, kl. 19 **«Vedelvorst»** (väikeses saalis, viimast korda); reedel, 4. XI kl. 19 **«Pilvede värvid»**, kl. 19 **«Norman Vallutaja»** (Pärnu Teatris); laup., 5. XI kl. 19 **«Rita koolitus»** (suures saalis); pühap., 6. XI kl. 12 **«Pilvede värvid»** (reserveeritud), kl. 19 **«Minek»** (reserveeritud).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 28. X kl. 14 **«Christopher Robin ja tema sõbrad»** (Orissaare kultuurimajas), kl. 20 **«Sajandi armastuslugu»** (Kuressaare kuursaalis); laup., 29. X kl. 11 **«Christopher Robin ja tema sõbrad»** (Laimjala kultuurimajas), kl. 15 **«Christopher Robin ja tema sõbrad»** (Lümanda kultuurimajas), kl. 15 **«Sajandi armastuslugu»** (Kuressaare kuursaalis), kl. 20 **«Preili Julie»** (Kuressaare kultuurimajas); pühap., 30. X kl. 11 ja 14 **«Christopher Robin ja tema sõbrad»** (Kuressaare kultuurimajas), kl. 20 **«Preili Julie»** (Kuressaare kultuurimajas); esmasp., 31. X kl. 19 **«Kuning Herman Esimene»** (suures saalis, kehtivad 5. okt. ostetud piletid), kl. 19 **«Päral»** (väikeses saalis); kl. 20 **«Preili Julie»** (Keila kultuurimajas, kehtivad 18. okt. ostetud piletid); teisip., 1. XI kl. 19 **«Tühivaim»** (väikeses saalis); kolmap., 2. XI kl. 19 **«Kuning Herman Esimene»** (suures saalis), kl. 19 **«Päral»** (väikeses saalis); neljap., 3. XI kl. 19 **«Kuning Herman Esimene»** (suures saalis, kehtivad 11. okt. ostetud piletid), kl. 19 **«Preili Julie»** (väikeses saalis); reedel, 4. XI kl. 19 **«Kuning Herman Esimene»** (suures salis), kl. 19 reserveeritud etendus (väikeses saalis).

ENSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Pühap., 30. X kl. 19 planeeritud esietendus, kl. 15 **«Hullumeelse päevik»** (väikeses saalis); teisip., 1. XI kl. 19 **«Žanna»**; kolmap., 2. XI kl. 19 **«Lõks nr. 46, teine kasv»**; reedel, 4. XI reserveeritud etendus.

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 28. X kl. 19 reserveeritud etendus; laup., 29. X kl. 19 **«Hapu vein ja sinihape»**; pühap., 30. X kl. 12 **«Hapu vein ja sinihape»**, kl. 19 **«Väike nali väikeses saalis»** (E. Baskini huumoriõhtu); teisip., 1. XI kl. 19 **«Revident»** (RAT «Estonias»); kolmap., 2. XI kl. 19 **«Vanahalb ja Marjakobar»** (Tallinna Ohvitseride Majas); neljap., 3. XI kl. 16 ja 19 **«Vanahalb ja Marjakobar»** (Tallinna Ohvitseride Majas); reedel, 4. XI kl. 19 **«Aken»**; laup., 5. XI kl. 19 **«Tuuleiil»**; pühap., 6. XI kl. 19 reserveeritud etendus; esmasp., 7. XI kl. 19 **«Hapu vein ja sinihape»**; esmasp., 8. XI kl. 12 **«Hapu vein ja sinihape»**, kl. 19 **«Hapu vein ja sinihape»**.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 28. X kl. 19 **«Suqar»** ehk **«Džässis ainult tüdrukud»**; laup., 29. X kl. 19 **«Öde Angelica»** ja **«Gianni Scicchi»**; pühap., 30. X kl. 12 **«Miki-Hiir tondilossis»**, kl. 19 **«Aeg tulla — aeg minna»**; esmasp., 31. X kl. 19 **«Nahkhiir»**; kolmap., 2. XI ja neljap., 3. XI kl. 19 **«Suqar»** ehk **«Džässis ainult tüdrukud»**; laup., 5. XI kl. 19 **«Mälu»**; pühap., 6. XI kl. 12 **«Miki-Hiir tondilossis»**, kl. 19 **«Suqar»** ehk **«Džässis ainult tüdrukud»**.

KONTSERDISAALIS: teisip., 1. XI kl. 19.30 **Lõks»**; reedel, 4. XI kl. 19.30 **«Tõeline Lääs»**; laup., 5. XI kl. 19.30 **«Lõks»**; pühap., 6. XI kl. 19.30 **«Tõeline Lääs»**.

KÜLALISETENDUSED: laup., 29. X kl. 19 **«Tõeline Lääs»** (Rakvere Teatris); neljap., 3. XI kl. 19 **«Lõks»** (Võru kultuurimajas «Kannel»); reedel, 4. XI kl. 21 **«Kas teda hoida saab»** (EPA klubis).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 28. X kl. 19 **«Lavalised segadused»**, kl. 19 **«Vaimude tund Jannseni tänaval»** (L. Koidula Memoriaalmuuseumis); laup., 29. X kl. 19 **«Vaheliku vapustused»**, kl. 19 **«Vägede valitsejad»** (väikeses saalis); pühap., 30. X kl. 12 **«Pilli-Tiidu»**; esmasp., 31. X kl. 19 **«Musta kassi öösel ei näe»**; teisip., 1. XI kl. 19 **«Vaheliku vapustused»**, kl. 19 **«Vägede valitsejad»** (väikeses saalis) kolmap., 2. XI kl. 19 **«Vaimude tund Jannseni tänaval»** (L. Koidula Memoriaalmuuseumis); neljap., 3. XI kl. 19 **«Niskamäe noorperenaine»**.

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 29. X kl. 17 **«Röövlitütar Ronja»** (plan. esiet.); esmasp., 31. X kl. 19 **«Hommikusöök tundmatutega»**.

RAKVERE TEATER

Reedel, 28. X kl. 19.30 **«Kroonu onu»** (Paide km-s, reserv.); pühap., 30. X kl. 18 **«Õitsev meri»**; teisip., 1. XI kl. 15 **«Kunksmoor»** («Vanemuises»). kl. 19 **«Bušman ja Lena»** («Vanemuises»); kolmap., 2. XI kl. 19 **«Koduvõõrad»**, kl. 20 **«Kroonu onu»** (Aseri km-s); neljap., 3. XI kl. 19 **«Selles kindlas kivimajas»**; reedel, 4. XI kl. 19 **«Kroonu onu»**.

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAAL: teisip., 1. XI kl. 20 esineb ansambel **«That Petrol Emotion»** (Iirimaa), I osas **«Singer-Vinger»**; neljap., 3. XI kl. 19.30 ja reedel, 4. XI kl. 19.30 esinevad **rokkgrupid «Berluc»** (Rostock) ja **«Remix»** & **Rodrigo Fomins** (Liepāja).

ENSV RIIKLIK FILHARMOONIA

«ESTONIA» KONTSERDISAAL: laup., 29. X kl. 19.30 esineb **Tallinna Riikliku Konservatooriumi sümfooniaorkester**, solist Leho Karin (tšello), dirigent Peeter Lilje, kavas Pärdi Cantus B. Britteni mälestuseks, Haydni Tšellokontsert D-duur, Beethoveni Sümfoonia nr. 1 C-duur, op. 21; neljap., 1. XI kl. 19.30 **klaverimuusika õhtu**, esineb Ada Kuuseoks, kavas Tubin, Beethoven, Debussy.

RAEKOJA SAAL: reedel, 28. X kl. 19.30 esineb **kitarriduo Heiki Mätlik — Tiit Peterson**, kavas Caralli, Sor, Cranados, Emilio, Cervantes jt.; reedel, 4. XI kl. 19.30 **klaverimuusika õhtu**, esineb Nino Katamadze (klaver, Tbilisi), kavas Mozart, Beethoven, Liszt, Stravinski.

NIGULISTE: laup., 29. X kl. 11.30 **muuseumi muusikatund**, esineb Leonid Roizman (orel, Moskva); pühap., 30. X kl. 11.30 esineb Kristiina Hoidre (orel); kolmap., 2. XI kl. 19 esinevad Tõnu Reiman (viiul) ja Rolf Uusväli (orel).

VENE DRAAMATEATER: esmasp., 31. X kl. 19 **Maret Kristali liikumisdraama «Hingemaa»** kahes osas (esietendus, muusika J. M. Jarre, A. Mattiisen, J. Rääts, A. Pärt, pääsmed müügil vanalinna kassas.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

KIEK IN DE KÖKIS: laup., 29. X kl. 17 **TRK kammeransambliste kontsert.** Esinevad Ia Remmel, Mailis Põld, Tarmo Haav, Terje Tatrik, Eda Jürisoo, Monika Mattiesen, Tõnu Jõesaar, Leho Karin, Peeter Sarapuu, Siim Poll, Kai Ratassepp, Toomas Vana. Kavas: Mozart, Mägi, Sermilä, Boutry.

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: laup., 29. X kl. 19.30 **TRK sümfooniaorkestri kontsert.** Dirigent — Peeter Lilje, sollist — Leho Karin. Kavas: Pärt, Haydn, Beethoven.

VANALINNA MUUSIKAMAJAS (Uus tn. 16): pühap., 30. X kl. 12 **klavessiinimuusika kontsert.** Esinevad Virve Lippus (klavessiin), Veera Taleš (laul), Aino Riikjärv (viiul), Lembi Mets (tšello). Kavas: Händel.

MUUSIKAMAJAS (Uus tn. 16): pühap., 30. X kl. 19 **Avo Tamme autoriõhtu «Eestlase mõlgutusi eestlaste maast ja eestlastest».**

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: esmasp., 31. X kl. 19.30 esineb **Espoo Muusikakooli sümfooniaorkester** (Soome). Dirigent Pekka Savijoki. Kavas Beethoven, Sibelius, Sallinen.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10—17. Looomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo peatus). Ekskursioonide tellimine tel. 59 98 55.

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on **vaadata püsiekspositsioon «Eesti kunst» ja Varmo Pirgi loomingu näitus ning graafikaateljee «Open Studio» (Kanada) graafika näitus «Interaction»**; lektooriumisarjas «Eesti rahvuskultuuri iseseisvumisest aastail 1918—1940» 30. okt. kl. 16 Kadrioru lossis **loeng «Ühiskondliku mõtte areng Eesti Vabariigis».** Lektor Toomas Haug.

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 8) **sügisnäitus.**

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) **Anu Juuraku loomingu näitus ja Ants Tolli plakatid.**

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) **Õnne Eelma graafika näitusmüük.**

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) avatakse 31. okt. kl. 16 **näitus «Hiiu kunst Tallinnas».**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on **näitused «Aleksander Tuurand 100» ja «Raimond Valgre 75».**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) on **näitused «Eesti tarbekunst läbi aegade» ja «Vene portselan ja tekstiil 1920.—1930. aastatest».**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on **vaadata Kalvi Aluve maalid, «Aardeleid Harju tänavalt» ja uut muuseumi kogudest.**

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) **Alfonsas Budvytise** (Leedu fotokunstiühing) **personaalnäitus; Tõnu Nooritsa «1000 km vanasõidukeil» ja Peeter Lauritsa «16 pilti».**

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) **J. Tombi nim. Kultuuripalee esteetikaklubi tarbekunst; Andres Murdvee graafi-**

Elvira Ennok

Meie keskelt on lahkunud ENSV Riikliku Vene Draamateatri näitleja, ENSV teeneline kultuuritegelane Elvira Ennok.

Elvira Ennok sündis 8. septembril 1926. aastal Kalinini oblastis talupoja perekonnas. 1944. aastal astus ta GITIS-esse, mille lõpetas 1948. aastal. Koos kogu kursusega suunati ta äsja loodud Tallinna Vene Draamateatrisse; ka kuulus ta teatri põlisesse tuumikusse. Vene Draamateatris töötas Elvira Ennok kogu oma elu. Kui haigus vaheajal katkestas näitlejatöö, tegutses Elvira Ennok teatris edasi kirjandusala juhatajana, et hiljem uuesti lavale tagasi pöörduda.

Vaatajad mäletavad paljusid tema loodud lavakujusid: Elmire «Tartuffe'is», Olga «Kolmes ões», proua Itam Tammsaare «Armastuses ja elus» («Tõde ja õigus» IV) ja mitmed teised.

Kogu Elvira Ennoki elu oli ennastsalgav pühendumine teatrile. Teatrile andis ta nii näitlejana kui ka kirjandusala juhatajana kogu oma jõu, teadmised, energia: tema kompromissitus ja ammendamatu energia määrasid paljuski teatri repertuaari ilme.

1978. aastal pälvis Elvira Ennok Eesti NSV teenelise kultuuritegelase nimetuse; tema tööd on märgitud

ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga, samuti medaliga «Eeskujuliku töö eest».

Elvira Ennok kui üks ENSV Riikliku Vene Draamateatri asutaja, jääb alatiseks nende mällu, kes teda tundsid, laval nägid, temaga koos töötasid.

ENSV RIIKLIK KULTUURIKOMITEE
EESTI TEATRILIIT
ENSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

* * *

Elvira Ennok maeti 27. oktoobril Metsakalmistule.

In memoriam

17. oktoobril 1988 lahkus meie hulgast jäädavalt Eesti nimekaim iluaianduse eriteadlane, kauaaegne TA Tallinna Botaanikaaia vanemteadur, põllumaj.-kandidaat **ALLI SÜVALEPP.**

A. Süvalepp sündis 31. oktoobril 1912. aastal Pärnumaal Tali vallas külasepa paljulapselises peres. Kodu, kus lilli kasvatati nii aias kui toas, andis talle kaasa töökuse, visaduse, ilumeele ja unistuse saada aednikuks.

Pärast Türi Aianduskooli lõpetamist 1940. aastal saigi temast kutseline aednik Tallinna linnavalitsuse juures. Alates 1945. a. töötas ta nooremteaduri ametikohal tolleaegses Aianduse-Mesinduse Instituudi Polli katsebaasis, kus alustas tööd püsililledе introduktsiooni ja selektsiooni alal. Samalaadset tööd jätkas ta 1952. aastast alates TA Eksperimentaalbaasis, mille alusel 1956. a. loodi TA Eksperimentaalbioloogia Instituudi dekoratiivaianduse sektor. Töö kõrvalt lõpetas ta 1959. a. agronoomina Eesti Põllumajanduse Akadeemia. TA Tallinna Botaanikaaia loomisel 1961. a. toodi ülalnimetatud sektor vastloodud asutuse juurde, kus Alli Süvalepp töötas teadurina kuni pensionile jäämiseni 1986. aastal. 1972. a. kaitses ta teaduskraadi.

Temalt on ilmunud ligi sada teaduslikku ja populaarteaduslikku tööd, sealhulgas kolm monograafiat («Üheaastased lilled», «Kiviktaimla», «Madalakasvulised püsililled»).

Ta on aretanud mitmeid uusi, meie kliimas vastupidavaid aretusnelgi-, mugulbegoonia-, gladiooli- ja priimulahübriide ning -sorte, mis on pälvinud aukirja, diplomeid ja medaleid nii vabariiklikel, üleliidulistel kui ka rahvusvahelistel näitustel. Tema katsetes ja vaatluste all on olnud üle 3000 püsilille liigi ja sordi. Neist on ta välja valinud ca 1500 meie tingimustes kasvatamiseks sobivat, kusjuures neist omakorda 700 on just tema poolt Eestisse introdutseeritud. Need lilled õitsevad veel aastakümneid ning toovad rõõmu ja ilu meile ja meie järglastelegi ning tuletavad meelde erakordselt töökat, vitaalset, alati abivalmis ja optimistlikku kolleegi.

Kolleegid Tallinna Botaanikaaiast

REEDEST REEDESSE

ka, Mare Vaigu õpilaste tööd, Valve Treimani õpilaste tekstiil ja loomakaitseseltsile laekunud võistlustööd.

TARTU RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) **noorte maalijate grupinäitus** (Silva Eher, Peeter Pere ja Saima Randjärv).

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Tartu, Raekoja pl. 18) **püsiekspositsioon «Tartu maal».**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 25) avatakse täna **maalikunstnik Kalju Nageli juubelinäitus.**

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) **näitus «Muusikariistad»** Eesti Rahva Muuseumi ja Läti Vabaõhumuuseumi kogudest.

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) **püsiekspositsioon Adamson-Ericu loomingust ja Ene-Mai Luuri keraamika ja portselani näitus.**

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12-a) **Lääne-Berliini kunstniku Werner Mühlbrechti maali ja graafika näitus.**

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kl. 11—18, kolmapäeval kl. 14—21 (kontserdipäevadel kl. 14—18). Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tel. 44 99 03.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUMIS (Raua tn. 8) **saab vaadata ekspositsiooni Kristjan Raua elust ja loomingust.** Ekskursioonid tel. 51 18 81. Samas on vaadata **näitus «Kristjan Raua tarbegraafika»** (Eesti Vabariigi vapid, rahakavandid, rahvuslikud ehte- ja puutöökavandid jm.).

A. SÄREVI KORTERMUUSEUMIS (Tina tn. 23—13) **on näitused «Eesti töölisteatrid 1926—1944» ja «Eesti teater 1944—1980».** Tel. 42 19 37.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Tõnu Talve maalid, Robert Jürjendali ja «Pajukese» muusika.**

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (kultuuripalees «Oktoober») **Aili Vindi maalid ja graafika** ning **Arvo Leki fotoväljapanek «Suvel Odessas».**

TALLINNA LAULULAVA (Narva mnt. 95) RUUMIDES **«Rühma T» näitus.**

ÕPETAJATE MAJAS (Raekoja pl. 14) **Heino Lombi akvarellide näitusmüük.**

ENSV RIIKLIKUS NUKUTEATRIS (Lai tn. 1) laup., 29. okt. kl. 12 **«Lumemuinasjutt»**, kl. 17 **«Päikesejänku»**; pühap., 30. okt. kl. 12 ja kl. 17 **«Tuhkatriinu»**; teisip., 1. nov. kl. 19 **«Imeline imik»** (täiskasvanuile); neljap., 3. nov. kl. 11 **«Koll Kalli».**

UUSI RAAMATUID

UUTMISE TARKVARA, ÕIGUSKAITSE KOGUMIK.

Kogumik sisaldab ENSV Liidu seaduses «Töökollektiividest ning nende osatähtsuse tõstmisest ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide juhtimises», «Riiklikust ettevõtest (koondisest)» ja «Kooperatsioonist NSV Liidus» ning NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud «Riikliku tootmiskoondise põhimääruse». Samuti on siin esitatud EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu ühismäärused nii Eesti NSV juhtimisorganite tegevuse üldise täiustamise kohta kui ka eraldi aktid ENSV Plaanikomitee, ENSV Varustuskomitee, ENSV Töökomitee ja ENSV Rahanduskomitee töö uutmise ning ENSV hinnakujundussüsteemi ja statistika täiustamise kohta ims. Lisatud on ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu määrus «Eesti NSV elamuprogrammi aastani 2000» kinnitamise kohta. Kaane kujundanud Pille Järv. Kirjastus «Eesti Raamat» 1988. Trükitud 8000 eks. 272 lk. Hind 50 kop.

Evi Pihlak. MALLE LEIS. Maal, seriigraafia, akvarell.

Album tutvustab tänapäeva eesti maalikunstniku ja graafiku Malle Leisi (sünd. 1940) loomingut, milles «peegelduvad omapärastes seostes inimese ja loodusliku keskkonna suhted, milles rullub maailm meie ees lahti materiaalselt ülirikkana, ahvatlevana, samas veidi seletamatu, kuid ometi imeväärse fenomenina». Resümeed vene ja inglise keeles. Illustreeritud ümmarguselt kuuekümne värvitrükis reproduktsiooniga. Kujundus ja makett: Mai Einer, fotod: G. German, A. Iho, T. Kohv. Kirjastus «Kunst», 1988. Trükitud 15 000 eks. 96 lk. Hind 3.50 rbl.

Justinas Marcinkevičius. MINDAUGAS. Draamapoeem kahes osas.

Leedu NSV rahvakirjanik, Justinas Marcinkevičius (sünd. 1930) on luuletaja, dramaturg, prosaist ja tõlkija. Esileküündival kohal tema loomingus on dramaatiliste poeemide triloogia «Mindaugas» (1968), «Mažvydas» (1977) ja «Katedraal» (1971, e. k. 1980). Neis teostes on avaralt hõlmatud ja nüüdisaegselt mõtestatud leedu rahva elu kogu selle tervikus, rahva ajaloolise arengu eetilisi ja sotsiaalseid põhialuseid. Leedu NSV riikliku preemia pälvinud «Mindaugase» nimitegelane on Leedu ühtse riigi looja, kes oma suure ja ülla eesmärgi saavutamiseks ei valinud vahendeid. Kuningas Mindaugase elu oli tulvil õnnestunud sõjaretki ja poliitilisi vangerdusi. Tema «isik otsekui koosneb vastanditest: ohjeldamatu sõjakus ja ettevaatlik diplomaatilisus, takistusi mittetunnistav tegutsemisjanu ja vaikne enesessesüüvimine, vägivald ja armastus, salakavalus ja inimlikkus». Eesti keeles on J. Marcinkevičiuselt peale eespool nimetatu ilmunud veel jutustus «Mänd, mis naeris» ja sarjas «Nõukogude luule» väike valik värsse «Lendavad männid». Leedu keelest tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Mihkel Loodus, illustreerinud Vytautas Valius, kujundanud Heino Kersna. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 1700 eks. 128 lk. Hind 60 kop.

Arthur Schnitzler. LEITNANT GUSTL.

Austria näite- ja proosakirjaniku Arthur Schnitzleri (1862—1931) näidenditest on varasematel aegadel Eesti laval olnud «Flirt» (1909). Suure Prantsuse revolutsiooni päevi viiv komöödia «Roheline kakaduu» (1916) ja kodanlikku moraali kujutav «Ringmäng» (1923). Schnitzleri proosat iseloomustab samasugune skepsis ja resignatsioon nagu näidendeidki, rafineeritud psühhologism ja intiimelu probleemide käsitlemine. Neist on eesti keeles trükivalgust näinud «Casanova kojusõit» (1936) ja novellikogu «Suremine» (1920). Novell «Leitnant Gustl» käsitleb psühholoogilist kriisiseisundit, millesse peategelane satub ühiskonnas valitseva aumõiste tõttu. Raamat sarjast «Klassikalised lood». Saksa keelest tõlkinud Edla Valdna, saatesõna kirjutanud toimetaja E. Hiedel, kujundanud Silva Liiva. Kirjastus «Eesti Raamat» 1988. Trükitud 12 000 eks. 64 lk. Hind 30 kop.

Aleksei Mussatov. PÕDRAVASIKAS.

Aleksei Mussatovi (1919—1976) lugu kolmest tublist maalapsest, kes kaks korda päästsid surmasuust põdravasika ning avastasid ja aitasid tabada salaküti. Raamat nooremale koolieale. Tõlkinud Lea-Muti Anderson, illustreerinud Aleksandr Salmin. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 40 000 eks. 16 lk. Hind 20 kop.

«KUNST» nr. 71/1, 1988.

Alustab oma veerge Enno Ootsingu sõnavõtuga «Lokaalselt ja globaalselt». Möödunud aastal Moskvas toimunud eesti kunsti ülevaatenäitusele heidab pilgu Sirje Helme. Vilniuse VII maalitriennaalile Eha Komissarov, vabariiklikule noortenäitusele '86 Raivo Kelomees jne. Loeme Ants Juske vaatlust «Ruum ja pilt Ando Keskküla maalikeeles». Jüri Haini kirjutist «Üks kollektiivne kogemus kuuekümnendatest», 1987. a. tehtud intervjuud Eestis sündinud ja Kanadas elava maalija ja graafiku Ruth Tulvinguga, Raoul Kurvitsa kõnelust 1986. a. surnud Saksamaa Liitvabariigi kunstnikust Joseph Beuysist jm. Lõpuks köidavad pilku kaks artiklit — Mart Helme «Ashikaga Yoshimitsu — Jaapani Medici. Tema aeg ja teod» ja Boris Bernsteini «Speculum magnum exemplorum — Jumala silm ja Saatana õnnistus. Fragment Jüri Arrakust». Illustreeritud ümmarguselt 100 foto ja reproduktsiooniga. Koostanud Sirje Helme, kujundanud Leonhard Lapin. Kirjastus «Kunst». Trükitud 3000 eks. 64 lk. Hind 2 rbl.

«VIKERKAAR» nr. 10.

Ilukirjanduse osa avab novellidega «Miia» ja «Kraav» Ene Mihkelson. Proosalooga «Turvalisus üle kõige!» esineb Liiu Kotter, värsse on Kalju Lepikult, Arvi Siialt, Jüri Talvetilt, Liivia Viitolilt ja Ülo Kruuselt. Buketi heebrea luulet on tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Kristiina Ross. Numbrit illustreerivad seekord Priit Pärna tööd, juttu tema kunstnikupalgest teeb Jaak Olep. Huvi pakuvad ka Rein Taagepera ettekanne metsaülikoolis 1971. a. (viimistlus 1972) «Variant kujutlusele Eesti tulevikust». «30 aasta plaan»», järg Küllo Arjakase artiklile «Eesti Vabariigi välispoliitika 1939. aastal» ning Harri Liivranalt ja Ants Juskelt järelkaja Eesti Sõltumatule Noortefoorumile. Selles on avaldatud ka kärped ning näidatud tekstimoonutused, mis tehti paaris vabariiklikus ajalehes toodud foorumi lõppdokumendis. Rubriigist «Dixi» leiame Kalju Saaberi kirjatüki «Niipalju iseseisvust» ja Mart Susi «Eesti kirjanduskritiika poliitseeritusest», rubriigist «Elav ajalugu» aga sõjavägede ülemjuhataja kindral J. Laidoneri kõne sõjaväe juhtidele 1. jaanuaril 1940. Leheküljed «Meie intervjuud» sisaldab vestluse USA-s elava eesti kirjaniku Ilmar Külvetiga ja küsitlused ajakirja «Estonia» toimetajatega. Numbris on antud veel Linnar Priimäelt kolmas kõnelus teemal «Musae impares» ning arvamused Hasso Krulli luuleraamatule «Pihlakate meri» ja Tõnu Õnnepalu värsikogule «Ithaka». Retsensendid Priidu Beier ja Jüri Luik. 96 lk. Hind 45 kop.

SUVESEISUND.

1988. aastal astus Eesti Üliõpilaste Ehitusmalev 25. töösuvesse. Mis on tõmbejõud, mis viib tudengi malevasse, selle kohta võib kõnesolevast kogumikust reportaažide ning tõsi- ja naljameelsete küsitluste kaudu mõningase vastuse saada. Koostanud ja fotode autor: Margus Mets, kaas ja makett: Ivar Sakk, pilapildid Peep Pedmansonilt. Kirjastus «Eesti Raamat», 1988. Trükitud 4000 eks. 96 lk. Hind 70 kop.

J. Tamm. EESTI-VENE SÕNARAAMAT.

Sõnaraamatus on umbes 50 000 igapäeva- ja oskussõna. Esitatakse ka lühiülevaated vene keele grammatikast, juhiseid eesti nimede kirjutamise kohta vene keeles, vene nimede kirjutamise kohta eesti keeles ja valiku kasutatavamaid lühendeid. Seitsmes trükk. Kirjastus «Valgus», 1988. Trükitud 45 000 eks. 768 lk. Hind 2.70 rbl.

Tõnis Härm. RIIKLIK MONOPOLISTLIK KAPITALISM JA KAPITALI TAASTOOTMISE ISEÄRASUSED KAASAJAL. (140-tunnisele programmile tuginev metoodiline õppematerjal). E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne, 1988. Kaas: L. Krusta. Trükitud 1000 eks. 28 lk. Hind 10 kop.

Сальме Массо. ДЕТСКАЯ ПОВАРЕННАЯ КНИГА.

«Laste kokaraamatu» on vene keelde tõlkinud Inge Veber pildid joonistanud Elle Tikerpäe. Kirjastus «Valgus», 1988. Trükitud 200 000 eks. 128 lk. Hind 50 kop.

СЛОВАРЬ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ. (Учебные материалы для студентов I—II курсов отделения русского языка и литературы).

Koostanud L. Bauder ja A. Õim. E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne 1988. Trükitud 1000 eks. 92 lk. Hind 20 kop.

«AJA PULSS» nr. 19.

Tutvustab ajakirja publitsistikavõistlusel III auhinna saanud Bernhard Viidingu tööd «Aktsiad», avaldab leheküljed «Meditsiinist Peeter Mardnaga», «Kus on arhitekt?», milles Kingissepa rajooni peaarhitekt Lilian Hansar räägib oma tööarusaamadest, jm. 32 lk. Hind 40 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 10.

Oktoobrinumbrist leiame Mart Soidro kirjutise «Saamide saatus... saamatus», Mait Sarve sõnavõtu «Oma kodumaa tundmine on iga inimese eetiline õigus», Mart Rannuti ja Mart Meri sulest leheküljed «Armeenia: oma ja võõras», Mati Soomrelt veerud «Kas avalik salastus on salalik avastus», kolmanda Austraalia kirja Kalle Mälbergilt, Jaan Isotamme «Enn Uibost ja laagrite luulest» jm. 48 lk. Hind 35 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 20.

Eestimaa seni ainus taliolümpiavõitja Ants Antson on vestluskaaslane rubriigis «Sõna on». Jaan Jürine analüüsib oma kirjutises «Sada korda rohkem või vähem» Eesti spordi arengukontseptsiooni ja spordijuhtimisega seonduvaid probleeme, jne. 32 lk. Hind 40 kop.

NALI LÄBI, KIIRPILA KINNI!

Eelmise SV üleskutset «Nali appi!» järgisid 113 kiirpilajat, kes kõik nädalavahetuse naljatalgutes osalesid ja toimetusse kokku mitusada nalja saatsid.

Žürii — Olev Remsu (esimees), Tiit Kändler, Jüri Luik, Silja Lättemäe ja Tiina Käesel — läbi vaadanud, naernud, vaielnud ja hinnanud kõik tööd, otsustas võitjaks kuulutada ja peapreemia anda IVO RULLILE. Abipeapreemiad võitsid TIIT KOPPEL, SVEN SILDNIK, MAURI RAUS ja GUNNAR HOLM. Topelthonorarist jäävad ilma, küll aga kuuluvad erilisele äramärkimisele järgmised naljatajad koos naljaga: VOTELE VIIDEMANN, ÜLO KIILER, VELLO PAE, PEETER TAMMELA, KARIN HALLAS, MARGUS MEKK ja ILMAR SÄRG.

Lähemal ajal on ilmumas järgmised teosed märgusõnadega: «A. B.», «GN», «ARTS», «Philidor Mjagi», «Attol», «Karlson», «Vasar», «IMEtaja», «Punu», «Juks», «121», «Sinimustvalgeke», «Mahe», «Imeloom», «Silm», «Veevalaja», «Stritsel» ja veel mitmedki naljad.

Täname kõiki osalejaid!

Olgu hunt avalikustatud või mitte, süüa tahab ta ikka.
VOTELE VIIDEMANN

Tõde narri või lapse suust
keegi ei pelga,
see on narri — või lapsenali.
Mina tõe eest numbri sain uhkesse selga.
Tõde siit — tõel kuulajaid vali.

* * *

Valuuta põhjast
Toetus lõunast
Maksud idast
Lootus läänest

*

Eesti meest interrindadega ei võrguta!

*

Kui ma tsoonist välja pääsesin, hakkasin kohe imet uskuma.

*

Sel aastal suutis kartul end kenasti vaos hoida. Ei veerenudki Moskvasse!

PEETER TAMMELA

Lp. Ülemiste Vanake

Lasnamägi on valmis.
ANDRES SELLI

INTERLIIKUMISE OMAKASUPÜÜDMATUSEST

Teile ME andsime: lipu ja linnu ja lille, tervelt Kuressaare linna, «Sakala» lehe ja «Pärnu Postimehe»;

Endale võtsime ainult ühe «N» tähe Tallinna nime lõppu. Muidu jäi kitsaks.

GUNNAR HOLM

KOGU VÕIM LÖUGADELE!
KILL KULLAS

MUTT

Ei, valgust armastada ma ei saa.
On pimeduses hää. On oma maa
ja omad rajad, käigud selle sees,
ma ise lugupeetud seltsimees.

Kuid valguses! Ah, unustagem õud.
Seal valitsevad hoopis teised jõud.
Jääb kõigile seal ette minu koon.
Mutt neile väike vastik paha loom.

Ei, inimlikkus meeldida ei saa!
Vaid mutilikkus sobib üle maa!
Ma auke kaevan, kärmelt käib mu keel,
et kaela murraksite oma teel.

ILMAR SÄRG

ÜKSKORD TE VÕIDATE NIIKUINII!
«Spordiloto» Vabariiklik Valitsus
IVO RULL

Valel on lühikesed jalad, sellepärast ta meilt ära ei lähegi.

MARGUS MEKK

Kui BB oli aastakümneid iidoliks prantslastele, CC itaallastele ja MM ameeriklastele, miks ei võiks siis RR seda olla eestlastele!

TIIT KOPPEL

Jukule
mängutankid.

Juhanile
nukuvalitsus.

SVEN SILDNIK

Geeniused oskavad elust õigel ajal kaduda. Ma ei kujutaks ette praegu Georg Lurichit Vabariikliku Spordikomitee esimehena või Juhan Liivi kirjastuse «Eesti Raamat» luuleosakonna toimetajana.

MAURI RAUS

Kui pikad on parajasti võimul olevad tippjuhid?
Täpselt kõigile kõrini!
(Autoriandmed puuduvad)

Ei ole liha ega kala.
(Autoriandmed puuduvad)

KOONDISE «AUTO» KARIKATUURIPREEMIA AARNE VASARALE

Mullu anti autotransporditöötajate päeval esimest korda välja ETKVL-i koondise «Auto» karikatuuri aastapreemia (500 rubla). Selle pälvis mäletatavasti Rein Lauks. Tänavu oli žüriil (esimees Andres Penjam («Auto»), liikmed: Anne Villik, Silja Lättemäe, Toomas Kall, Ilmar Trull, Raimu Hanson, Rein Lauks, Harri Õismets) parima pilapildi meistri väljaselgitamine üpris raske. Viimased 12 kuud oma sündmusterohkusega on ka karikaturiste järsult aktiviseerinud, nende töödele mõttevärskust lisanud.

Pärast hoolikat kaalumist otsustas žürii koondise «Auto» järjekordse karikatuuri aastapreemia (500 rubla) anda AARNE VASARALE. Preemia antakse laureaadile kätte täna õhtul Paide kultuurimajas, kus koondis tähistab seekord autotransporditöötajate päeva.

Žürii liige
HARRI ÕISMETS

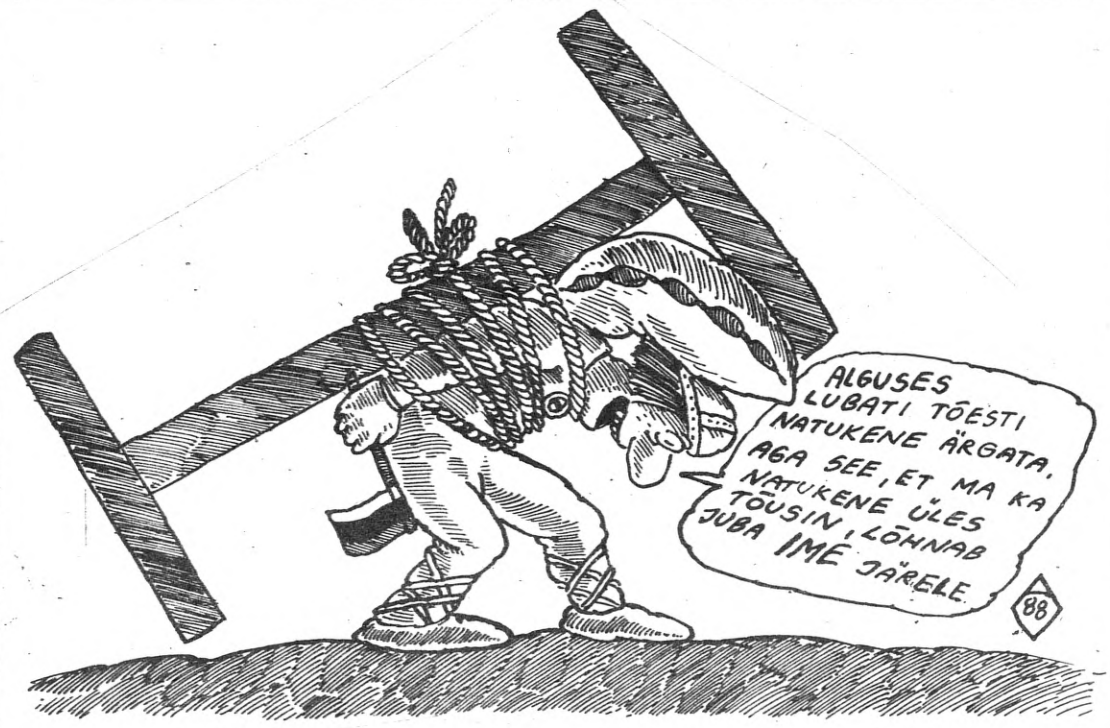

LAHKUMINE VANGIMAJAST

2 × AARNE VASAR

RAHVASUUST

Läind külamees pimedas kodu poole. Nuka tagant tulnd röövel ja sihtind teist hirmsa näoga. Mees küünitand juba käe kukru järele, aga teine käratand hoopis:

«IME VÕI ERIMAJANDUSPIIRKOND!!!?»

Rahvarinde mees olnd.

«Einoh, ime ikka ime, et elusalt pääsesin,» mõelnd külamees koju jõudes.

KARIN HALLAS

ENNEMUISTNE JUTT

Kord istunud kaks eestlast maha ja hakanud vaidlema, kuidas paremini elada. Üks kiitnud kangesti isemajandamist, teine jälle soovitanud erimajanduspiirkonda. Mõlemal olnud omast kohast õigus, ja kui nad surnud ei ole, siis vaidlevad veel praegugi.

Märgusõna «MAHE»

«СЕРП И ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 69786

TOIMETAJA ASETÄITJA ÜLO POOTS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. JAAMA, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, E. PÕLDROOS, K. RANDALU, I. RAUD, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.
Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta.

Toimetus: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumorosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika».
«Серп и вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-07698 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 81 300. Tellimise nr. 4366
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10